

„Érted vagyok”

(Exodus 3,14)

Közösségi
és családi
folyóirat

IX. évf. 5. szám
1998. október
90,— Ft

*A világválság
lélektani okai*

Öregedés – öregség

*Hűség
jóban-rosszban*

Vallomás a Bibliáról

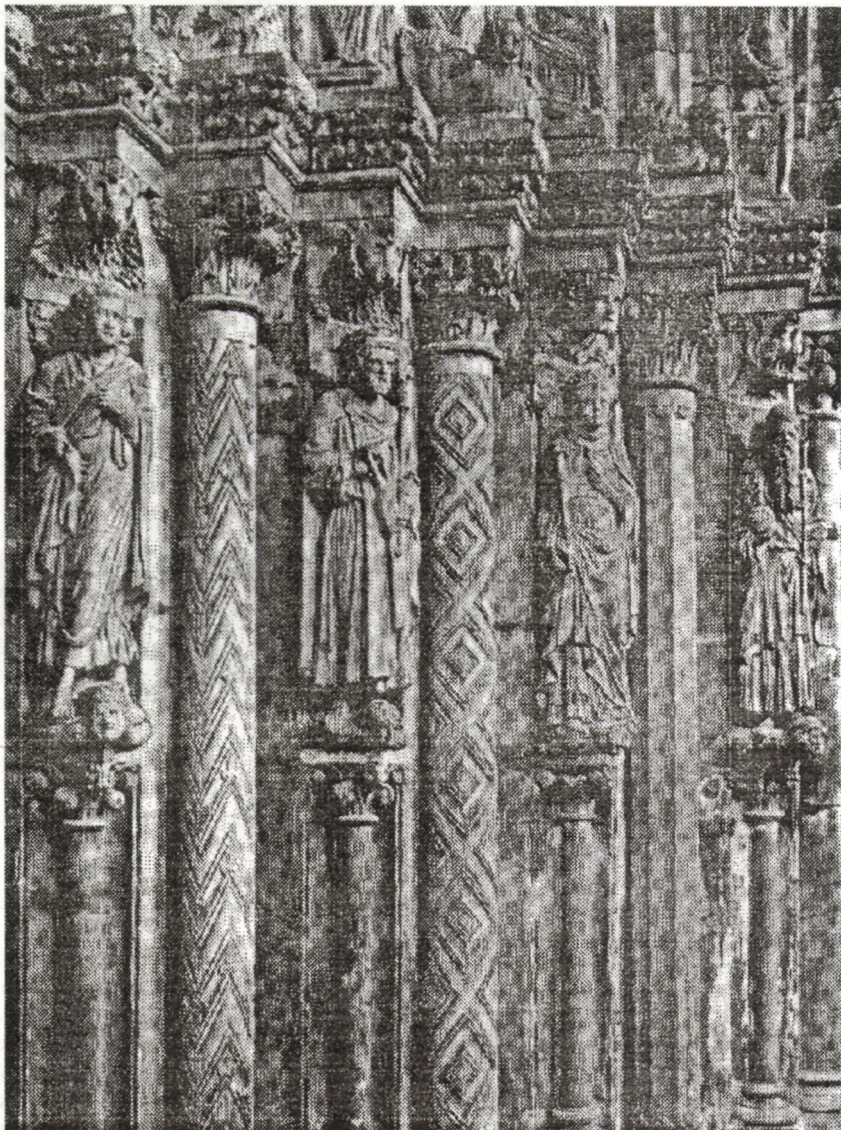
Moha-mese

*A kisiskolások
sokoldalú fejlesztése*

*Berényi Rita
első verseskötete*

*NATO-terjeszkedés
és modernitás*

*Szellemi
környezetvédelem*

Demeczky Jenő

A világválság lélektani okai

Világválságon azon jelenségek összességét értem, amelyek egyenként és együttesen is azt mutatják, hogy az élet lehetetlenné válik a földön. Ha a válságot csak az emberi élet ellehetetlenülésére korlátozzuk, akkor a jelenségek jó összefoglalását adja David C. Korten „Tőkés társaságok világalma” c. könyvének első fejezete. Ha ennél szélesebb értelemben használjuk, érdemes megnéznünk a világ helyzetéről évente kiadott jelentéseket, vagy folyamatosan figyelemmel kísérnünk a Gaia Sajtószemle híradásait.

A világválság okainak sorát sokan sokféleképpen vezették már le. Számomra a sor a Római Klub jelentésével kezdődik a 70-es évek elején; ezek a világ véges **erőforrásai** és az exponenciális népesség- és gazdaságnövekedés összeférhetetlenségét mutatták be. Ezután vettem tudomást arról, hogy az emberi **környezet** terhelhetősége is véges. Szomorúan állapítottam meg, hogy gyermekkorom Balaton-parti nyaralásainak kedves emlékei, a túlparti gőzmozdonyok alkonyati szürkéségbe mosódó füstcsikjai többé nem oszlanak el a végtelen levegőgömbbe, hanem kíméletlenül beszivárognak az ablakréseken, s az egyre szaporodó városi gépkocsialomány bűzhödtt gödörre változtatja otthonom zöld szigetét. A kapitalista világ begyűrtöző **gazdasági** válságjelenségei tehetetlen áldozatként mutatták be az addig környezeti ag-

reszszornak tekintett ipari társadalmat. Ekkor már a jelenségeken túl az okok is érdekelni kezdtek, és sorra bukkantam rá azokra a gondolkodókra, akik a gazdasági élet visszáságainak okát az **erkölcsi** szemlélet válságára vezették vissza. Az erkölcsi válság oka nyilvánvalóan az **értékrend** válsága, ez pedig a **világszemlélet**, vagyis egy adott társadalomban uralkodó **filozófiai** nézetek következménye. Ezen a ponton legalábbis a felvilágosodás gondolkodói, mások szerint már az újkor kezdetének tekintett „hosszú” 16. sz. humanistái kerültek a vádlottak padjára. 1983-ban a „Gondolkodó magyarok” c. füzetsorozatban ismét megjelent Hamvas Béla 1936-os tanulmányorozata a világválságról. Ezzel teljessé vált számomra a sor, egyetértettem lényegi mondanivalójával: a mostani világválság gyökere az emberek **vallási** tudatának válsága; semmiféle történelmi vallás nem képes már elhitetni velünk azt, hogy létünk gyökerei isteni eredetűek; az ember alkalmatlanná vált arra, hogy önmagát egy nála nagyobb, fölötte álló kozmikus rend részeként értelmezze, s ebből egyként következik ön- és világpusztító szertelensége és metafizikai magányossága.

Előzetes megjegyzések

Ennek az eszmefuttatásnak a mondanivalója olyan állításokon alapul, amelyek ma a legkevésbé sem divatosak vagy szívesen látottak, ezért előrebocsátom ezeket mint előfeltevéseket, hogy azok, akik semmiképpen nem tudnak szóba állni velük, ne pazarolják idejüket a továbbiakra.

1. A probléma oka az egyén szintjén van, ezért a megoldás is csak ott kezdhető el.
2. A tudattalant tudatalattira és tudatfölöttire szétválasztva lehetséges csak megoldás.

Egyén és közösség

– történeti visszaillesztés

Az emberi társadalomfejlődés azon pontján állunk, amikor a közösségileg kötött társadalom eszméjének hosszú évezredek óta követő korszakváltás egyéniesedést hangsúlyozó szakaszában olyan gyors és nagymértékű változások történnek, amelyek az emberi életet és egyáltalán az életet veszélyeztetik már. A legutóbbi özönvíz óta (Kr. e. 9500 körül) egészen az európai újkor kezdetéig egyetlen uralkodó elv határozta meg a legkülönfélébb társadalmi-gazdasági formációk szerveződését, ez pedig az emberek egymásra utaltságát kifejező, kötött társadalom elve.

Ezekben a társadalmakban az egyes ember helyzete többszörösen és szigorúan meghatározott, egy Heller Ágnes-től kölcsönzött kifejezéssel élve ezek a társadalmak a biológiai és a társa-

dalmi adottságok összeillesztését a hierarchikus világrend eszméjére alapozva olyan társadalmi beágyazás útján oldották meg, amellyel egyrészt kijelölték minden egyes ember helyét és feladatát a társadalomban, de a társadalom különféle közösségeinek finom szötteivel nemcsak megkötötték, hanem fenn is tartották és el is tartották az egyént. A kötöttség nyilvánvaló gazdasági alapja az ember és a természet ekkor még fordított aszimmetriája, a korlátlan tünő erőforrások kiaknázásának szűkös és kevésbé sikeres gyakorlata.

Ebben a helyzetben csak szigorúan szabályozott együttműködéssel lehet az életfeltételeket biztosítani, ami sokszor kegyetlen és igazságtalan módon határolja be az egyéni életpályákat. Egy tetszőleges biológiai adottságokkal (ma úgy mondanók, genetikus örökséggel) születő ember életpályája

nagyjából a bölcsőtől a sírig megjósolható ezekben a kötött társadalmakban, mégpedig a társadalmi adottságok függvényében, azaz attól függően, hogy hová, milyen családba születik, s ez alól csak ritka kivételek lehetségesek. A társadalmi adottságok szigorú és feltétlen uralma az emberre jellemző egyéni adottságokfelett – ez a kötött társadalmak stabilitásának előfeltétele.

Az ember azonban tudatos lény, és az ilyen korlátok elfogadásához és működtetéséhez elfogadható világmagyarázatra van szüksége. Ezt fejezi ki az istenektől származó örök és változhatatlan erkölcsi világrend eszméje, amelyet a mesék, mondák, mítoszok, a vallás és a költészet, avagy a kultusz és a kultúra világa közvetíti a létének értelmét kereső ember számára.

Kérdés, hogy az újkori európai társadalomfejlődést az ember és természet viszonyában bekövetkezett technikai-tudományos forradalom következtében terjedő szemléletváltás jellemzi-e, vagy a középkor végi hagyományos vallási világnézetet felváltó emberközpontú világszemlélet váltja-e ki a máig ható technikai és társadalmi változások sorozatát. Az új társadalomszervezési alapelvek a közösség helyett az egyénre alapoz, különösen is az egyéni szabadságra és az egyéni adottságok kibontakoztatására, szemben áll minden korlátozó meg-

gondolással, és legnemesebb feladatának tekinti az előző korszak eszméiségét képviselő szellemi erőket szemben folytatott szabadságharcot. El kell ismernünk, hogy ezen új szellemiség képviselői sokszor jogosan lázadtak és küzdöttek olyan társadalmi intézmények ellen, amelyek a hajdan egyedül üdvözítő (életet biztosító) világszemlélet védelmének ürügyén saját hatalmukat és a közösség kizsákmányolását biztosító pozíciójukat védték elsősorban.

Az új elven szerveződő társadalmi formák másként oldották meg az egyéni és társadalmi adottságok összeillesztését és a társadalmi együttműködés kérdését. Az egyes szabad emberek szükségletei személytelen közvetítő eszközök útján találkoznak és elégitetnek ki. A gazdasági működés területén ez a személytelen közvetítő eszköz elsősorban a piac és csereeszköze a pénz, a jogi és szellemi szerveződés területén pedig a közigazgatási és kulturális intézmények. Mindezen intézmények jogszerű létét és működését a társadalom többsége által elfogadott írott vagy íratlan társadalmi szerződés alapozza meg, amelyet gyakran alkotmány formájában fogalmazzunk meg. Elvileg a társadalom minden polgára egyenlő esélyeket kap, minden örömszer a batyujában hordja a marsallbotot, vagyis megszűnnek az egyéni életpályákat behatároló faji, rendi, családi kötöttségek.

Az egyéni szabadságnak azonban ára van, a kötöttségektől megszabaduló egyén a kötöttségek nyújtotta támasztól is eloldódik, saját magáról, egész életviteléről nemcsak lehet, de kell is most már egyénileg gondoskodnia. A családok méretének csökkenésével – ez a munkamegosztás növekedésének egyik következménye – egyre magányosabbá válik, s az egyre bonyolultabb társadalmi munkamegosztás szervezéséhez szüksége egyre bonyolultabb és egyre hatalmasabb közvetítő intézményrendszerrel szemben egyre kiszolgáltatottabb lesz. A 20. században az újkor szabadság társadalmának polgára már sokkal súlyosabb rabságban szenved a maga teremtette intézmények túlzott hatalma miatt, mint ami a személyes, hűbéri zsarnokság idején ránehezedett, s amitől szabadulni akarván létrehívta a piacot és a demokratikus államot.

Igy azután nem csodálkozhatunk azon, hogy a bolsevik diktatúra túlélésének belső, ill. a kapitalizmus meghaladásának külső kísérletei egyaránt a közösségi gondolat és a szolidaritás jegyében fogantak. Ami a külső kísérletet illeti, minapi dicstelen kimúlása nem a közösségi gondolat és a szolidaritás, hanem a zsarnokság kudarcat jelenti. A belső, kisközösségi kísérletek sikerei és kudarcai sem az alapelveket, hanem a megvalósítás konkrét módszereit minősítik.

Segédtelemek:

1. Nem lehet visszatérni a szabad, tudatosan élő embertől a nyájszellemű alávetettségbe, tehát mindennemű fundamentalizmus mint posztmodern gyógyír elvetendő.
2. A kisközösségi kísérletek során komolyan kell venni az egyén tudatosságát és szabadságát. Ezek elhanyagolása kudarcokhoz vezet. Érett, önálló, szabadon az együttműködést választó egyének közösségei lehetnek csak sikeresek.

Az első megjegyzésre azért van itt szükség, mert a modernitás sajátos problémái által sorozatosan kiváltott válságok gyógyítására a múltban sikeresnek bizonyult társadalmi-politikai rendszerek visszaállítására látszik az egyik lehetséges megoldásnak. Megdöbbentő és elkésztítő élmény számomra, amikor a világválság jelenségeit és bizonyos szintű okait világosan látó gondolkodók a hajdani teokratikus monarchiák visszaállításában jelölik meg a gyógyulás egyetlen üdvözítő módját. Ezzel a szemlélettel egyrészt a világszerte erősödő fundamentalista vallási mozgalmak törekvéseivel válnak közösséget, másrészt a válságok idején amúgy is túl könnyen terjedő, leegyszerűsített sémákban gondolkodó szemléletnek nyújtanak szellemi fegyverzetet, előkészítve a kisemmizettek által epedve várt erős kezű diktátor uralmát.

A második segédtelemre azért kell külön figyelmet fordítanom, mert az a vallási, szellemi, lelki mozgalom, amelyben felnöttem, egyértelműen a közösségre, mégpedig a kisközösségre tette a hangsúlyt. A létrejöttéhez vezető kérdéstől kezdve (hogyan maradhat fenn a katolikus egyház a bolsevik diktatúrában), saját feladatának és belső problémáinak megoldásán keresztül a világválság legégetőbb mai kérdéseinek soráig minden megoldási kísérletében a közösségi elemet helyezte előtérbe, így a közösség működőképességének és hatékonyságának javítására összpontosított. Sikereinek és kudarcainak megítéléséhez hiányzik még a történelmi távlat. Ebben az írásban most más forrásokból származó, régi-új eszközöket szeretnék ismertetni.

Régi korok

tudatátalakítási módszerei

Régebbi kultúrák kultuszaiban a beavatási eljárások elsődleges célja a gyermekkor és az ifjúkor határának megvonása, átlépés és befogadás a felnöttek világába. Ez az újrászületési folyamat fájdalommal, halálközeli élményeket kiváltó próbákkal jár, a beavatandónak át kell élnie a szenvedést, betegséget, örületet, és ezekkel a tapasztalatokkal kell visszatérnie az új életszakaszba. A beavatási eljárások második célja az ember mint biológiai lény újrászülése a szellemi világ sarkjékat. Biológiai lényből saját szellemi

lényének tudatára ébredő felnőtté vált az, akit a beavatási halál megtapasztalása és az azt követő visszatérés az életbe a halhatatlanság tapasztalatával ajándékozott meg.

A mai kor társadalmából mindkét beavatási rítus hiányzik, sem a gyermekkorból nem növünk ki, sem a szellemi világ gyermekeiként nem ismerjük meg önmagunkat. Mindannyian számos példáját tudnánk felsorolni az ötvenéves gyermeknek, az örökkön aggodó szülőnek, s annak a lapos materializmusnak, amelyre a modern civilizáció központi törekvései utalnak. Nem tudjuk már, nem is hisszük el, hogy ha az ember valóban fel akar nőni saját szellemi eredetéhez, akkor szembesülnie kell mindazokkal a dolgokkal, amelyeket a legszívesebben kizárna a világból, a betegséggel, a szenvedéssel, a fájdalommal, a borzalommal, a félelemmel, a halállal. A felnőtt ember a lét ezen sötét területeit az isteni rend szükségképpen fonákjaként fogja föl. A gyermek az ép, sértetlen világban hisz, a felnőtt tudja, hogy a lét gondokkal teli, de ez nem törí meg, mert tud az örök transzcendens rendről, amely a törekény emberi lét mögött áll. A mítoszok meghaló és feltámadó istenei erről a rendről tudósítanak. Az ókori görög tragédia értelme sem más, mint az ember életének szellemi irányba terelése, a látható történések mögött álló láthatatlan, örök törvények és minták megjelenítése, amelyet leszűkített értelemben felfoghatunk egyfajta kollektív pszichoterápiaként is. Ebben a témakörben érdemes elolvasni Thorwald Dethlefsen „Oidipusz, a talány megfejtője” című könyvét.

Tudati iskolázás

Milyen más úton indulhatnánk el mi, a mai kor emberei, akiket az európai civilizáció megfosztott az ősi és ókori kultúrák emberformáló, szellemi vezetőst nyújtó rítusaitól? Nos, használjuk az értelmünket, amelyre az emberi gondolkodás első írásos feljegyzéseitől kezdve olyan nagyon büszkék vagyunk. Hogy jogosan-e, arra nézve csak két könyvcím jut eszembe századunkból, Willy Brandt: „Szervezett örület” és Szent-Györgyi Albert: „Az örült majom” című prófétai jajkiáltásai. Baj lenne talán az értelmünkkel?

A probléma gyökérmozganata az, hogy az ember nem éli át a gondolkodás folyamatát, önmagát mint gon-

dokdót sem éli át a jelenben. Ezért aztán saját lényét ott keresi, ahol világos tudattartalmakat talál, az át nem élt tudati folyamatok múltjában, a tárgyiasult gondolatban, észleletben, képzeletben, vagyis saját tudati folyamatainak lecsapódott, elmúlt formájában. Az önmagáról alkotott múltbeli kép azonban nem valóságos, így újra és újra meg kell bizonyosodnia saját létéről, bizonyítékokat kell keresnie, hogy érezze, hogy van. Az ember a jelenben nem éli át önmagát, ezért van szüksége tulajdonra, sikerre, öngazdálásra, bizonyítékokra. Ahelyett, hogy gondolkodóként élné át önmagát, inkább arra törekszik, hogy kívülről győződjék meg saját létéről, és ezzel az öntudat helyett az önértés felé törekszik. Az önértéshez azonban külső eszközök kellenek, ezért válik az ember függővé rangtól, hatalomtól, pénztől, elismeréstől, a többiek véleményétől, ezek révén akarja állandóan bizonyítani, elsősorban önmaga számára, hogy létezik.

A lelki bajok oka is a jelenben történő öntapasztalás hiánya. A lelki betegségek oka szinte minden esetben az ésszerűtlen félelem. Egyébként minden félelem ésszerűtlen, mert csak megnehezíti az ember helyzetét. Félelmei viszont csak egy saját léteire vonatkozóan bizonytalan, kétségeskedő lénynek lehetnek. Csak ilyen embert lehet megsérteni, csak ilyen ember lehet ideges, vagy próbálja meg a nehézségeit önmaga elkábítása útján elleplezni. A drogokon kívül kiváló kábítószer az alkohol, a szórakozások, a munka, a dicsőség, a hatalom, a pénz hajszolása. Aki viszont rendületlenül bizonyossággal éli át saját létét, sőt azt is, hogy ez a lét örök és halhatatlan, mert a testétől függetlenül éli át önmagát, az egészen másképpen áll hozzá az élethez, mint az, aki mindezt csak gondolja, vagy éppen mindezek ellenkezőjét hiszi. Adni, szolgálni, békességet teremteni csak az tud, aki létezik.

Tudat és tudattalan

A lelki jelenségek vizsgálata ebben a században a gyakorlati lélektan hirtelen virágzásához vezetett, s ebben elsőrendű fogalomként vált a tudatalatti, amely Freud munkásságában elsősorban az elfojtott nemi késztetések összességét jelentette. Freud követői a tudatalatti lelki tartalmak több más területét is fölterképezték. Jung és tanítványai inkább a tudattalan fogalmát használták, mert vizsgálódásaik során olyan képességekre bukkantak, amelyeket inkább illetett tudatfölöttinek, mint tudatalattinak nevezni. Ha képességeink forrását keressük, hamarosan a tudatfölötti határára érkezünk, ha a saját tudatunk fölötti uralmunkat vizsgáljuk, meg kell tapasztalunk a lelkünkben önállósult szokások, szenvedélyek gyakran döntő hatását a tudatunkra. Minden lelki problémánk innét, a tudatalattiból ered, a megoldás pedig

a tudatfölötti erők gondozásából jöhet, tudatos létünket kell élővé, jelenlévővé tenni, hogy gazdagodjunk képességeinkben és önmagunk feletti hatalomban. Ezért olyan sajnálatos, hogy a mai lélektani iskolákban megkülönböztetés nélkül, összevegyítve gondolnak mindezen lelki erőkre és hatásokra, s a tudatalatti (jobb esetben tudattalan) vizsgálatából és kémleléséből remélik az ismeretek fölmerülését, amelyek a gyógyulást előmozdíthatják. Mivel a problémák forrását és az élet vizét egyazon kútból vélik kimeríthetni, az eredmény legalábbis kétséges.

Itt az ideje, hogy megpróbáljunk többet is mondani e két terület jellemzőiről és konkrét megnyilvánulásairól.

A nagy Én és a kis én

A nagy Én ad, a kis én szerez és vesz. Amikor mindenki venni és birtokolni akar, a háború elkerülhetetlen. A gazdasági liberalizmus az egyéni önzés ideológiája, a marxista kollektívizmus az osztályönzésé, a nacionalizmus a nemzeti önzésé. Egyik sem gyógyítja a többit, csak az összeütközések száma nő. Egyénileg is romboló a kis én igényeinek, követeléseinek szabad utat engedni, mert ezek a vágyak ismétlődnek és nem elégíthetők ki. Az önértés igénye a lélekből származik, a test ennek csak eszköze, a testnek pedig csak biológiai szükségletei vannak, nem vágyik élvezetekre. Az élvezetvágy a lélek emlékképein alapul. A önzés forrása az érzések világa, mert az önzés önértésre törekszik az elmu-

lasztott öntapasztalás vagy önmegismerés pótszereként. Ha a tudat, vagyis a lélek öntapasztalása olyan erős lenne, mint egy fizikai tárgy tapintásának átélése, akkor nem lenne szükség önértésre, azaz önzésre. Az érzelem nem valamit érez, hanem önmagát, nem ismer meg semmit és önmaga sem megismerhető. Tudatalatti, hasonló a szabad képzettársításokhoz, ezért is lehet a nyelvi formában megjelenő asszociációk segítségével fölterképezni egy ember rejtett érzéseit.

Az önértő érzések nemcsak a testet használják eszközül, az önzésnek vannak lelki formái is, pl. a becsvágy, az irigység, a kapzsiság, a harag, a felháborodás, a megszólás, a hazugság. Az önzés további negatív hatású formái az önbizalomhiány, a kisebbségi érzés, a féltékenység, a túlérzékenység. Ezek a viselkedési módok soha nem akaratlagosak, és a legkritikább esetben tudatosak, az önzés tehát tudatalatti forma. E tétel megfordítása merőben szokatlan: a tudatalattiban gyökerező minden viselkedési forma önző. Hogyan fedezhető föl akkor egyáltalán az önzés? Az emberi megismerés, amely az önzést fölfedezi, biztosan nem önző, hiszen akkor képtelen lenne erre a fölfedezésre. Az önzést fölfoghatjuk az öntapasztalás felé vezető út első lépéseként. Az önzés önállósítja az embert, olyanná, aki saját erőfeszítéseivel megszerezheti a maga számára azt, amire szüksége van, és önálló döntése következtében adni is tud abból, amit megszerzett, vagyis az önzés magányá-

ből eltalálhat a másik emberrel alkotott közösségig. Szabadságában áll megmaradni abban az állapotában, amelybe saját tudatos döntése nélkül került, amelyben a tudatalatti elemek uralkodnak, ugyanígy szabad arra, hogy megtegye az osztozás közössége felé vezető lépéseket. Csupán abból, hogy mindez tudatosan megfogalmazható, már levonhatnánk azt a következtetést, hogy az önzés meghaladható emberi állapot.

A tudatalatti felismerésének eszköze a tudatos megismerés, a gondolkodás, amelyet sajnálatosan ritkán élünk át valóságosan, hiszen ha föltennénk magunknak azt az udvariatlan kérdést, hogy mikor gondoltunk legutóbb valami újat, bizonyára hosszas töprengésbe merülnénk. Amit közönségesen gondolkodáson értünk, az valójában nem más, mint kész gondolatok újragondolása és összekapcsolása. Gondolkodó figyelmünk számára mindig csak kész tudattartalmak jelennek meg, olyan tudatunk van tehát, amely csak a saját múltját képes megfigyelni, így jelenik meg számunkra minden új gondolat vagy észlelet. Ha elszakadunk attól az ókori magyarázattól, amely szerint az emberi tudatba az istenek közvetlenül helyezik bele az észleleteket és gondolatokat, akkor föl kell tennünk, hogy tudati folyamatok eredményeképpen keletkeznek. (Ámbár a régi magyarázat sokkal egészségesebb lelki életet adott az embernek, hiszen így nem választotta szét az istenit és a világot, és nem lázadt a sors ellen.) A gondolkodás folyamatában azonban nem veszünk részt, nem éljük át, nem tapasztaljuk meg, csupán megállapítjuk

az új születését. Nem tudjuk, hogy miként és hogyan keletkezik valami új, ami azelőtt nem volt. Ezt az ismeretlen forrást nevezzük tudatfölöttinek.

Tudatalatti és tudatfölötti

Az emberi szabadság korlátai csak részben származnak fizikai-biológiai meghatározottságokból, gyakrabban önállósult lélekrészekből, ezeket Jung autonóm komplexusoknak nevezi és a tudatalatti részének tekinti. A tudatalattiból merülnek föl a nem világos, nem átlátható érzések, indítások, asszociációk, amelyek képesek uralni a tudatos akaratot. Megtörténik, hogy a tudat ezeknek az impulzusoknak az oldalára áll, gondolatilag igazolja azokat, és úgy tesz, mintha mindent szabad elhatározásából tenne. A tudatalatti kész formákból, szokásokból áll, amelyek megjelennek a tudatban, de sem a keletkezésük, sem a megjelenésük nem az önálló tudat akarata szerint történik, mindkettő tudatalatti. Minden kész, megformált tudati elem önző, azaz önérző, hiszen megformált képzetmenny nem lehet megismerő, mert már rögzített. Önzésből semmit sem lehet megismerni, ha az ember önmagát keresi, nem keresheti azt, amit meg akar ismerni.

Az önálló figyelem nem előre megformált, ezért tud átmenetileg minden formát fölvenni, bármivel azonosulni, majd tökéletesen visszatérni, hogy más tárgy felé forduljon. Bármiféle alkotáshoz használhatatlanok a kész formák, új csak abból keletkezik, ami még nem öltött alakot. Mindenről, ami új, előbb szavak nélkül alkotunk fo-

galmat, csak azután fejezzük ki egy bizonyos nyelven. A beszéd és a gondolkodás képessége jellegzetesen tudatfölötti eredetű. A beszéd és a gondolkodás elsajátítása a kisgyermeknél, a gondolatmenetek értelmes mivoltának eldöntésére szolgáló evidencia világos átélése a felnőtté, az intuitív gondolkodásban megnyilvánuló, rajtuk kívül álló létezés hatása. Az ember képes új fogalmakat alkotni, új gondolatokra jutni, új gondolatokat megérteni. Mindez a tudatfölötti hatása. A tudatfölötti állandóan jelen van, de nem tudatos.

Tudatalatti	Tudatfölötti
kész	nem kész
megformált	formától mentes
valami	hogyan
szokás	képesség
ismétlés	rögtönzés
képzettársítás	gondolkodás
érzelem	ézés
öszön	én akarok

Bár a tudatalatti jellemzői életünk nagyobb részét uralják, mégis a tudatfölötti vonásait tekintjük igazán emberinek.

(Folytatjuk)

Gyökössy Endre

Öregedés — öregség

Az életet egész életen át tanulni kell s a halált is.
Seneca

Az öregkort nem megélni, elviselni a művészet.
Goethe

Az öregedés mint kihívás

Hetvenen túl az öregségről csak egyes szám első személyben illik valani. Csak így hiteles.

Vallom, hogy kínos és fájdalmas fiatal szemekből kiolvasni: egyre többet látnak belőlünk — számban és számmasszában, pusztán jelenlétünk pedig emlékeztető saját múlt fiatalságukra.

Csoda-e, ha morcosává válik körülöttnünk a farmernadrágos világ, s nem egy, a hűvösvölgyi villamos után ér-

deklódó, bicegő-csoszogó öregúmak vakkantották már oda: Papa, maga inkább a farkasrétire szálljon, ott a temető!

Valóban, mit kezdjenek velünk negyven-ötven négyzetméteres betonkalickáikban, ahol már a második gyerek sem fér el?

A „szeretet” vagy szociális otthonok közel is messze vannak s még a szagukat sem bírják a fiatalok. Hol vannak még nálunk a „pensionpolis”-ok, a nyugdíjasvárosok? És ez volna a meg-

oldás? Az öregek üveg- és betoncsodás, komfortos lepratelepi elkülönítése? Vagy bezegezzenek a japánok ösök-tiszteletéről? Am hátha azok az öregek tényleg tiszteletreméltóbbak voltak tisztségeik letétele után is. Azzá lettek, akivé lenniök kellett: valóban tiszteletreméltó, beérett emberekké.

Mifelénk kevesen tudnak a már gyermekeiket megillető munkapadjuk vagy íróasztaluk mellől maguktól és illő módon hátrább lépni. Lelkük mélyén érzik, ha eltűnik szerep-személyiségük,

olyanokká lesznek, mint a feltört dió bél nélkül. Többségüket úgy kell letaszítani, mint a „tavaszi gallynak az őszről ottmaradt fonnyadt levelet” (Ravasz László). Ha unokáink tudnának még latinul, „depondandus”-nak neveznének bennünket — a hidról ledobandónak, mint egykor nevezték az öregeket a Tiberis környékén lakók.

Valaki azt mondta, a kereszténység nem motor többé. Legyen —, de fék! Ha ez a fék nem működne, akkor az öregek Tajgetosza egyre gyorsabban működne, valamiféle geronto-euthanasia képében, s hol húzódná a korhatár?

Végül is kihívásnak érzem a témát, sőt saját öregedésem tényét is. Ezúttal e nyílt színen vívok meg veled, tudván, hogy ha a legvégén alul kell maradnom, van, AKI engem hív ki a „pást-ról”.

Az öregedés *geriátriai*, orvosi oldalát, gondolom, elég, ha a pasztorálpszichológus csak summázza. Az öregedés összetett, fokozatos és mindent magába foglaló *folyamatok sorozata* (O.B. Bromley). Minden élő anyag öregszik — sőt minden öregszik. Az ember öregedése már az első sírásával kezdődik, és ettől kezdve minden megújító csodakíséret ellenére, amely ideig-óráig lázban tartja a világot s megkétszerezi egyes képes magazinok példányszámát — az öregedés visszafordíthatatlan folyamat marad. Az újabb és újabb gyógyszerek felfedezése és gerontológusok szaktanácsai ellenére, ha meglásszúdván is, életünk a halál felé halad.

Ma is igazak *Vergilius* komor sorai:

„...jönnek a kűzdelmek,
meg a kőrok,
a zsembes öregség évsora,
míg a mogorva halál
zordonan be nem állít...”

És *Weöres Sándor* pillanatképe rólunk:

„Olyanok ők,
mint ki utazni készül
és már csomagol...”

(Öregek)

Elgondolkoztató, hogy az öregedés most a soron lévő tabu. A viktoriánus kor prüd „plüss-kultúrájában” a szexualitás volt az. Alig néhány évtizede még a halál. Társaságban illetlenség volt emlegetni. Ma az előbbiről csevegni oly megszokott már, hogy szinte unalmas. Az utóbbiról, a halálról csak az elmúlt években könyvtárnyi irodalom jelent meg. De vajon illik-e egy hölgytől megkérdezni — hány éves? Még egy deresedő halántékú férfítól sem.

A *gerontológia*, az öregedés fiatal tudománya segítségével hadd érintsem meg illetlenül ezt a tabut — az öregedést és az öregséget. Hiszen csak érinthetem.

Már-már közhely, hogy három életkorunk van:

Kronológiai. Személyi igazolványunk „bűvös számsora” őrzi adatainkat.

Biológiai. Testünk egészségi állapota. Orvosi leleteink és kórházi zárójelentéseink a mutatója.

Pszichológiai. Ki milyen öregnek érzi magát s aszerint él, cselekszik, alkot.

A három életkor ritkán esik egybe, mert vannak fiatal vének és időskorú „fiatalok”.

Most a teljesség igénye nélkül azokat a tényezőket szeretném érinteni, amelyek akár mindhárom szinten és egyszerre öregíthetnek minket. Teszem ezt azért, hogy ismerjük ellenségeinket. Könnyebb így szembefordulnunk velük. Vagy hogy aki öregedő emberekkel foglalkozik, hamarabb és jobban felismerje, miről van szó, hiszen ma is igaz *Horatius* summás diagnózisa: „Sok baj környékezi azt, aki vén.”

Már vannak gyermekorvosaink, akik így szakosodtak, de még nincsenek gyakorló öregség-specialistáink. Ám mindenkinek, aki öregedő ember mellé ül le, tudnia kell, hogy könnyebb gyorsan meghalni, mint lassan és darabonként, kínok és protézisok között hosszú haldoklással halálba vénülni. És mindazt, ami ezzel a folyamattal három szinten is együtt járhat. (A nyegyedikről, a szociológiai szintről [ki, hol, melyik kontinensen, országban, társadalomban, családban, otthonban stb. öregszik] most nem szólok, ez külön tanulmányt igényelne).

Sorra veszem hát ellenségeinket, személyes ellenfeleimet:

Energiacsökkenés, amely riasztó és elkedvetlenítő, az öregkori depresszió mélységei felé taszító, mert „a szándék és az erő nem ugyanaz már” (Grill-parzer).

*C.G. Jung*tól tanulhattam meg, hogy pszichikus energiáinknak csak 20–40 százalékát használjuk fel egy hosszú életen át, a többit még (vagy már?) nem tudjuk bevetni. Így roppant tartalékaink vannak, amelyeket meg kell tanulnunk mozgósítani. Vallom, hogy lehetséges. *Szólon* még nem ismerte a komplex vagy analitikus lélektan jungi elméletét, de tartalék pszichikus energiáit immigyen mobilizálta: „Öregszem, örökké sok mindent tanulva...”

Az *Anastasi-Toley*-féle vizsgálatok kimutatták, hogy az öregkori szellemi működés csökkenése sokkal kevésbé érvényesül a kiművelt agyú emberek-nél, mint a kisebb műveltségűeknél.

Tehát: az öregedés lassítását nem lehet elég korán elkezdni.

Am ez nemcsak a szellem embereire vonatkozik. Folyton fűró-faragó, barkácsoló munkát kereső 81 éves nagyapámnak mondta egyszer nagyanyám, miért nem ül le már s marad békén. Azt válaszolta: Mert akkor nem tudnék felállni. — Pedig nem olvasta *Jung*ot. Utolsó órájában még azt is megmutatta, hogyan kell szépen meghalni. *Moriturus docent vivos* — a halálba menők tanítják az élőket.

Özvegy édesanyám túl a nyolcvanongyöngülni, betegeskedni kezdett. Bölcsháziorvosunk ránk mordult: Az a baja, hogy túlságos féltitek; adjátok át neki a konvhát, süssön, főzzön és meggyógyu — Valóban kivirult, és még hosszú évekig élt, mert nem érezte magát feleslegesnek. A krónikus feleslegességérzés a halál előszobája.

Zártság vagy zárkózottság. Tudományosan: izoláció, elszigeteltség. Ez történhet önkéntesen is, különösen a magukra maradt, özvegy öregeknél, akik úgy érzik, új kapcsolatok felvételére már képtelenek. (A kortársak rendre kikerültek a temetőbe.)

Oka lehet a sértődöttség: Bezzeg lettem, amíg valaki voltam és protekciót jelentettem.

Lehetnek testi okai, mint a legtöbb embert irritáló nagyothallás, erős látáscsökkenés, vagy mozgássérülés okozta helyhez kötöttség.

Már pedig lenni annyira, mint kapcsolatban lenni. *Egészségesnek lenni*: egyaránt kapcsolatban lenni a transzcendenssel, az immanenssel és a homo sapiensszel. Egyszerűbben: fölfelé, befelé, kifelé! (A Szentháromság emberi vetületének misztériuma ez.)

Ha a kifelé kapcsolódásunk már erősen akadályozott, a másik kettő még mindig lehetséges.

Kapcsolatunk befelé: belső világunk legalább olyan nagy világ, mint a külső, ami lassan lezárul előttünk. Csak meg kell tanulnunk meditálni és szemlélődni. Ha még jó a szemünk, végre elolvashatjuk soha ki nem nyitott könyveinket. A hívő ember végre alaposan tanulmányozhatja a Bibliát. Addig és úgy forgathatja az evangéliumot, amíg szembe nem találja magát Jézussal. Aki szót vált velem, mint egykor azokkal, akiket megszólított.

A tv és a rádió szobánkba hozza a nagyvilágot, s ha még ott ül mellettünk öreg párunk, órák hosszat együtt ócsárolhatjuk egyik vagy másik adást (s nem egymást, mert egy irányban nézünk és nem egymásra), vagy együtt örülhetünk egy-egy szép koncertnek. De mindenképpen — együtt, amíg lehet. Ha már megtörtént a narkózis nélküli nagy műtét, és a másik felünk leoperáltatott rólunk, akinek még hibái és vitái is hiányoznak utólag, „további életünknek az ad értelmet, hogy mi szenvedhetjük el azt a gyász-kínt, amit neki kellene elszenvednie, ha mi halunk volna meg hamarabb” (V.E. Frankl).

Am tovább kell élnünk, és a könyveket, a zenét halálig tanulni és élvezni lehet. Hogy is mondja *D'Aubigné*?

„...áldott öregség,
amelyben nem kényszerű munka vár,
de csöndes örömök
és higgadt élvezése a szépnek...”

Horatius sóhaja pedig:

„Szép agg napokat, tiszta elmét
adj nekem és citerát, *Apolló!*”

Akár így is mormolhatnánk manapság:

*„Szép agg napokat, tisztá elnét
adj nekem és muzsikát, Istenem!”*

Igen, sok muzsikát. Magányosan is oly barátaink lehetnek — akik nap mint nap meglátogatnak bennünket, ha gombnyomásra beengedjük őket —, mint Bach, Beethoven, Mozart s a többiek, akik máris közelebb hajlítják hozzánk az eget. Magányosak vagyunk ugyan, de már nem egyedül. Egy jó fejhallgatóval még a kellemetlen, lármas külvilágot is kizárhatjuk.

Bár lehet, hogy éppen az hiányzik. A Magyar Nemzet 1986. június 12-i számában jelent meg ez az apróhirdetés:

MAGÁNYOS, idős főmérnök házaspár segítőkész, komoly barátokat keres, akik végtelen magányukban baráti támogatást nyújtanának. „Nincs senkink” B. 4696 jelígre a Magyar Média Balzac u. 12. címre.

Ha van jajkiáltása az embernek — ember után, akkor ez az. És be sokan jajongnak így, legfeljebb nem teszik az újságba. Oriásivá nőtt a jeruzsálemi Bethesda, amelynek egyik csarnokában a 38 éve beteg embertől azt kérdezte Jézus, akarsz-e meggyógyulni; de az nem azt válaszolta, már hogyné akarék, hanem ezt: Nincs emberem (ti. aki segítene rajta, azaz a vízig cipelné).

Egy lelkész lelkigondozó barátom, aki belülről-felülről azt a megbízást kapta, hogy minden szabad idejében a kórházakat és az öregotthonokat látogassa s azokban is azokat, akiket senki nem keres fel, valakinek, aki felváltva dicső múltjával dicsekedett és nyomorúságos jelenét panaszolta, egyszer azt mondta: Most jöjjön velem! — S magával vitte szobáról szobára, kórteremből kórterembe, majd maga mellé ültette, míg a többi öreggel beszélgetett; s azzal, aki kérte és akarta, együtt imádkozott. A látogatás végén így búcsúzott meghökkenő kísérelőjétől: Egy hónapig nem tudok bejönni, legyen szíves, helyettesítsen.

— De mit csináljak? — riadozott a megbízottja.

— Fogja meg a kezüket, és kérdezze meg, hogy vannak, és hallgassa meg őket közbeszólás és visszapanaszkodás nélkül. Búcsúzóul azt mondja nekik, amit a szíve diktál. Hallgasson a belsőjében megszólaló, felső hangra, és azt közvetítse.

Egy hónap múlva ezt az ágyát csak ritkán elhagyó, hol dicsekvő, hol panaszkodó öreg „Lear királyt” mintha kicserélték volna. Egészségesebb, derűsebb lett. Szinte megfiatalodott. Miért? Mert segítségre szorulókból kezeket szorító, „kezelő” feladatot vállaló s azt lelkesen továbbvégző ember lett. Azóta másokat levelezőnek szervezett be azok helyett, akik már nem tudnak írni, és a levélírók s a leveleket kapók testi-lelki állapota is sokkal jobb; kevesebben haltak meg, mint az előző hónapokban. Ma ezt V.E. Frankl nyomán paradox intenciónak is nevezhetnénk.

1986. június 6-án a budapesti Sportkórház dísztermében tulajdonképpen erre biztatott bennünket ez a neves, 81 éves (!) bécsi pszichiáter, a logoterápia „atyja” (logoszon az élet értelmét érti).

Azt tanácsolta, ne azt kérdezzük, mit várhatunk az élettől, hanem hogy mit várhat még az élet tőlünk. Akit eddig szeretünk, szeressük jobban, ha csak egy valakit istápolunk, keressünk hozzá még másokat. Elmondta, hogy maga is megjárta a koncentrációs tábor poklát, és azt tapasztalta, azok éltek túl, akiknek határozott céljuk volt még az életben. Akiknek van miért, kikért élni, azok szinte mindent el tudnak viselni, mondta, s így igaz.

Arról is beszélt, ha nem tudjuk megváltoztatni a körülményeinket, nekünk kell megváltoznunk, „jobb fogást” találni körülményeink elviseléséhez.

Önzés: énközpontúság, önimádat (nárcizmus), amely rendszerint hipochondriával, képzelt betegségekkel jár együtt (pszichoszomatika!). Pénzt kurgatóvá és pilulanyelvővé válik sok magányos öregember, aki gyógyszer-menetrend szerint közlekedik, éjeliszekrénye, orvosságos dobozai — és az OTP között; betétjéből ki nem venne egy fillért sem, inkább koplal. Így racionalizálja magatartását, ha gyermekeiről esik szó, akik még támogatásra szorulnának: tanuljanak meg a maguk lábán állni, küzdjenek, mint én küszködtem — úgy lesznek emberek.

Azt hiszem, a japán öregekről olvastam azt is — a homo christianus szegénykezésével —, hogy születésük napján ők adnak ajándékot gyermekeiknek, s nem ők kapnak. Lassan szétosztogatják mindenüket — úgy készülnek a halálra; nem hagyván maguk után veszedő, pereskedő örökösöket. Ha így van, jobban érthető a japánok ősök-tiszteletének komolysága, időtárlósága.

Jobban kellene hinnünk, amit „hiszünk”, és aszerint élni, amit vallunk, hogy csak „szemfedőnket visszük magunkkal a sirba”.

Az öregek lelkigondozóinak pedig jobban kellene érteniük a decentralizációs módszeréhez, művészetéhez: hogyan lehetne excentrikusabbá tenni az ilyen idős embereket, kiszeregetve őket az énközpontúságukból: ex centrum (kifelé a központból). Csak így lehet őket áthívni — valamitől — Valakihez; a pénztől és a piluláktól — ahhoz, Aki egyszer arról beszélt, hogy még a verebecskékre is gondja van, s

egy sem eshetik le Atyja tudtán kívül (leeshetnek, de tudta nélkül nem!), s mi értékesebbek vagyunk neki sok verebecskénél. Igazi fordulatot ilyen önös ember esetében csak akkor láttam, ha az — akár öregkorában — ráébredt: Valaki számára ő maga az érték — pénz és pilulák nélkül is.

Zsarnokoskodás, önféjűség, türelmetlenség, fölényeskedés, bezzegezés, sértődékenység, bosszúállás. Röviden: öregkori depresszió helyett — agresszió. Az előbbitől az öregedő ember szenved, az utóbbitól a környezetének tagjai kínlódnak, tehát inkább őket kell lelkigondozni, mert az agresszív öregembert még megközelíteni is nehéz. Nehéz, de nem lehetetlen.

Agresszív indulatainkat levezetés helyett fölfelé is lehet vezetni. Ezt tették a dühös (ún. „káromkodó”) zsoldárok szerzői is. Ezekben a zsoldárokból mindent, ami szívüket feszítette, ki-, majd feladtak Annak, Akinek minden feladható, és Aki mindent helyére tesz. Ha nem is szépek ezek a zsoldárok, de igazak, emberiek. A valószínűleg öreg, vagy öregedő zsoldárírók, „belső szobájukban, ajtójukat bezárva” (Máté ev. 6,6), így mondták és írták ki magukból azt, amit ha visszafojtanak, attól megbetegednek, ha mások felé kiáltják — ellenségeket szereznek.

Szabad és hasznos nekünk, „zsémbes öregeknek” ezt a fölfelé robbanást megtanulnunk és megtanítani rá néhány dünyögő, dohogó, dühögő kortársat.

Még egyet: Ha agresszív indulataink szeretetbe ütköznek — azon kicsorbulnak. Feleségem szelíd mosolya mindig leszerel. Öregkori kiállhatatlanságaink legfőbb ellenszere a jézusi, az „annak ellenére való” szeretet, az agapé volna? Az!

Ez hiányzik minden magányos és öregedő embernek, és legfőképpen ennek a hiánya teszi depresszívvé vagy agresszívvá őket.

Lelkigondozók, figyelme! A terápia — a több szeretet.

Itt kell megemlítenem, hogy öregedvén nemcsak ráncaink, hanem lelki ráncaink is elmélyülhetnek. A karakterek kiélesednek. Zsörtőlődő emberből kötekedővé lehetünk. A takarékosból zsugori, az iszogatóból iszákos, a beszédesből fecsegő, a rendszeretöböl

rendekező, a gyermekdedből gyerekes, az önállótlanból tehetetlen, a kegyesből kegyeskedő válhat, és a sort folytathatnám.

Félelmek. Aligha van félelmetesebb érzés a félelemnél. Ha az élet „életveszélyes” (Erich Kästner), akkor az öregedő ember élet fokozódóan és fokozottan az. Az, mert tapasztalnia kell, hogy a sikereket hajhászó és kizárólag a sikereket elismerő világban a „csak” sikerült életnek nincs becsülete, és a teljesítményekre, innovációkra, újításokra figyelő társadalomban a tapasztalat néhány év alatt értékét veszti. Okos és kelendő újítások kellene manapság — és nem bölcsesség. Ezért az öreg ember élettapasztalatával, bölcsességével félrehúzódik a kuckójába, ott pedig a lopakodó halál gondolata felerősíti minden más félelmét is: rettegését a betegségtől, a szenvedéstől, a kiszolgáltatottságtól, a semmibevevéstől, a néni-bácsika megszólítás megalázó becézésétől. Aggódását a szegénységtől, a meglopattatástól, nemegyszer az éhenhalástól. Szorongását az elfelejtett nevek és fogalmak keresgélésétől, a „mit is akartam mondani”, „meg minden”-féle motyogástól. Irtózását a szociális otthontól, az abban elkerített ágyak gurgulázó hangjaitól, az ágy-koporsótól, amelyből nincs többé kiszállás, csak kiszállítás. Félelmét a félelemtől, sőt az egyre félelmetesebb, halálon inneni s az életem túli „élettől”.

— Mi esik neheze a régebben, János bácsi? — kérdezte a tv-riporter 1986. május 14-én egy szociális otthonban.

— Az, hogy még élek —, hangzott a válasz, ország-világ előtt. A riporter gyorsan elkapta a mikrofont és nem válaszolt. Mit is mondhatott volna?

Am mindenki úgy hal meg, ahogy élt. Egy csillagszemű öregember, akihez haláláig vándoroltak vigasztalásért emberek — pedig alig tett egyebet, mint együttérzéssel meghallgatta őket, azt is megértve, amivel nem értett egyet —, mondta valakinek, aki öregedését panaszkolta: Az Isten életelvonókúrája az, ne bánd.

Igen, boldog az, aki sub specie aeternitatis — és nem sub specie mortis —, az örökkévalóság, és nem a halál felől néz az illanó életre.

Kevesen tudnak helyesen megöregedni.

La Rochefoucauld

Nem csüggedünk...ha a külsőnk megromlik is, a belsőnk mégis megújul napról napra...

Pál apostol

Az öregség — mint lehetőség

A hozzám forduló nyugdíjaztatási, feleslegességi komplexussal, lelki görcsel küszködőket, lebénult, befelé süppedő embereket sokáig buzdítottam többek között a halálukig termékeny és alkotó művészek példájával. Mindaddig soroltam a nevüket, amíg egy

magába roskadt — hatvanévesen egyik napról a másikra nyugdíjazott és éveket öregedett — férfi tiltakozóan fel nem emelte kezét, és azt nem mondta:

— Nézze, én nem vagyok író, se művész, se muzsikus, se politikus, csak szürke főkönyvelő — voltam a múlt hétig; ma senki vagyok. Társadalmi, emberi nulla. Feleségem meghalt, uno-

kám nincs. „Egyedül lógoz a szeren”, érti?

Szólni akartam, de megelőzött.

— Csak hobbyt ne ajánljon, mert nekem a könyvelés volt a hobbi. Kiskertem nincs, ahol kapálhatnék; utazásra nem telik; sportolni sose sportoltam, nyápic voltam s az is maradtam. Na, most mondja!

Nagyot nyeltem, s halálíg alkotó szellemóriások emlegetéséről egyszer s mindenkorra lemondva, megkértem, hogy segítsen a budapesti egyházközösségek összekuszált pénzügyeit rendbe tenni. Ezt készségesen vállalta, s boldogan „főkönnyelt” — élete végéig. Koporsóját legalább két tucat ösztönt szomorú és hálás lelkész kísérte — a sírig.

Ez és még hasonló élmények készítettek néhány utógondolatra egy megrogzított előítélettel szemben: az öregedő vagy öreg ember nem elég produktív már, betegeskedő, kedélytelen és feledékeny, fáradékony és elhanyagolt; ezért ez a korosztály már elhanyagolható, sőt leírandó.

A valóságban ez az előítélet somnásan általánosítva nem felel meg az igazságnak. Sorra veszem hát — a legújabb geriátriai és gerontológiai kutatások megállapításaira támaszkodva — ezeket a régen rögzült előítéleteket:

Az ember teljesítőképessége fiatal éveiben, évtizedeiben nagyobb, mint túl „az emberélet útjának felén”. — Am ez az „ítélet” akkor rögzült, amikor még nem tolódott úgy ki a védett, ápolat és tevékeny idősök életkora, mint napjainkban. Sőt vannak tudományos és szellemi „területek”, mint pl. a botanika, teológia, politológia, pszichológia, szociológia s még sorolhatnám, amelyekben a több évtizedes tapasztalat hallatlanul hasznos, és művelői teljesítménye sokáig növekedhet még. Az elvont gondolkodásban (ha nem hajszolják az idős embereket), a logikában, bölcséletben — a legmagasabb teljesítményeket 45–80 év között érik el. A szellemi erő, a tartalék pszichikus energiák igen késő korig mozgósíthatók és bevethetők, ha az öregek nem kényszerülnek sok stresszel járó mennyiségi teljesítményre, hanem elég idő áll rendelkezésükre; így viszont minőségi munkát nyújthatnak.

Intelligenciavizsgálatok bizonyítják, hogy az idősek — ha időt hagynak nekik az anyag logikus átgondolásához és annak átismétléséhez —, igen befogadóképesek.

Több és sokrétű vizsgálat megcáfolja azt az előítéletet is, hogy az öregedő ember nem elég aktív. Így pl. kiderült, hogy a 60 év felettek jóval kevesebbet időznek a tv, a rádió, a magnetofon és a lemezjátszó mellett, mint a 20–30 évesek, akik közül nem egynél bizonyos audio- és videoidiotizmust állapítottak meg a szakemberek.

Az sem általánosítható, hogy minden öreg morózus és összeférhetetlen. Kiderült, hogy közülük igen sokan jobban megértik unokáikat, mint azok szülei, és az első s a harmadik generáció között igen gyakran mély kapcsolat alakul ki.

Míg a fiatalok legtöbbször csak csipkelődni, viccelődni tudnak, nem egy

idős ember szellemesen, „slágfertigen” humorizál, önmagán is tud mosolyogni és mosolyogtatni, s ez rendkívül vonzóvá teszi társaságát.

A nem nélküli kor „nemtelen” korrá való degradálása is súlyos tévedés, prűd projekció, álzemérmes ki- és rávetítés az öregedőkre, mert nem nélküli kor nincs. Ezt mindig a fiatalabb korosztály kényszerítette rájuk s várják el tőlük, s bizonyos kegyesen-kegyetlen dogmatizmus, hogy a szexualitás csak a fiatalok előjoga. Mit akarnak azok a 60–70 éves vén „szatírok” és szégyentelen „anyókák”?

Az öregek szexológiai felméréseinek ismeretében kimondhatom, hogy ez a „közvélemény”, amely idő előtt szociálisan ivartalanított és pszichésen kasztrált sok-sok öregedő embert, egyre tarthatatlanabbá válik s új közvéleményt kell kialakítani. (Raymond Pearl, Ivo Pondelicek, Erik Pfeiffer, Alec Confort, R.N. Butler, Buda Béla — és sokan mások követelik ezt.)

Manapság minden komolyabb gerontológiai tanulmány, amely az öregedő és az öreg ember szexuális életével foglalkozik, megegyezik abban, hogy a szexuális vágy és sokakban a szexuális tevékenység a halálíg eltarthat. Hogy csak Newman és Nickolo, vagy Pfeiffer, Verwoerd, Wang felméréseit említsen. Ugyanakkor nem árt Teleki László csöndes megjegyzését is komolyan venni: Tiltott gyűmölcsbe nem ajánlatos műfogakkal beleharapni.

Tulajdonképpen majdnem ugyanez a kollektív társadalmi ki- és rávetítés tájékozta az öregedők mukaképességéről a közvéleményt, és e tájékoztatás következménye a mindenkire egyetemesen érvényes nyugdíjkorhatár.

Úgy tűnik, egyre több előregedő társadalom arra készül, hogy ezen a vonalon is rehabilitálja az időseket. (Hazánk lakosságának hovatovább már egynegyede nyugdíjas!)

A munkaerő és főként a képzett szakember hiánya is erre készíti a különböző társadalmakat. Erik Martin genfi professzor, a Lausanne-i gerontológiai Társaság elnöke szerint a nyugdíjkorhatárt személyre kellene szabni.

— Az élet kontinuitás — mondja —, nem lehet egyik napról a másikra teljes életformát változtatni. Ez orvosi és pszichológiai képtelenség. Tudománytalan tévedés. Gazdaságilag pedig ember-, energia- és szellemi pazarlás.

Munkaszociológusok állítják, hogy az idősebb munkavállalók közel 20%-kal kevesebb munkanapot mulasztanak, mint a fiatalok, s még a munka közben történő baleseti arányszámuk is jobb.

Így remélhető, hogy ha lassan is, de eltűnnek a régi előítéletek az öregedőkkel és öregekkel szemben. Az új generáció velük talán türelmesebb lesz, már csak azért is, mert harmincon túl egyre többen gondolnak arra (hisz a tömegkommunikációs szervek sűrűn gondolkodóba ejtik őket), hogy hamarosan nekik is meg kell öregedniük. És milyen hamar!

Talán kivesznek a Grace Quigey-történetek a világsajtó hasábjairól, arról az idős asszonyról, aki titokban bérnyilkost fogadott föl önmaga ellen, mert méltósággal és számára váratlan időpontban akar meghalni. Am Mrs. Quigey titka napvilágra került az öregek lakta városrészben, mire azok tucatjával iratkoztak fel a meggyilkolások listájára (Furio Colombo riportjából). Talán egyszer csökkenni kezd hazánkban is az öngyilkosok minden más országot megelőző száma, akiknek a zöme öregedő vagy öreg ember. Talán...

K. Graf von Dürckheim, a neves bölcselet és pszichológus egyszer megkérdezte idős japán barátját, mi a legfőbb jó hazájában?

— Az idős kor elérése — volt a válasz.

A „keresztény” Nyugatnak talán ezt a gondolkodást is importálnia kellene egyidejűleg a japánok kitűnő és olcsó árucikkeivel, mindazzal együtt, ami az idősek megbecsülését biztosítja.

Tíz testvéri tanács

1. Sose tartsuk értelmetlennek vagy céltalannak az életet, mert nem az.
2. Mindhalálíg ápoljuk kapcsolatainkat: fölfelé, befelé, kifelé (Istennel, önmagunkkal, az emberekkel, illetve a természettel).
3. Ne idegenkedjünk az újtól. Vagy növekszünk — vagy zsugorodunk. A természet nem ismeri a stagnálást.
4. Mindvégig foglalkozzunk azzal, amivel foglalkoztunk, vagy azzal, amivel mindig szerettünk volna, de nem futotta időnkéből.
5. Kössünk barátságot a fiatalokkal, különösképpen gyerekeink gyerekeivel. A harmadik generációval.
6. Többet törődjünk az élőkkel, mint a holtakkal.
7. Beszélgessünk — ne csak megbeszéljünk. A jóízű vitatkozás is jobb a némaságnál.
8. Mosolyogjunk sokat és sokszor — a humor vonzó, a keserűség taszító.
9. Óvakodjunk a tétlenségtől és a stresszket okozó túleröltetéstől.
10. Barátkozzunk meg az öregséggel mint az Isten elvonókúrájával.

(Az eredeti tanulmány kisse rövidített változata.)

Robertson McQuilkin

Jóban–rosszban

Már tíz esztendő eltelt az óta a nyaralás óta, amikor első ízben feltűnt nekem a dolog. Muriel, a feleségem ugyanazt a történetet mesélte el barátainknak, amit öt perccel korábban egyszer már elmesélt nekik. Különös, gondoltam akkor, még sohasem fordult elő ilyen. De aztán egyre gyakrabban következett be ilyesmi.

Három évvel később Murielnek szívizvizsgálatok miatt kórházba kellett mennie. Ott félrevont engem egy fiatal orvos. „Lehetséges, hogy a feleségének Alzheimer-kórja van” — mondta. Nem tudtam elhinni. Olyan beképzeltnek és érzéketlennek tűntek nekem ezek a fiatal orvosok.

Muriel általában azt tette, amit mindig is. Mindenesetre fel kellett hagynunk azzal, hogy vendégeket hívunk meg magunkhoz — ami elég érzékenyen érintett engem mint egy fejlődő szeminárium vezetőjét. Muriel kitűnően főzött, és nagyszerűen tudott vendégeket fogadni, azonban egyre több nehézséget jelentett a számára egy ebéd vagy vacsora megtervezése. A családi étkezésekkel

még elboldogult, azt azonban nem kockáztathattuk meg, hogy a vendég pl. hiányos menüt kapjanak.

Amikor Muriel emlékezőképessége még tovább romlott, beszéltem egy neurológus barátunkkal. Ez minden lehetséges tesztet elvégzett rajta, és végül — más lehetőségek kizárása után — az agysorvadás gyanúját erősítette meg. Mivel azonban Murielnél hiányoztak a leépülés egyéb szokásos külső jelei, valamennyire nyitva maradt a kérdés. Elmentünk tehát az egyetemi klinikára, hogy feltétlenül kapjunk egy megerősítő diagnózist is.

Egy pillanatra megállt bennem az ütő, amikor az orvos a vizsgálat alatt a négy evangélista nevét kérdezte, s Muriel segítséget kérően rám tekintett. De gyorsan összeszedte magát, s aztán csak nevetett az egészen. Talán egy kicsit ideges volt, de nem hagyta, hogy ez eluralkodjék rajta.

Mindenesetre mindketten bíztunk Istenben. Tudtuk, hogy csodát tud tenni Muriellel, ha ez az Ő akarata, vagy ha nem — akkor velem fog csodát tenni.

Lassú halál

Egy napon a reggeli rádióadások programigazgatója és producere időpontot kért tőlünk, hogy találkozhasson velünk. Egy Muriel által korábban elkészített sorozat még nem ért véget, és bátorító jegyzetei nagy hatást váltottak ki, sok reakció érkezett. Bár az adás nőknek szólt, tudtunk olyan üzletemberekről, akik úgy intézték reggeli tennivalóikat, hogy meghallgathassák ezt a rádióadást.

Amikor a megbeszélte időpontban talkálkoztunk a rádiós munkatársakkal, feltűnt nekem, milyen zavarban vannak. Miután már néhány próbálkozásra túl voltak, megértettem: azt szeretnék kíméletesen a tudomásomra hozni, hogy lejárt egy korszak, bár még csak pár hónapja annak, hogy arról beszéltek, ki kellene terjeszteni a regionális adást össznézeti szintre. Segítségre siettem: „Azt akarják közölni velem, hogy Muriel nem csinálhatja tovább?” Láthatóan megkönnyebbültek, hogy kimondtam helyettük a fájdalmas hírt, s nem nekik kellett megtalálniuk hozzá a szavakat. Magamban ezt gondoltam: Hát véget ért Muriel szereplése a nyilvánosság előtt. Nincsenek

többé konferenciák, tévé- és rádióadások... Én magam kezdtem felfogni, hogy valóban elérkezett az ideje annak, hogy abbahagyja.

Muriel azonban eleinte nem így látta a dolgot. A rádióadást ugyan elveszítette, de ragaszkodott hozzá, hogy továbbra is elfogadjon meghívásokat mint különböző konferenciák előadója. Azonban kivétel nélkül minden esetben lesújtva tért haza. Megdöbbenette, hogy elveszítette gondolatai fonalát és minden rosszul ment. Lassacskán aztán csak feladott minden nyilvános szolgálatot.

Muriel tulajdonképpen sohasem ismerte fel, hogy mi történt vele. Olykor, amikor a tévében az Alzheimer-kórrol volt szó, feltette magának a kérdést: „Lehet, hogy egyszer nekem is ilyen betegségem lesz?” Úgy látta, hogy a betegsége nem okoz neki fájdalmat, számomra azonban a lassú halált jelentette, amint láttam kialudni azt az élénk, alkotó szellemű, gazdag személyiséget, akit ismertem és szerettem.

Végül megkértem a szeminárium illetékes bizottságát, hogy nézzenek valaki után, aki az utódom lesz

majd. Elmondtam nekik, hogy el fog jönni az a nap, amikor a feleségemnek már teljes időben szüksége lesz rám, és hogy én kész vagyok erre. Reméltem ugyan, hogy a nyugdíjkor elérése előtt nem kell abbahagynom a munkámat, amikor azonban 57 éves lettem, már valószerűtlennek tűnt, hogy folytathatom egészen a 65. születésnapomig ilyen módon. A bizottság feladata lett volna, hogy idő előtti visszalépésem esetére tervet dolgozzon ki, mivel azonban azt akarták, hogy maradjak, senki sem csinált semmit.

Olyan évek kezdődtek hát, melyek során egyre gyakrabban küszködtem a kérdéssel, hogy mit adjak fel: a szolgálatomat vagy Muriel ápolását. Isten országának az ügyét helyeztem az első helyre, és Krisztus kedvéért, az Ő országa kedvéért a feleségemet „gyűlöljem” (= tegyem a második helyre), azaz helyezem el egy otthonban?

Bizalmas barátaim, akiket egész életemben ismertem — bölcs és hívő keresztények —, sürgették Muriel elhelyezését egy szeretetotthonban.

„Muriel gyorsan otthon fogja érezni magát az új környezetben.” Valóban? Lesz-e ott valaki, aki szeretni fogja őt — annyira szeretni, mint ahogy én szeretem? Hányszor láttam már az ilyen otthonok folyosóin tolószékben ülő és szereteteik futó látogatására váró emberek üres, örömtelen arcát!

Muriel már nem sok mindent fog fel, nem tudja kifejezni a gondolatait — nem is tiszták már a gondolatai. De tudja, hogy kit szeret, és boldog feledékenységben él szinte minden másra nézve.

Igy vele együtt vagyok boldog — nem *kell* őt ápolnom, ugyanis szívemen teszem. Aldás számomra, hogy ilyen sokat tanulhatok általa — például a szeretetről, Isten szeretetéről. Muriel virágot szed odakint — mindig neki, hogy kinek a kertjében nőnek —, és megtölti velük az egész házat.

Nemrég lakáson belül is elkezdett virágot szedni. Valaki egy cserépgyönyörű orchideát ajándékozott nekünk. A két szár mindegyikén négyöt virággal, de még bimbók is voltak rajta. Amikor beléptem a konyhába, látom ám, hogy az ablakban áll egy váza, benne egy orchideaág tele virággal.

Már megtanultam, hogy ne fogjam Murielt rövid pórázra, és ne korrigáljam minduntalan az értelmetlen cselekedeteit. Hiszen nem akar rosszszat vele, és nem érti meg, hogy mit kellene tennie. A helyreigazítást is azonnal elfelejti. Ekkor mégis valami értelmetlen dolgot tettem: elmondtam neki, milyen csalódott vagyok, mert így hamar el fognak hervadni a virágok és sosem fognak kinyílani a bimbók, és megkértem, hogy a második ágat semmiképpen se törje le.

Másnap a legfiatalabb fiunk járt nálunk látogatásban, aki nemsokára készült elutazni Indiába. Elmeséltem neki, hogy megróttam édesanyját az orchidea miatt, és mennyire sajnálom most már a dolgot. Ahogy így a teraszon ülünk és élvezünk minden egymással töltött percet, egyszer csak kilép Muriel az ajtón egy nekem szóló ajándékkal a kezében. Óvatosan, szelíd mosollyal az arcán leteszi az asztalra a második orchideaágát, és már fordul is vissza a ház felé. Én egyszerűen ennyit mondtam: „Köszönöm szépen!” A fiam mosolygott: „Apu, te fejlődsz!”

Időközben már beszélni is elfelejtett Muriel, csak egy-két szót használ, azokat is sokszor összefüggéstelenül. „Nemet” mond, amikor pedig „igen” gondol. Már csak egyetlen mondatot tud mondani, de azt gyakran mondja: „Szeretlek téged!”

És nemcsak mondja, hanem eszerint is cselekszik. A szemináriumi bizottság elintézte, hogy egy ápolónő járjon hozzánk, úgyhogy továbbra is mindennap be tudtam járn az irodába. Ez alatt a két év alatt egyre nehezebben lehetett Murielt otthon tartani. Míhelyt elmentem otthonról, mindenáron utánam akart igyekezni. Mellettem volt csak megelégedett és nyugodt. Nélkülem szomorú volt, olykor félelmeik gyötörték ilyenkor. Az iskolám kb. másfél kilométernyire van tőlünk. Muriel gyakran tízszert is megtette ezt az utat naponta. Esténként, amikor segítettem neki leveleket, párszor észrevettem, hogy véresek a lábai.

Elképzelhetetlen szeretet

Amikor elmeséltem ezt a házi- orvosunknak, az nyelt egy nagyot. „Ilyen szeretetet!” — mondta végül, majd rövid gondolkodás után hozzátette: „Van egy elméletem, miszerint a hosszú évek alatt kifejlődött jellemvonások ilyen helyzetekben élesen megmutatkoznak.” Ugyanígy akarom szeretni Istent, mindenáron keresni az Ő közelségét, szintelenül. Erre tanít Muriel naponta.

Barátaink és hozzátartozóink gyakran megkérdezik tőlem: „Hogy vagy?” Azt értik ezen, hogy „hogyan éled meg mindezt?” Nem tudom, mit válaszoljak erre a kérdésre. Először

is van bennem valami szünni nem akaró szomorúság, ami általában nem tudatos. Olyan egyedül érzem magam, mintha sohasem ismertem volna Murielt olyannak, amilyen valamikor volt — de az éjszakai óráknak ez a magányossága pont abból származik, hogy ismertem őt. Kinek a vesztességét siratom, az övét vagy az enyémet? Aztán itt a növekvő nehézségek gondja is, hogy eleget tudok-e tenni a szükségleteimnek.

Azt gondolom, hogy barátaink nem annyira Muriel problémái iránt érdeklődnek, mint inkább az enyéim iránt. Amikor látják, hogy egy jó házasság alapvetőnek tartott feltételei a mi esetünkben egyre kevésbé teljesülnek, talán azt kérdezik magukban, hogyan tudok egyáltalán megbirkózni a dologgal.

Ma olvastam az újságban egy jól ismert tanácsadónak írt olvasói levelet, amely az általános közgondolkodást fejezte ki: „Megszakítottam a kapcsolatunkat, mert az nem elégítette ki a szükségleteimet.” A tanácsadó válasza várható volt:

„Milyen szükségleteket nem elégített ki a partner ebben a kapcsolatban? Jelenleg is fennállnak ezek a szükségletek? Mit kellene tennie a partnertnek, hogy kielégítse ezeket? Képes lenne erre?” Milyen szükségletek ezek? Közlés, megértés, megerősítés, közös érdeklődési kör, szexuális beteljesülés... és a lista még folytatható. Ha ezek a szükségleteid nem elégülnek ki, válj el! Alternatívát nem kínált fel a tanácsadó.

Beleegondoltam, hogy számomra mennyire nem jelentenek semmit ezek a kritériumok. Alkalmadtán még valamilyen lelkesedéshullám is elfog, mert a jelenlegi felelősségemben nagyobb kihívást látok, mint egy intézmény vezetésének komplex feladatában.

Valószínűleg itt több kreativitásra és rugalmasságra van szükségem. Viselkedési stratégiáimat hetente, néha naponta meg kell változtatnom. A közös élelmiszervásárlás szórakoztató dolog lehet, de változik a helyzet, ha Muriel más vevők kocsját pakolja meg különböző árukkal, és eltűnik vele a szupermarket labirintusában. Vagy hogyan vegyünk rá valakit az evésre és a fürdésre, ha állhatatosan tiltakozik ellene? Bizonyára nem lehet ezt összehasonlítani egy tízmillió költséget vagy egy világviszonylatú program kidolgozásának a felelősségével. És nem is olyan nyilvános, még kevésbé lélekemelő a dolog.

De komolyabb erőforrásokra van szükségem hozzá, mint valaha is gondoltam volna. Világosan felismerteti velem a saját korlátaimat, és állandóan alkalmat teremt arra, hogy Isten kifogyhatatlan erőforrásából merítsek.

Muriel vagy karrier?

Amikor Murielnek napról-napra jobban szüksége volt rám, állandóan azzal a kérdéssel küszködtem, hogy kinek, minek a rendelkezésére álljon az összes időm: Murielnek vagy a szemináriumnak. A házi- orvos azt tanácsolta, hogy ne tegyem függővé döntésemet attól a vágytól, hogy Murielt kielégítsem. „Ne engedje, hogy ez a kérdés befolyásolja a terveit! Bár azt nem tudom megítélni, hogy sikeresen meg tudja-e majd valósítani a szemináriummal kapcsolatos terveit, de azt már most meg tudom mondani Önnek, hogy Muriel ápolásában nem lesz sikeres.”

Mire eljött az ideje, megszületett a döntésem. Nem volt szükség nagy megfontolásokra. Az összetartozás kérdése volt az egész. Nem fogadtam-e meg 42 évvel ezelőtt: „sem egészségében, sem betegségében... holtomig vagy holtáig hűtlenül el nem hagyom...”?

Nem valamilyen szomorú kötelesség ez a számomra, amelynek stoikus nyugalommal megadtam magam. Inkább így éreztem sportszerűnek a dolgot: Végül is Muriel majd négy évtizeden keresztül példás odaadással gondoskodott rólam. És mi csoda társ volt! Hát most rajtam a sor. Ha most nekem kellene 40 éven keresztül gondoskodnom róla, még akkor is adósa maradnék.

Meg vagyok lepve azoktól a reakcióktól, amelyek a visszalépésem bejelentését követték: Házastársak újítják meg házassági fogadalmukat, lelkipásztorok beszélnek rólam a gyülekezetükben. Egyszerűen nem értettem a dolgot, míg egy ismert onkológus, akinek gyakran van dolga haldoklókkal, a következőket nem mondta nekem: „Majdnem minden asszony kitart a férje mellett. De nagyon kevés az olyan férj, aki szintén a végsőkig kitart felesége mellett.” Talán korunknak ebből a tragédiájából éreznek valamit az emberek, és valamilyen módon a segítségükre volt, hogy én Muriel mellett döntöttem.

De még több ez a számomra, mint csupán sportszerűség és a házassági fogadalom megtartása. Noha Muriel bátran halad a teljes feledés világa felé, mégis ő az életem öröme. Naponta fedezem fel új és új jeleit annak, hogy milyen ember is ő — az az asszony, akit mindig is szerettem. És egyre újabb szeretetjeit tapasztalom Istennek is — azét az Istenét, akit szeretnék egyre jobban szeretni.

Megjelent az *ethos* folyóirat

1998/1. számában.

A folyóirat előfizethető:

Ethos Könyv- és Folyóiratkiadó Kft.

1113 Budapest, Valkói u. 11.

Tel.: 209-4768.

A szeptember végi vasárnap a katolikus egyházban a Szentírás vasárnapja, október 31-e pedig a reformáció világnapja. E két ünnep alkalmából közöljük az alábbi előadássszöveget.

Bulányi György

Vallomásom a Bibliáról

1. Biblia-keletkezés

*Menj el földedről,
rokonságod közül és atyád házából
arra a földre, amelyet mutatok Neked!
Nagy néppé teszel,
és megáldalak,
nagygyá teszem nevedet,
és áldás leszel.
Megáldom a téged áldókat,
s megátkozom a téged gyalázókat.
Általad nyer áldást
a föld minden nemzetsége.*

(Ter 12,1-3)

Az ilyesfajta szövegeket Arany János „A magyar nemzeti versidomról” c. és 1856-ban a Nagykőrösi Református Gimnázium nyomtatott évkönyve számára írt tanulmányában verseknek minősítette, mert megtalálta bennük azt, amit a költészethez rímnél és mértéknél fontosabb költői elemnek tekintett: a gondolatritmust. Jelen tudásunk szerint közel négyezer éve mondta e szavakat egy Ábrahám nevű mezopotámiai pásztornak „az Úr”, mely megnevezés magát az Istent akarja jelölni. „Ábrahám pedig elment, ahogyan azt az Úr mondta neki” (Ter 12,4). A szöveget azonban csak ezer esztendővel később jegyezték le. Addig — ugyancsak Arannyal szólva — „szállt a madár ágról-ágra, szállt az ének szájról-szájra”. Volt ideje a szövegnek arra, hogy kimaradjon belőle minden töltelékészó, s tiszta költészet váljék belőle. Egy nemzet eredetmondája kerekedett ki belőle. Ebből a nemzeti eredetmondából s annak folytatásából, az Ábrahám-dédunokákból, a Thomas Manntól is megénekelte „József és testvéreiből”, az égő csipkebokorból szóló „Úrnak” — a mi Madáchunktól és Kodolányinktól is megénekelte — Mózesről meghallott szavából, a József vezette honfoglalási eposzból, a filiszteusokkal (palesztinok!) vívott évszázados dávidi és nem-dávidi harcokból nőtt ki az a Biblia, amelynek első sorait talán éppen Dávid királyi udvarának írástudói írták pergamenre.

A mi nemzetünknek is lehetett és alighanem volt is eredetmondája. Hunor és Magor a Meótság ingoványiban Dül király leányaira találnak. Hunor ivadéka, Attila Isten ostoraként a Volgától az Atlanti-óceánig terjeszti hatalmát. Attila tragikus halála után egyik fia, Csaba királyfi népének egy töredéke, a székely, itt marad Attila hatalmának központi szállásterületén. Maga Csaba pedig elvonul a Hadak útján (tejtút), hogy onnan vigyázza, segítse övéit, ha azok bajba kerülnek. („Vezessed újra győzelemre néped, Csaba királyfi csillagösvényen” — énekeljük mi magunk is, amikor a pohár fenekére nézünk.) Magor egy késői ivadékát, Álmos anyját, Emesét, egy turulmadár ejti teherbe. Álmos fia, Árpád pedig ezerszáz évvel ezelőtt (honfoglalás!) visszavezeti népét Attila örökébe. A regösök az ünnepi lakomákon kobzuktól kísérve adják elő e történeteket az Árpád ötödik nemzedékét képviselő Géza-fia Vajk keresztény királlyá koronázása után is. A századfordulón Zalában a gyűjtők lejegyezték még egy ilyen regöséneket:

*Ne bánts, ne bánts minket, Szent István királyunk,
Nem vagyunk mi ördögök, hanem a szolgálid.*

Anonymus, valamelyik Árpád-házi királyunk keresztény papja és jegyzője, megvetően beszél a regösök és parasztok csacska meséiről, de azért ő és gesztairó társai a középkor

századai folyamán csak felhasználják e meséket, s megőrzik számunkra nemzetünk eredetmondáit. Mindebből azonban nem lesz Biblia. Nem, mert Géza István névre keresztelteti Sarolt nevű feleségének gyermekét, akit a pápa által küldött koronával keresztény királlyá ken fel egy keresztény pap. S az apostoli király által alapított tíz egyházmegye püspökei-papjai gondoskodnak róla, hogy az Izrael (tehát Jákob, Ábrahám unokájának) történetéből kinőtt írásgyűjtemény legyen meghatározója a magyar nép vallásának is, egész kultúrájának is. Arany János pedig borongva ír tanulmányt a tekintetes Akadémia számára arról, hogy nem maradt ránk „naiv eposz” a múltból, bár azért lehetett, vagy lehetett volna nálunk is olyan. S ezt pótolandó kezd a Csaba-trilógiába, melyből a **Buda halálát** tető alá is hozza.

Azt akarom a fentiekkel mondani, hogy lehetne más Bibliánk is? Igen. Az írástudásra eljutott különböző kultúrákból nem egynek van saját Bibliája. Vannak a Védák, van az Aveszta, a Tao te king, vannak a Buddha és Konfucius irásait tartalmazó szent könyvek, van a Korán, s mindezek valakik számára nem kevésbé szentek, mint zsidóknak-keresztényeknek a Biblia, melyet a zsidók a **Törvény és próféták** (Tóra va Nabim), a keresztények pedig **Ó- és Újszövetség** névvel illetnek és szentírásuknak tekintenek. Az emberi egymást megbecsülésre minket rávevő és profán gyökerű felvilágosodás következtében jutottunk el oda, hogy ma már hajlamosak vagyunk más népek **könyveit** („biblosz” — görög szó, melynek jelentése: könyv) is szentírásként tekinteni, míg korábban minden vallás csak a maga könyvét tekintette annak, s a többiét mint butaságok gyűjteményét lemosolyogta, ha nem egyenesen az ördög művének tekintette.

Nem vagyunk mi ördögök! — figyelmezteti a regösének a Szent Gellért vértanú keresztény püspöktől kizárólagos értékhozónak tekintett Biblia alapján nevelt István királyt. Az ősmagyar hitvilágnak pusztulnia kellett mint ördögtől valónak. A régi hit megőrzése érdekében Szent Gellért és püspöktársait legyilkoló lázadók kísérletét a kijeji orosz fejedelmi udvarban keresztény hitre nevelődő s onnan keresztény feleséget hozó Vazul-fi, András királyunk véglegesen leszámol a múlttal. Ennek következtében sem született a mi népünk által szült Biblia. Keletkezhetett volna? Igen, mert Isten nem személyválogató. Ha Ábrahám képes volt hallani az „Úr” hangját, más is képes lehetett rá. Mi is és ma is. S másfélezer évvel ezelőtt is; az egyik ősbibb-házánkban élő valamelyik ősrünk is elindíthatta volna, miként Ábrahám a folyamatot. Sőt, már ott megindulhatott volna az írásba foglalás munkája is, mint háromezer éve a Bibliáé a jeruzsálemi királyi udvarban, a jebuzeusoktól véres csatákban elfoglalt új Sion-hegyén. Bizony megindulhatott volna, mert írástudó népként érkezünk új hazánkba; ha nem is pergamenre, hanem fára róttuk betűnket.

2. Relatív Isten-megközelítés

Teológusaink, zsinataink vitatták és vitatják, várható-e új kinyilatkoztatás. Egyszerűbb szóval: szólhat-e ma is hozzánk, valamelyikünkhöz az Isten. Hiteles szónak tekinthetjük-e azt, amit akár ma, akár holnap valamelyik embertársunk úgy ad elibénk, hogy a maga szavát Istentől jövő szónak tekinti? Kérdezem: ki kötheti meg az Istent? Kérdezem: mi mást csinálhat az Isten, mint hogy szól hozzánk, ha egyszer csak azért és csak arra teremtett meg minket,

hogy meghalljuk szavát és kövessük azt? Nem tudok mit csinálni egy olyan Istennel, aki valamikor, évezredek előtt szólt hozzánk, de azóta nyugalomba vonult. Bennünket boldogító szándékait pedig kiadta bérletbe valamelyik vallás szent uralkodó rétegének (hierarchia), s most már csak azoknak a szavára figyelve ismerhetjük meg Őt, gondolatait, sugallatait. Csak azt az Istent tudom hitelesnek tekinteni, aki gondunkat viseli ma és holnap ugyanúgy, mint ahogyan azt tette a történelmi múltban. Besegíthetnek ebbe az isteni gondviselésbe a vallások s azok képviselői, de Isten sohasem adhatja fel azt a „szenvédélyét”, hogy megőrizze közvetlen érdekelttségét minden egyes emberi teremtménye sorsa és gondolati fejlődése iránt is.

Schütz Antal, századunk alighanem legjelentősebb hazai katolikus teológusa, a Vörösmarty Társaságban jó félszázaddal ezelőtt mondott serleg-beszédében Vörösmartyt „a magyar költők szentjének” állította. Akkor csak elcsodálkoztam szaván. Ma pedig arra gondolok, hogyha volna egy írásgyűjtemény, melynek a „Magyar Biblia” nevet adnánk, abban nem egy Vörösmarty-szöveget szívesen látnék. Példaképpen hadd idézzem fel iskolás emlékeinkből itt és most **A Gutenberg-albumba** c. versét, melyet 1840-ben írt, s melynek minden mondatát bizony olyannak gondolom, hogy azt maga Jézus is elmondhatta volna, ha hazánkban él a reformkor éveiben.

*Majd ha kifárad az éj s hazug álmok papjai szűnnek
S a kitörő napfény nem terem áltudományt;
Majd ha kihull a kard az erőszak durva kezéből
S a szent béke korát nem cudarítja gyilok;
Majd ha baromból s ördögéből a népszaroló dúsz
S a nyomorú pór nép emberiségre javul;
Majd ha világhossz terjed ki keletre nyugatról
És áldozni tudó szív nem esüti az ést;
Majd ha tanácsot tart a föld népsége magával
És eget ostromló hangon összekiált,
S a zajból egy szó válik ki dörögve: „igazság!”
S e rég várt követét végre leküldi az ég:
Az lesz csak méltó diadal számodra, nevedhez
Méltó emlékjelt akkoron ad a világ.*

Mindezeket el kellett mondanom, hogy nyilvánvaló legyen: mindenfajta vallási vagy felekezeti elfogultság nélkül akarok szólni arról a könyvről, amely számomra az emberi kultúra legbecsesebb alkotása, melyet életem során a legtöbbet forgattam, s melytől ihletve publikáltam a 90-es években számomra megszületett lehetőség következtében vagy húsz — nem is egy esetben vastag köteteket kitevő — könyvemet. Az ember hajlamos a maga meglátásait abszolutizálni. A vallás világán belül ez a hajlam felfokozottan érvényesül, bár ezen a területen illenék a legszerényebbeknek lennünk. A természettudomány bevezet a maga laboratóriumába, s elmondja, hogy ezek és ezek a mérésem eredményei, s közben jól tudja, hogy mi minden akadályozza méréseinek pontosságát. A társadalomtudományok is elvezetnek minket a maguk múzeumaiba, hogy megmutassák, mi minden került elő a múltból, akár a föld felszínéről, akár alóla, s jól tudják, hogy az újabb és újabb leletek eddigelé még mindig módosították megállapításaikat. A teológusok viszont sem mérésekkel, sem ásatásokkal nem tudják alátámasztani Istenről, valamint Isten és ember viszonyáról megformált tételeiket. Ennek ellenére hajlamosok megállapításaikat tévedhetetleneknek tekinteni. Annak ellenére is, hogy jól tudják: Isten az ember számára felmérhetetlen és kimeríthetetlen misztérium. Azaz titok, melyet csak tükör által és homályban láthatunk — Szent Pál nagyon szép szavai szerint.

Isten és csak az Isten — az Abszolútum. Minden Istenre vonatkozó ismeretünk csak megközelítés. S ha szólunk, csak sarumegoldó templomi tisztelettel és szerénységgel szabad beszélnünk róla. Még akkor is, ha bizonyosságot tudunk tenni arról, hogy a mi legbensőbb mélyünkben ezt és ezt hallottuk Isten szavaként. Még akkor is, ha az, amit

hallottunk, olyan szentnek és megkérdőjelezhetetlennek tesszük számunkra, hogy hajlandók vagyunk életünket is adni hitünkért, meggyőződésünkért. Sőt még akkor is, ha tanítványok vennének körül bennünket, akik tanúsítják, hogy lelkük Istenétől ők is ugyanazt hallják, amit mi hallunk. Minden istenmegközelítésünk csak relatív. S aligha van nagyobb átka az emberiség életének, mint istenmegközelítéseink abszolutizálása. Mélységesen szomorú és igaz a megállapítás: majd minden háborunk részben vagy egészben vallásháború. Istenre vonatkozó tévedhetetlen ismeretekre hivatkozva érezzük kardjainkat, melyekkel embertársaink vérét ontjuk. A római cirkuszokban az oroszlánok elé dobott keresztények, a keresztények máglyáin elégetett eretnekek, a 17. század Harmincéves háborúja, Amerika őslakossága 90%-ának kiirtása — s nem sorolom tovább —, mindez nem piszkítaná emberi múltunkat, ha a gyilkosok nem gondolták volna, hogy istenüknek tesznek szolgálatot embertársaik lemészárlásával. Napjainkban Bosznia is sok könnyet és vért megtakaríthatott volna, ha nem három tévedhetetlen vallásban nevelt, bár egy anyanyelvű lakosságnak kellett volna megtalálnia a békés egymásmellettélés útját.

3. Személyes és ránk gondot viselő Isten

A 16. századi reformáció jelszava volt, hogy vissza a Szentíráshoz. El kell vetni mindent, ami — akkori szóval mondom — „emberi szerzés”, aminő pl. a mise, a körmenet s a középkori egyház megannyi eszköze a társadalom vallási igényeinek kielégítésére. Az ellenreformáció pedig azt képviselte, hogy nemcsak az Írásból él Jézus egyháza, hanem a szenthagyomány is forrása hitünknek. Ma már ez a vita úgy-ahogy lezárult. A katolikusok is buzgóbban forgatják a Bibliát, ugyanakkor a reformáció egyházainak teológusai is tudják, hogy a Szentírás is az ősegyház szenthagyományának termékeként maradt ránk. Az Újszövetség egyik írása sem pottyant az égből számunkra, hanem a Jézus által megindult mozgalomban résztvevők agyából-szívéből született meg annak mindegyik darabja, s alighanem egyik szerző sem gondolta magáról, hogy amit ír, Isten megfellebbezhetetlen és egyetlen és utolsó szava az emberiséghez. Nem tudták, hogy „szentírást” írnak, s nem sejtették, hogy amit írnak megnevezett vagy meg sem nevezett olvasóközönségüknek, az egyszer majd „Bibliaként” lapozódik át világ rész keso olvasóinak kezében.

Itt van a kezünkben. S annak egyik mai olvasójaként próbálok valamit most mondani arról, hogy mit találok én ebben a több mint ezer esztendő alatt elkészült és összeállított szöveggyűjteményben, melyet megannyi író és a szövegeket tovább szerkesztő személy munkájának eredményeként tarthatunk kezünkbe. Amit ennek az előadásnak a keretében elmondhatok, aligha több, mint szubjektív vallomás. Ha lesz mondanivalómnak érvénye hallgatóim számára is, azt csak annak tulajdonítom, hogy Isten ugyanazon változatlan tartalmakat sugározza mindannyiunk felé, s hogy hallgatóim s a magam vevőberendezése sok tekintetben képes lehet az Isten „adását” a maga készülékén azonos vagy legalább hasonló módon venni.

Személyes Istennel találkozom e Könyv lapjain. Személyllyel, aki a Könyv első oldalainak tanítása szerint a maga képére és hasonlatosságára teremtette az embert. Van, aki ateistának vallja magát, s meg kell birkóznia a gondolattal, hogy e körülöttünk levő világmindenség a semmiből és magától lett. Talán Huxley, az ismert regényíró mondta, hogy a világmindenséget összetartó erők benső törvényszerűségei magától kialakulásának kb. annyi a valószínűsége, mint amennyi annak, hogy ha egy majmot az írógép elé ültetnek, az véletlenül éppen Shakespeare összes műveit kalimpálja össze mellső végtagjaival. A minap nászmisés esküvőt celebráltam egy itt már többször megjelent fiatal párnak. Utána odajött hozzám az együtt ünneplőkből a vőlegény egyik jóbarátja, egy korban tolem nem messze levő hölgy, s elmondta, hogy a szertartáson elhangzott minden szavamat a magáénak érezte, bár ő ateista. Ateista,

mert 12 éves korában kezébe került Nietzsche Zaratusztrája, s abban ezt olvasta: Ha volna Isten, hogyan viseljem el, hogy az nem én vagyok. Annak az Istennek, akivel én a Biblia lapjain találkozom, van olyan mondanivalója, amelyre egy ateista is igent tud mondani. Előadásom végső célja megmutatni azt a legmélyebb vox humana-t ebben az írás-gyűjteményben, amelyre kivétel nélkül minden ember, aki méltó az Isten képére és hasonlatosságára teremtett ember nevére, igent tud mondani.

Kell-e mondanom, mekkora jelentősége van az emberiség el nem pusztulása szempontjából annak, hogy legyen ige, logosz, tanítás, amely „minden népnek az ő nyelvén” szól, és minden emberi szívnek békességet képes ajándékozni.

Van, aki nem ateista, de Spinozaként azonosítja Istent a bennünket körülvevő természettel. Van, aki a kérdést agnosztikusként elutasítja magától, s vallja Kant nyomán: a tiszta ész a végső okról nem tud semmit sem mondani. S van a Biblia, amelyben Isten Mózesnek az égő csipkebokorban Jahve néven mutatkozik be, melyet ma hajlamosak vagyunk így fordítani nyelvünkre: Érted vagyok. A Biblia ránk gondot viselő Istennek mutatja be Istent. Mózes ezt hallja tőle: „Megláttam népem nyomorúságát Egyiptomban, és meghallottam kiáltásukat a sanyargatók miatt, mert ismerem fájdalmukat. Le is szállok, hogy kimentsem őket Egyiptom hatalmából, és elvigyem őket egy jó és tágas földre...” (Kiv 3,7-8). A kritikus emberi elme antropomorf istenképről beszél. Vágyaink kivetítéséről. Arról, hogy a magunk képére és hasonlatosságára formáljuk meg az Istent. Én vállalom az antropomorf istenképről szóló megállapítást. Nemcsak a gyerek hasonlít apjára. Az apa is hasonlít gyermekére. Alkotó és alkotás kölcsönösen egymásra utal. Ha Isten olyan lényt szólít életbe, akit magához akar hívni, hogy a maga asztalához ültethesse, akkor magához hasonlót kell alkotnia. Katicabogarat is tud teremteni, hegyeket és tengereket is, de azokkal nem köt szövetséget arra, hogy a maga házába fogadja őket, ha megtartják a szövetséget. Ha Izrael Tórának, azaz törvénynek mondja a Bibliát, ha a keresztények Szövetségnek (őnak és újnak) nevezik a Bibliát, ugyanarról beszélnek: Isten megmondja az embernek a Bibliában, hogy mire kell felhasználnia életét, hogy boldog legyen itt, s boldog legyen Isten transzcendens házában mindörökké. A boldogság beteljesülésére vágyó emberi szív alkotja meg a reá gondviselő Isten fogalmát a Bibliában, mert az ember olyan lény, amely gondot akar viselni övéire. A Biblia embere úgy tudja, hogy Istenhez tartozik, aki úgy visel gondot rá, ahogyan az ember a maga gyermekeire. Ezért szólítja Atyának és Anyának a maga Istenét megannyi vallás. A patriarkális viszonyok közt megszülető Bibliában pedig csak Atyának.

4. Törzsi isten vagy mindenkié?

A kritika teljes joggal állapítja meg, hogy Mózes Istene olyan, mint a görögök Pallas Athénéje, mint a Zalán futásának Hadura. Nem az emberiség Istene, csak egy néptörzsé, egy városállamé, a honfoglaló magyarságé. Igaza van a kritikának, de Mózes Istene nem is végső szava a Bibliának. Ugyanakkor Mózes Istene nemcsak kiirtja a Jordán völgyének népeit Izrael kedvéért, hanem Tízparancsolatot is ad a honfoglalóknak. Igaz, hogy intra-nacionalizálja a bűnt s erényt. Igaz, hogy ez a mózesi istenkép még csak nacionalista istent mutat, s egy nacionalista isten nem lehet az emberiség egésze számára Érted-vagyok Isten. De a náción belül nem engedélyez semmiféle hátrányos megkülönböztetést. A Törvény mindenki számára törvény: Ne öl, ne lopj, felebarátod feleségét ne kívánd, hamisan ne tanúskodjál stb. — ez mindenkire érvényes. Mondhatná valaki, hogy a törvény előtti egyenlőség olyan valami, amely ott van minden valamire való állam alkotmányában. Aki ezt mondja, annak tudnia kell, hogy az emberiség története sokkal inkább azonos a törvény előtti egyenlőtlenség történetével. Berzsenyi Dániel orcápirító szegénynek vallotta, hogy ha peres ügye van jobbágyával, ő maga, a nemes lesz

bírája személyes ellenfelének. Van azonban valami a mózesi törvényhozásban, amit egyetlen állam törvényhozásában sem találunk. Ma sem. S ez a jóbél-év.

*Számolj hét nyugalomévet, azaz hétszer hét esztendőt...
Akkor fuvasd meg a kürtöt (a „jóbél” jelentése: tülök).
Legyen az nektek örömmünnep,
hadd jusson újra mindenki birtokához.
Ne csalja meg senki honfitársát!
Féld Istenedet! Én, az Úr vagyok a ti Istenetek!
A földet senki se adja el véglegesen,
mert enyém a föld,
ti csak jövevények és zsellérek vagytok rajta.*

(Lev 25, 8-23)

Izrael Istene ekkor még törzsi isten. Törvénye csak népére, Izraelre vonatkozik. De ez a nép nem ismerhet — Vörösmartyval szólva — népszaroló dúst és nyomorú pórnépet.

Jézust ugyan el nem érő, de Jézusra előkészítő világ ez már, s szellemében messze meghaladja a Jézusra hivatkozó kereszténység mai tényleges állapotát. Az eladósodott harmadik világ sokszorosát fizeti vissza a dúsgazdagok által neki juttatott kölcsönöknek. A dúsgazdagok pedig javarészt keresztények, s nem ismernek semmiféle jóbél-évet. Még elméletben sem.

Nemcsak Ábrahám figyelt lelke Istenének szavára. A nemzeti megalázottság korában, az elhurcoltatás és fogság idején olyan tolmácsai (héberül: nabi, görögül: próféta, próféta) támadnak Izraelben Istennek, akik tudatában vannak az Ábrahámnak adott áldás egyetemes voltának: Benned áldatik meg a föld minden nemzetsége. Izrael Istene e tolmácsok számára megszűnik törzsi isten lenni, s az egész emberiség tanítómesterévé válik.

*Az utolsó napokban szilárdan fog állni
az Úr házának hegye a hegyek tetején,
és özönlik hozzá valamennyi nép...
Jöjjetek, menjünk fel az Úr hegyére,
Jákob Istenének házához!
Tanítson minket utaira,
hogy az ő ösvényén járjunk.
Mert a Sionról jön a tanítás...
Kardjaikból kapákat kovácsolnak,
lándzsáikból metszőkéseket.
Nép a népre kardot nem emel,
hadakozást nem tanul többé.*

(Iz 2,2-4)

Ilyesmikre csak a személyi és nemzeti megalázottság állapotában képes eljutni az ember. Amíg reménye van arra, hogy másokat maga alá tud tiporni, addig aligha. S aki nagy keresztény buzgalomban el akarná vetni az Ószövetséget s annak véres Istenét, annak ismernie kell Izaiást. Amikor arról énekel, hogy „gyermek születik nekünk, fiú adatik nekünk”, ezt a Jézusra utalható reményét így vezeti be:

*Minden dübörögve menetelő csizma
és véráztatta kőpönyөг
elég és tűz martaléka lesz.*

(Iz 9,4-5)

5. A törvénytökéletesítő Jézus

Nem akart új vallást alapítani. Nem akarta szétszakítani nemzetét. S ha tanítványait majd keresztényeknek nevezik, azt akarta, hogy elsősorban a zsidók legyenek keresztények. Nem akarta a Tórárt eltörölni, csak tökéletesíteni akarta azt. A Hegyi beszédet nem kell idéznem. A szellemét próbálok megragadni. Rövid tételekben.

Isten mindenkit szeret: esőt, napot mindenkinek ad.

Nekünk is olyanakk kell lennünk, mint amilyen az Isten: nem ismerhetünk jóbarátot meg ellenséget, és senkit sem tiporhatunk meg közönyünkkel. E három kategória helyett csak egyetlennel élhetünk: mindenki felebarátunk, mindenkit szeretnünk kell.

Aki szeret, az nem képes uralkodni azon, akit szeret: csak szolgálni hajlandó őt.

Aki szeret, nem képes dúskálni a javakban, amíg felebarátja inséget szenved: csak adni és osztolni képes. Nem is beszélhet a szeretetről annak, akinél gazdagabb, mert minden szava ellentmond annak, amit mond.

Aki szeret, nem okoz fájdalmat. Szavával sem bánt, még kevésbé út. Vissza sem út. Kerüljön akármibe is, a kardot visszaparancsolja hüvelyébe.

Aki szeret, az lemond a hatalomról. Nem gondolja, hogy fegyverek és büntetésvégrehajtó gépezet segítségével lehet istennektetsző társadalmat teremteni. A keresztény politikai párt vagy ellentmondás, vagy a „keresztény” szónak semmi köze sincs Jézushoz.

Aki szeret, az Istentől tanul. Van ideje rá. Úgy is mondhatjuk: imádkozik. Nem kiváltságokat kérve magának és szeretteinek, hanem azért imádkozik, hogy megismerje Isten terveit, s személyére, övéire vonatkozó akaratát. Kér is, hogy legyen ereje teljesíteni, amit Isten vár tőle.

Aki szeret, Jézus tanítványává szegődik. Családját Isten országává formálja. Olyannal köt életszövetséget, aki ebben a feladatban is a társa akar lenni. Nem éri be a templomok nagyüzemi szolgáltatásaival, hanem kisközösséget is formál, mint Jézus a Tizenkettővel. Ilyet keres magának. Majd abban felnövekedve, maga is létrehoz ilyent, mert az Isten akaratát kereső emberek kisközösségei nélkül nem tud Jézusivá alakulni az emberi tudat. Enélkül pedig meg nem születethetik a szeretet civilizációja a földön.

Aki szeret, megbocsát. Megbocsát embertársainak is, megbocsátja a maga gyengeségeit is, mert tudja, hogy Isten úgy szeret, hogy nemcsak az eszményállásban végtelen, hanem az irgalomban is az. Mércéje mindig végtelen. Nem tudunk akkorát ugrani, hogy ne bíztasson: Ugorj magasabbra! Nem tudunk olyan picit ugrani, hogy meg ne vizsgáljon: aki pohár vizet ad, az is az én tanítványom.

6. Megváltotta-e a világot?

Tudomásunk szerint Jézus csak egyszer írt, akkor is a porba. Semmi nyoma, hogy megbízást adott volna a Tizenkettőnek, hogy jegyzeteljenek, vagy majd ha itt hagyja őket, állítsák össze tanításainak anyagát, rendszerét. Pál nem is igen olvashatott Jézusról. A páli levelek hamarabb elkészülnek, mint az evangéliumok. Talán a Jelenések könyve is. Ez utóbbit azért említtem, mert e könyv arról számol be, hogy Isten meghallgatja a Jézusért üldözést szenvedők imáját, és egy rettenetes atomháborúban elpusztítja az üldözőket, miközben maga Jézus az, aki a bosszúállás véres

borsajtóját tapossa. Regresszió. A fejlődés nem egyenes vonalú. Nemcsak az Ószövetségnek van Józsuéja, aki kiirtja az ellenséget, az Újszövetségnek is van. Sőt, mi több, ez alkalommal Isten sajátkezűleg végzi a leszámolást. Keserű iróniával mondhatnám: Uram, Jézus, ezért kár volt megszületned, hát még meghalnod.

Nos, sem Jézus nem tudta megvalósítani az Isten Országát, sem a Biblia nem képes erre. Nem bizony, mert Jézus óta mintha egyfolytában visszafejlődnénk. Azt hiszem, kevés jézustalanabb gondolatot lehet kitalálni, mint az Istent engesztelő véres golgotai áldozatot. Isten nem lehet rosszabb nálam. Bárki ellenségemet azonnal szívemre ölelem, ha elibém jön, és mond egy jó szót. Isten nem is rosszabb nálam. Olyan mint a tékozló fiú apja. El is felejt mindent, mintha semmi sem történt volna. Vagy tizenöt évet szenteltem Szent Pál teológiájának analízisére. Ő találta ki, hogy Jézus nagypéntek délután három órakor megváltotta a világot, s Isten alapvető kívánsága velünk szemben most már az, hogy ezt elhiggyük és megkeresztelkedjünk. Sikerült is neki kettévágnia e leleményével Izraelt. A zsinagógákból kiközösítődésünk (92-ben Kr. u.) főleg a körülmetélés és az ószövetség fentiekből következő leszólásának következménye. Borzalmasabb azonban az a következmény, hogy megformáltunk magunknak egy Istent, aki azon az alapon üdvözít meg kárhózzát, hogy mit hiszünk róla, s hogy egy obszervanciát, egy vallási rítust elvégeztek-e rajtunk vagy sem.

Amerikában van egy vallási közösség: nem katonáskodnak és teljes vagyonközösségben élnek. Bruderhof a neve. Amikor eljutott hozzánk a hír, hogy a Bokorban olyan emberek élnek, akik inkább a börtönt választják, de nem tesznek esküt ellenségeik elpusztítására, eljöttek meglátogatni minket. Megtették, bár 16. századi őseikből ezeket gyilkolt meg az ellenreformáció egyháza. Egyikük mondta: Te, György, mindegy, hogy mit hiszünk; csak az a fontos, hogy mit teszünk. Ő a hutteri egyház tagjaként, én katolikusként értettük egymást. Szeretem és elmondhatatlanul tiszteltem őket ma is.

Hadd idézzem most Szent Pált: „Krisztusban nincs többé sem zsidó, sem görög, sem szolga, sem szabad, sem férfi, sem nő, mert mindnyájan Isten gyermekei vagytok.” Ezt a galatáknak írta (3,28). A tessalonikaiaknak pedig ezt: „A Lelket ki ne oltsátok!” (1 Tesz 5,19). A páli levelek is drága kincsei a Bibliának.

Hamvas Béla sokat beszél a hagyományról. Szent szó ez neki. Tartalmazza a jézusi örökséget is, amiről az imént beszéltem. Jézus negatív értelemben használta a hagyomány (paradoszisz) szót: vallási obszervanciát értett rajta, melynek fejében elhanyagoljuk Isten törvényét, a jézusi örökséget. Úgy tapasztalom, hogy az emberiség a maga életútján rendre valaminő valláshoz tartozik. Jézus is hűséges volt a maga vallásához. Lehet a vallási hagyományt el nem hanyagolva hűségeseeknek lennünk a Hamvas Béla-i értelmű hagyományhoz, a jézusi örökséghez.

Azzal végzem előadásomat, hogy a Lelket ki ne oltsuk, mindenkit meghallgassunk, és soha senkinek ne mondjuk, hogy ezt vagy azt nem szabad gondolnod vagy mondanod. Mindig azt kell mondanunk, amit gondolunk. Feltétele ez annak, hogy előre haladjunk Isten és az ő szándékainak megismerésében.

(Elhangzott

a Szellemi Búvárok Egyesületének
A Biblia rejtelvei című konferenciáján
1997. augusztus 31-én)

Szélringató

Berényi Rita első verseskötetéről

Különös melankólia sugárzik Berényi Rita első kötetének majd minden verséből, mégis örvendetes eseménynek mondhatjuk e költészet föl-tünését, mert betölti hivatását: szépbe öltöztetve fölmutatja az emberi létet, vagy legalábbis annak néhány fontos dimenzióját, lehatol a létezés mélységeibe, s miközben poklokra kalauzol át, fölszítja bennünk a végső föloldás igényét, mi több: reményét.

Berényi Rita létköltészetet művel, s ha nem hangzanék ellentmondáso-san, akár azt is mondhatnánk, létfilozófiát. Meg is vallja, hogy szemében a vers „az idő s a mondanivaló / malmában / pár sorrá lett / bölcsélet” (Vers). S a létezés maga? A „széltől felkavart levél” léte (A part egyre messzebb): „Mint levelet / őszi ágtól, / messze pörget / a szél” (Ma szeretlek). Vagy: „Kerekedő szélben fázom, / kabátom szorosra / gombolom. / Sárga, vörös és megint sárga, / s az éj-bordó levél” (Aztán). Másutt: „Mint könnyűre száradt pity-pangmag, / ernyőmmel kapaszkodtam a szélbe, / s magával ide-oda forgatott. / Pörgésünk azóta össze-tartozás, / a szél engem, én a szelet ringatom” (Mint könnyűre száradt). Más képpel, de mintegy már a gyermekkor élményeként is: „A hinta lendül, magasban / könnyek és késő felismerés: / a pörgés megállíthatatlan” (Vásár).

Ahogy az iménti képek is sugallják, Berényi Rita számára a létezés minden rezdülését meghatározó alap-élménye a magány, a cseresznye-virág maradt egyetlen szírom magánya: „Nem lett belőle / se gyümölcs, se mag. / Társul / őszi szél se vette” (Egyetlen szírom maradt). Természeti képek nélkül, „eredeti közegében” pedig a sok változat egyikében így fogalmazódik meg: „Hiába sok szerettem / menedékkül, / ágyat magamnak / egyedül vetek” (Hiába I.). Ez a magány nem egyszerű társtalanság, hanem magának a létezésnek (szükségszerű?) alkotóeleme: „Hiába akarlak / megszólítani. / Minden kimondott / »te« mögött / én vagyok” (Hiába II.).

De talán mégsem járunk rossz nyomon, ha azt feltételezzük, hogy e magányos lét vagy létmagány kiváltója, „ihletője”, tápláló forrása a társ-hiány, a távoli, szünetlen vágyott, de soha el nem ért Kedves hiánya. Sőt,

e hiány hiánya: „Bennem hiányod gyűlik... / Ami enyém lehet: / felgyűlt hiányod, / túlcsondul. / Tőlem / az is elvétetik” (Bennem). Bár felfeléled olykor a lehetetlent ostromló remény: „Szíved apró résén / adj helyet / nekem. / S mint sziklán / a gyér növény, / kivirágzom benne” (Irgalom), de maradnak és győznek a tények: „... helyünk közös nincsen... Utaidon / nem lehetek társad” (Szeretők éneke). De az elfogadhatatlanba nem lehet belenyugodni, s föltör az irracionális csakazértis: „Nem kell elköszönnöd! / Utjaid / valahol metszik / az enyémét” (Sors). De ez a „valahol” csak egy másik világban létezik: „... őrzöm lépted, / mint a csillagok” (Szeretők éneke), abban a világban, ahol egyedül méltó módon rendül meg a lét önnön tragédiáján: „Nem hull könny, / hogy a szeretők énekéből / halk köszöntés maradt, / csak az ég, csak az / nem vigasztalódik” (Nem hull könny).

Ezen a magányon lényegileg nem segítenek a társas kapcsolatok sem, a házasság, a család, a barátságok, inkább csak – megfelelően minden igazi magány természetének – növelik: „Növekedés közben / válnak szét az ágak: / kiteljesedésük ára / távolodásuk” (Családfa). Vagy másutt: „A múlt idő elem / álarcot emel. / Levetném; / a rés, / min rád figyelhetek, / kevés” (Alarc). És megrendítően, mintegy kiterjesztve az élményt az egész földi létre: „Hogy a test a testtől / elválk, nem bánt. / Mire megjön a halál, / úgyis minden visszavéttetik. / Valami más, / a lélek hiánya fáj” (Beszélgetések IV.). Természetesen azért nem ilyen egyszerű és egyoldalú a dolog; a létezés paradox törvényeinek megfelelően az emberi kapcsolatok nemcsak növelik, hanem olykor oldják is a magányt: „Mint szobrász / formálsz új-já: / simogatásodtól / vérrel telnek / ernyed izmaid, / s arcomon a ráncok / éveket fednek, / ha pillanatra is” (Mint szobrász).

A nem „pillanatra szóló”, igazi föloldást azonban Berényi Rita sokkal mélyebben, vagy ha tetszik: magasabbban sejt: „Felém / a nagy folyó, széles folyó / jön hömpölyögve, / vele minden utak / hordaléka, / szennye. / De ott, honnan ered: / magas hegyek tiszta kövén / apró ér vize is tiszta, / és itt lenn, a parton, / ahol állok, talán épp / az örvényei

mélyén, / azt a tisztaságot látom” (A látnok). Vagy legkedvesebb képeivel, a széllal és a levéllel, melyek most nem az elmúlásba hajló fájdalmat, hanem a feltámadást jelentik meg: „Halott levél / az útszélen megremeg, / magasba lendül, / úgy érzi, él. / Valami, valaki / magával ragadta? Feltámadt a szél” (A feltámadásról)! Innen pedig már csak egy lépés a végső szókimondás: „Egész életem / minden vesztesége / elkeseredett készület” (Isten elé).

Berényi Rita versei, veresszállkái a lét sebzettségét, egy ember fájdalom-ban a lét fájdalmát szólaltatják meg; azt a világot, ahol „madarak vérzik be a mennyet”. Fegyelmzett fájdalom ez, sokszor rejtőző, éppen csak áttetsző, méltó módon nélkülözi a harsányságot; mégis átéljük – ismét Pilinszkyvel szólva –, hogy „minden lélegzetvételel megsebez, / és leterít valahány szívverés”. De nem a sebzettségé, a tragédiáé, a fájdalomé az utolsó szó; mert ahogyan övé „a remény, / hogy a tékozlók hazatérnek” és „nekik is jut / egy-egy ölelés” (Van, ki szeretne), úgy abban is bízik – s a 20. század kereső emberének tartózkodásával fogalmazza meg ezt a bizonyosságot –, hogy lesz végső föloldás: „Örököm hagyom / a mát, / hogy nem kell bánnom, / amit tegnap tettem, / s az Igét, / jövőt jelentőt: / hogy egyetlen hajszálunk / hiába görbüljön: / lehetetlen” (Örököm hagyom).

Es addig? Addig is marad a költészet enyhet adó, gyógyító, bátorító igazsága és szépsége. Mert ha százszor helytálló is a kötet mottója, hogy „fájdalmak közt / kötnek verssé / a jaj-szavak”, újból és újból megvigasztalnak és fölemelnek a gyönyörű (gondolat) sorok. Például ezek: „A gyümölcs / mint titkot rejti / csont-héjába / a lágy-mag jövőt” (A gyümölcs).

Gergely G. András

A fenti címmel jelent meg az Elpidia Kiadó gondozásában a lapunkban korábban Nyíró Ráchel néven publikáló Berényi Rita első verseskötete. (A szerzővel 1997. decemberi számunkban közöltünk interjút.)

*Megrendelhető a kiadó címén:
2120 Dunakeszi, Berzsényi u. 5/c.*

Leszkay András bácsi Moha-meséje

Az igazi barát — javulni segít

Egy nyári estén Kutukurutty cimborám — amikor találkoztunk vacsora után a törpeházi főutcán — kijelentette: „Kár a bocskorért!”

Kutukurutty nem volt igazi barátom, csupán jó cimborám, mégis örömet éreztem ennek a kijelentésnek a hallatára. Azt adta ugyanis tudtomra vele, hogy nincs értelme nap-nap után megtennie a hosszú utat Nógrádverőcére és vissza, nem érdemes lejárálni a nógrádverőcei barátjához, Karcsihoz.

Verőcén már akkor is sok budapesti család nyaralt, és természetesen már akkoriban is felsétáltak a nyaralók Törpeházára. Megbámulták a kicsiny házakat, helyenként engedélyt is kértek, hogy bemehessenek, megnézhessék a kicsiny bútorokat. E látogatásokkor a gyerekek persze megismerkedtek velünk, kistörpékkel, és egy-egy ilyen nyári barátságból nemegyszer igazi, életre szóló barátság lett. A barátkozás tehát mindig nyugtalanította a kistörpe törpeházi barátját, hátha elidegenedik tőle a barátja, és a budapesti kisfiú kerül közelebb a szívéhez. Még engem is bántott egy kicsit, hogy Kutukurutty, noha nem volt igazi barátom, egyik napról a másikra abbahagyta a délutáni csatangolásokat az erdőben velem, és mindennap ebéd után lesietett a verőcei hajóállomás közelébe — tehát elég messzire is — Karcsiékhoz. Ahhoz viszont ragaszkodott, hogy vacsora után, ahogy addig is minden este, találkozzunk odakinn az utcán, és ha

holdfény van, sétálgassunk egy kicsit az erdőben.

Ezekben a napokban nem figyelgette az ezüstösnek látszó lombokat, mert szüntelenül beszélt, lelkesedve, sőt lelkesen Karcsiról. Tíz napig járogatott le hozzá, és az első öt estén csak magasztalást hallottam. No persze, amit Kutukurutty magasztalásként mondott, az én szememben nem mindig számított annak. Mert ezeket a kifejezéseket: „Jópofa, remek alak, talpraesett fickó” — nem tekinthettem azonos értékűeknek egy másikkal, amit szintén mondogatott róla: „Igazi jóbarát.” Éppen ez az „igazi jóbarát” kifejezése volt az, amelyet Kutukurutty a hatodik napon vissza kezdett vonogatni. Először így: „Hát lehetséges, hogy nem is olyan igazi jóbarát ez a Karcsi! Ma például egyszerre csak azt mondja nekem: »Tudod-e Kutukurutty, hogy te alapjában véve önző vagy?« Ebben a pillanatban érdekelni kezdett engem Karcsi. „Mit feleltél neki? Mondtad, hogy tudod? Hiszen figyelmeztettelek rá én is elégszer!” Nevetett. „Azt ugyan várhatja! Úgy tettem, mintha nem is hallanám.” A hetedik nap estéjén fanyar mosollyal újságolta: „Hát úgy látszik, az a szórakozása annak a Karcsinak, hogy fejükhöz vagdossa a barátainak, mi a hibájuk. Ma is azt mondta nekem, hogy ravasz vagyok. De azért nagyon jópofa.”

De akármilyen jópofának tartotta továbbra is Karcsit, ezen az estén már másról is

beszélt. Azt is elmondta, hogy hazafelé jövet fölfedezett három mogyoróbokrot. Én pedig megtudtam ebből, hogy előbb jött el Karcsiéktól, mint szokott. Még csatangolásra is jutott ideje vacsora előtt.

A nyolcadik napon már én kérdeztem meg: „Karcsival mit játszottatok ma?” Kesernyésen fölnevetett: „Játszottunk? Vesztekdtünk! Kikértem magamnak, hogy folytonosan hibákat keres-

sen bennem. Ő meg azt mondta, hogy ő nem keresi a hibákat, csak megmondja, amit észrevesz. De ha nem akarom, hogy figyelmeztessen, vigyázni fog, hogy ne szaladjon ki a száján. Azt feleltem: »Ajánlom is!« A kilencedik estén olyan rosszkedvű volt Kutukurutty, hogy sokáig gondolkodtam, mi a jobb neki, ha hallgatom rosszkedvéről, vagy ha kérdem az okát. Elválásunkkor megkérdeztem: „Valami baj volt odalenn? Összevesztetek?” Túlságosan is hevesen tiltakozott: „Dehogyan vesztünk össze. Lemegyek holnap is, semmi baj sem volt.”

Másnap aztán, a tizedik este kijeletette: „Kár a bocskorért!” Most már megkönnyebbülten nevetett. Nevettem én is: „Hát nem hagyta abba a hibáid megmondogatását?”

„Azt mondta, nem bírja. Nem tehet róla, kicsúszik a száján. Nem mondtam meg, hogy holnap már nem megyek le, minek tárgyaljunk erről. De nem megyek!” — megint nevetett megkönnyebbülten és hátbavágott: „Hiszen ha olyan barátot akarok, aki a fejemhez vagdossa a hibáimat, ahhoz nem kell nekem letalpalnom Verőcére, itt van akkor helyben, Törpeházán az én kedves Moha barátom, őhózzá csak átszalad az ember.”

Holdfény volt, bementünk hát az erdőbe, hogy sétáljunk egy kicsit. Nagyon szerettük a holdfényes erdőt. Másnap ebéd után kiléptem a kapunkon, és megindultam Nógrádverőce felé. Kutykurutty észrevett a kertjükből. Azt gondolta, hozzájuk igyekszem, és kiszaladt elém az utcára: „Kitaláltál valami jót?” Mármint úticélpontot, vagy játékot kétőnk számára aznap délutánra. Mert azt magától értetődőnek tartotta, hogy aznap délután ismét együtt csatangolunk.

Azonban megráztam a fejem: „Ó, nem hozzád indultam, lemegyek Verőcére Karcsihoz.” Elsötétült az arca: „Jól van, menj le hozzá, csak tessék, nekem elegendő van belőle, te meg odasietsz hozzá barátkozni, nagyon szép! De nem baj, van még kistörpe Törpeházán, aki szívesen csatangol velem!”

Elmosolyodtam: „Én is szívesen csatangolok veled! Vacsora után, légy szíves, gyere ki, ugyanúgy, mint eddig.”

Felleges volt aznap este az ég, nem világított a hold, az erdőbe tehát nem mentünk be. A főutcán sétalgattunk.

Karcsiék a kikötő közvetlen közelében laktak. Sok mindent megfigyeltem ott aznap délután. A hajókról beszéltem hát Kutykuruttynak, de hamarosan közbevághott: „Hagyd már a hajókat! Karcsiról beszélj! Mi a véleményed róla? Barátkozni fogsz vele?” Csak ennyit mondtam: „Holnap már talán beszélek Karcsiról is.”

De nem beszéltem. Alkalmom sem igen volt rá, mert más kistörpék is csatlakoztak hozzánk esti sétára a főutcán. Elválásunk előtt Kutykurutty a kertünk kapujában nyugtalankodva megkérdezte: „Még ma se beszélsz róla?” „Még ma se! Holnap már valószínűleg.” Utánam kiáltott a kertbe: „Annyit már ma is megmondhatnál, rokonszenves neked?” Nem akartam, hogy elszomrodjék, ezt feleltem hát: „Hirtelen támadt rokonszenven gyakran bizonyul alaptalannak.”

Másnap este, amikor vacsora után kiléptem kertünk ajtaján, Kutykurutty már ott várt, és tüstént rám támadt: „No, halljuk, mondd meg nyugodtan, hogy el vagy tőle ragadtatva.” Alighanem a padocskán várt, csak lépteimre ugrott föl, most visszanyomtam a padra, magam is melléje ültem, és így szóltam: „Kár a bocskorért! Holnap már nem megyek le hozzá.”

Kutykurutty felugrott, és korholással igyekezett leplezni örömét: „Na látod, ugye, hogy kibírhatatlan? Hibákat keresett folytonosan benned is, igaz? De nekem miért nem hitted el? Miért kellett ezért háromszor le meg fölmászni?” Megfogtam a karját: „Ne ugrálj fel minden pillanatban! Ül le! Karcsi egy csöppet sem kibírhatatlan, sőt nagyon rokonszenves. A hibákat pedig nem keresi, hanem egyszerűen csak megmondja, amit észrevesz. Jószándékúan mondja meg, hogy tudjunk rólok, és kiirhassuk magunkból. Mert megtiszteli a barátait annak a föltételezésével, hogy ki szeretnének irtani.”

Kutykurutty hallgatott néhány pillanatig, aztán ismét aggódó hangon kérdezte: „De hát ha ennyire rokonszenves neked, és ha ennyire dicséred, akkor miért mondod, hogy kár a bocskorért? Akkor miért nem jársz le hozzá ezután is?”

Megmagyaráztam: „Azért kár a bocskorért, mert Karcsi csupán azokat a hibákat képes észrevenni bennem, amelyekről magam is tudok. Márpedig én olyan barátot keresek, aki azokra a hibákra is figyelmeztetni tud, amelyeket én magam még észre se vettem.” Nevettem, és a vállára tettem a karom: „Ha olyan baráttal akarok együtt lenni, aki csak azokat a hibáimat veszi észre, amelyekről magam is tudok, ahhoz nem kell nekem letalpalnom Verőcére, itt van akkor helyben Törpeházán az én kedves Kutykurutty cimborám, akihez csak átszalad az ember.”

Kutykurutty bámult, és hallgatott. Most viszont én ugrottam talpra: „Gyerünk, sétáljunk az erdőben!” Ezen az este ugyanis megint holdfény volt, és mi nagyon szerettük a holdfényes erdőt.

Kisiskolás korú gyermekeink fejlesztéséről

Néhány általunk fontosnak ítélt gondolatra szeretnénk felhívni a figyelmet.

A gyermek egészséges **testi fejlődése**, kiegyensúlyozottsága érdekében (de érzelmi és szellemi fejlődése érdekében is) nagyon fontos az **alvás**. Minden gyermek korának megfelelő mennyiségű alvásigénnyel rendelkezik. Ez alsó tagozatos gyermekeknél általában 10 óra. Ez alól kivételek lehetnek, és sok szülő sajnós — tévesen — a maga csemetéjét is ide sorolja. Jobb, ha az alvásigény csökkenése a reggeli korábban kelésben nyilvánul meg, és nem kell „kiverni” a gyermeket az ágyból. Az éjfél előtti hosszabb alvás pihentetőbb.

A rendszeres, megfelelő mennyiségű alvás feltétlenül szükséges a másnapi pihent, nyugodt, összeszedett, hosszabb ideig is figyelni tudó, „megültné tudást” igénylő tevékenységhez, tanuláshoz.

Sokan panaszkodnak az esti lefekvés körüli bonyodalmakra, nehéz „ágyba dugni” a gyermeket, nem fáradt stb. Gyakran hallani, hogy a gyermek késő esti műsorokat is rendszeresen megnézi a TV-ben, amelyek (általában) nem is neki valók, felzaklathatják, nem érti pontosan, félhet stb.

Fáradt, de lefeküdni nem akaró gyermek esetén segíthet egy állandó esti „szertartás” (jó hangulatú, a napi eseményeket is „megbeszélgető” vacsora, tisztálkodás, visszavonulás, utolsó tennivalók a reggeli felkeléshez, induláshoz, utolsó megbeszélési valók, „sutyorgás”, esti puszi...). Az esti beszélgetés, „sutyorgás” alkalmával kiderülhetnek a gyermeket éppen foglalkoztató, feldolgozandó kérdések, feloldandó gátlások, félelmek. Ne engedélyezzünk TV-nézést, hiszen már nincs neki való műsor, vagy videóról történő vetítést! Legfeljebb olvasást engedjünk megbeszélés ideig, oldalig!

Egy nem fáradt gyermeknél meg lehet vizsgálni az okokat, hogy miért nem fáradt el. Lehet ok pl. a kevés mozgás, ill. hogy nem végez megfelelő mennyiségű vagy minőségű „szellemi” tevékenységet (pl. játék, építés, olvasás, gondolkodás, kézimunkázás, barátkozás...). A TV-nézés is kiválthatja ugyanezen okokat. A fentiekhez hasonlóan ebben az esetben sem célszerű TV-nézést engedélyezni, hanem csak olvasást. Több haszna lehet ennek, pl. jobban megszeretheti a könyvet, olvasást, kitárulhat előtte a könyvek csodálatos világa — szintén korunk panasza közepé tartozik, hogy nem olvasnak a gyerekek —, és nem utolsósorban hamarabb elfárad. Természetesen nem könnyű elküldeni ol-

vasni, ha magunk a képernyőre tapadunk, és nem kísérjük el, nem látja, hogy ott is lehet hagyni a TV-t bármikor... és nem fejezzük be az estét bensőséges, békés, szükség esetén megbocsátó, kibékülő hangulatban. Az este az egyetlen a hétköznapiakban, amikor a család együtt lehet, használjuk ki beszélgetéssel, egymásra figyelemmel, vidámsággal, mert a kamaszkor csillapodtával (többek között) megtartó erő lehet a külvilág veszélyeivel, kihívásaival szemben...

A testi fejlődés szempontjából fontos a **mozgás**. Ennek tere kert hiányában vagy télen a lakás. Jó, ha megpróbáljuk megfelelő eszközökkel (pl. gyűrű, bordásfal, ugráló kötél) kielégíteni. Mindenképpen jobb, mint idegeskedni, veszekedni vagy a tévé, videó elé ültetni a gyermeket, hogy végre nyugalom legyen. A képernyő előtt eltöltött idő hiányzik a játék, mozgás idejéből, amit azután akár a fekvés, tisztálkodás ideje

- Az érintés, a simogatás, a beszélgetés, a „csak órá figyelés” fontosságáról, a szemkapcsolat (a biztató, elismerő, együttérző, együtt nevető, szerető, hosszabb ideig tartó összenézés) erejéről. (Gondoljunk csak végig egy napunkat, hányszor nézünk a szemébe szeretettel, hányszor simítottunk végig a haján...)
- A büntetés nem durva, megalázó, dacot ébresztő, szeretetmegvonó, zsaroló, hanem segítő módjáról.
- A dicséret fontosságáról, idejéről, módjáról (mindig az adott cselekményt dicsérve, nem pedig általában egy tulajdonságot).
- A hisztivel történő jelzésekről: a szeretet utáni kiáltásról, a nagyobb önállóságra törekvésről, a fáradtságról, a foglalkozási igényről.
- A tiltások minimálisra szorításáról, s ennek érdekében a „szabad”, a „kell” és a „tilos” megkülönböztetéséről.
- Az önálló helyzetfelismerés, döntésképeség fejlesztéséről. (Hozzuk döntéshelyzetbe, szintjének megfelelő döntésekbe vonjuk be, mindig kérjük véleményét!)
- Az engedelmségről és a látszatengedelmességről (csak akkor engedelmes, ha jelen vagyunk), ezek „nagykori” lehetséges következményeiről.

Amikor fiaink, lányaink kezében először látunk meg drogot, alkoholt, késő lesz visszagondolni és keresni az okokat. Most kell mindent megpróbálnunk. Ne veszítsük el szeretetkapcsolatunkat gyermekünkkel, mert ezzel kiszolgáltatathatjuk őt pótlószereknek, azok terjesztőinek és olyan társaságoknak, ahol megtalálni véli magát, az elfogadást, a szeretetet. A családi meleg léghő, az okos, elfogadó szeretet lehet az első pajzs a drog és egyéb veszélyek ellen.

A gyermek **szellemi fejlődése** érdekében nagyon fontos odafigyelnünk arra, hogy mivel foglalkozik, mit néz, mivel játszik, mit olvas. Ezt most még megtehetjük, és megpróbálhatjuk alakítani szokásait, mert eljön az idő, amikor már mindenről önállóan dönt.

Ebben a témakörben a legnagyobb veszélyt jelenti a túlzottan sok tévézés, videózás, számítógépezés. Hiszen a gyermek lekötésének legegyszerűbb módja: bekapcsoljuk a tévét, a gyere-

ket elé ültetjük, beteszünk egy kazetát... és csend van.

Sok szülő ilyenkor úgy véli, hogy nem fáradt el a csemetéje, pedig csak mozgásigényét szeretné kielégíteni. A gyermek legfontosabb és mindegyikétől **érzelmi** igénye a szeretet. A szeretet megtapasztalásának elsődleges tere a család. Kifejezésének eszköztárával rendelkezni kell ahhoz, hogy a gyermek valóban érezze szeretetünket. Bizony, sokszor nem figyelünk kellően rá, hogy ne csak mi tudjuk, hogy szeretjük gyermekünket, hanem oly módon tudjuk azt kifejezni, hogy ő is érezze ezt. Ha nem kellő hatékonyságú a szeretetünk, könnyen lesújthat ránk egy „nagykori” odavágott mondata: „Ti sosem szerettetek engem!”

Ezekről a problémákról olvashatunk Ross Campbell könyveiben, vagy Elisabeth Plattner: A nevelés mindennapi művészete c. könyvében, akik avatott szakértői és kiváló tollú írói ennek a témának.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy a sok tévé, videó nézés, számítógépezés csökkentheti kreativitását, képzettségét alkotóerejét, magatartászavarokat okozhat, egyoldalú tevékenységgé nőhet ki, és elfojthatja vagy visszavetheti az egyéb tanulási területeket (olvasás, fejlesztő játék révén kialakuló térlátást stb.). És nem utolsósorban ronthatja a gyermek szemét is. Jó képességű gyerekek veszhetnek el a TV, számítógép előtt, válhatnak közömbössé emberek és tárgyak iránt, kapcsolatteremtésre, -tartásra nehézkessé. Már most megalapozódhat a „függőség”, először a TV, számítógép, aztán...

Az is rendkívül fontos, hogy mit néz a gyermek. Sajnos a gyermekműsoroként vetített rajzfilmek nagy része egyáltalán nem gyermekek számára való, illetve rájuk nézve kifejezetten káros! Gondoljunk csak meg például, hogy mi, szülők mikor láttuk vagy ol-

vastuk a Notre Dame-i toronyór történetét. Tizen-huszon évesen. Ma pedig óvodás gyermekek is ezt nézik. Akár horrorként is felfogható számukra szörnyszülőttjével, akit az alkotók megpróbálnak kedves alakká formálni, de a kisgyermek számára akkor is ijesztő, rémisztő a személye. (Talán éppen emiatt filmesítették meg ezt a történetet.) A történetet sem érzelmi- leg, sem szellemileg nem tudja felfogni egy kicsi gyermek, hiszen sem a szavait, sem az eseményeit nem értheti. Sorolhatnánk tovább (pl. Kacsame- sék, Balu kapitány, Aladin, Arielle), melyek azok a filmek, amiket nem ért — tudásszintje miatt nem érthet telje- sen! —, és csak az akciójelenetek iz- galma, a hangeffektusok sokkoló ereje miatt tapad rá a képernyőre. Ugyanígy áll ez a gyermek korához nem való könyvekre is. Nem csodálkozhatunk azon, ha nem tud végigülni egy szá- mára nem világos történetet, még ha a képek varázsa egy időre leköti is. Mindez súlyosan káros a gyermek szá- mára. Megszokhatja, hogy nem is kell mindent megérteni, nem fontos kér- dezni. Esetleg lelki adottságától füg- gően agresszívvá válhat, vagy kiala- kulhat valamilyen gátlása is, mert hát- ha értenie kellene valamit abból, amit látott...

Jó könyvek lehetnek Lázár Ervin művei, Leszkai András: Moha bácsi, rejtvényes, fejtörős, kézimunka köny- vek, Kapcsold ki a tévét! c. könyv, origami könyvek, természetéről, álla- tokról, gépekről szóló könyvek, Mesél az erdő, Fésűs Éva mesekönyvek, Tesz-vesz, Mi kicsoda, Usborn sorozat, A dzsungel könyve, indiántörté- netek, klasszikusok (pl. Erich Kästner), a gyermekekre károsan hatható Donald kacska és hasonló magazinokkal szem- ben.

Mindannyiunk számára látható az is, hogy a filmekben milyen gazdag tár- háza szerepel az agresszió eszközei- nek. Nem csodálkozhatunk azon, ha gyermekeink konfliktuskezelésének első eszköze az ütés, a rúgás lesz, hiszen ez a minta. Nem csodálkozhatunk azon sem, ha a gyermek érzéketlen lesz a másik ember szenvedésének láttára, his- zen ez mindennapos látvány számára a képernyőn. Amit nem is kell nagyon komolyan venni, hiszen a filmekben mindig újraélednek a figurák, a fájdal- om is csak rövid, átmeneti érzés, mert a következő pillanatban már nem is fáj neki, már ő öli a másikat... Hiszen pl. a DUM c. számítógépes játék is erről szól, és gyakoroltatja az ölést, ami szakemberek véleménye szerint feloldhatja az emberben levő termé- szetes gátlást az ölésre!

Már nem csodálkozunk a rendőrségi híren sem, amely arról szól, hogy egyik kiskorú kegyetlen módon megkínozta a másikat. A gyerekek már nem érzik a kegyetlenkedés súlyát, és ezért első- sorban mi vagyunk a felelősek!

Sötét a kép — szándékosan. Mind- nyájan azt gondoljuk, hogy ez velünk nem történhet meg, de a kegyetlenke- dő, illetve az áldozat szülei is azt gondolták!

Gondolkozunk el azon is, hogy kik voltak mostanáig a gyermekek (a mi) példaképeink. Az igazságért küzdő, segítőkész, nemes érzelmű hősök (pl. indiánok, Zorro...). Ma kik lehetnének? A pongyolán beszélő, pocskondiázó (Balu kapitány), a vérengző (pókem- ber), a kincsért, az anyagiakért mint legfőbb értékért mindent megtevő (Da- gobert bácsi), a másikat bosszantó, tönkre tevő, verő „sztárok”... Sokszor a jóért való küzdelem köntösébe öl- töztetve (ld. pókember, Batman), hor- rorisztikus külsővel, vérengző beszéd- del, módszerekkel belevésve mindenki agyába gyerekkortól azt a hazugságot, hogy a cél szentesíti az eszközt.

Mi mutathat kiutat, hogyan védekez- hetünk, mit tehetünk?

Válogassuk meg a TV-műsorokat! Ha van a családban videó, fel lehet venni a pozitívnak ítélt műsorokat (pl. Mici mackó, Maja, a méhecske, Babar, Váratlan utazás, A farm, ahol élünk, Ötös robot, Zorro, természetfilmek...), és később azokat levetíteni. A jó me- sefilmeket a gyerekek szinte soha nem unják meg. Beszélgetni lehet arról, amit lát, választ lehet adni a gyermek kérdéseire. Ezáltal jobban megismer- jük őt, látjuk fejlődését is.

A gyermek életében felerősülő min- denféle negatív hatást, esetet, problé- mákat beszéljünk meg! Feltétlenül leg- yünk őszinték! Az ő színtükhöz szab- va válaszoljunk, de amit mondunk, az soha ne legyen hazugság! Lehet, hogy most megspórolunk egy nehéz választ, de előbb-utóbb rájönnek, hogy becsap- ták őket. Utána már nem feltétlen a bizalom. Őszinte szeretet bizalom nél- kül nem létezhet. Az őszinteség jutu- ma, hogy gyermekünk később is mer majd kérdezni, hajlandó lesz megbe- szélni velünk problémáit. Az sem baj, ha kiderül, mi sem vagyunk tökélete- sek.

A gyermek szabad idejében igyekez- zünk egyensúlyt teremteni mindenfajta tevékenység (olvasás, játék, TV, videó, számítógép használata) között, próbál- juk meg elkerülni a TV bekapcsolását. A TV-ről még könnyű leszokni...

Fontos kérdés az is, milyen játékokat adunk a kezébe, milyen ajándékokkal lepjük meg. Korának megfelelő kész- ségfejlesztő játékokat ajándékozunk (Legó, Knex, különféle építő játékok, puzzle)!

Válogassuk meg a számítógépes já- tékokat, vannak jó logikai, nem agresz- szív, nem durva játékok.

Ne hagyjuk hatni magunkra a suly- koló reklámszövegeket, hogy „minek örül, mitől boldog a gyerek”! Attól boldog a gyerek, ha időt szánunk rá, együtt vagyunk vele, játszunk vele, foglalkozunk vele. A gyerekekkel való foglalkozásunk ne csak abból álljon,

hogy bevonjuk a dolgunkba, elvisszük magunkkal, ahova megyünk, hanem máskor ő válassza meg, hogy mit csinálunk együtt.

Nem szükséges a gyermekek kezébe adni élettelen játékkalakat (tamago- csi), amelyekre pazarolhatja törődését, „szeretetét” élő kapcsolat helyett, rá- adásul éjszakai pihenését vagy egyéb tevékenységét is zavarhatja.

Ne vásároljunk néhány havonta vál- tozó, „ügyeletes játékot” (power ran- gers, Batman... az erőszak képviselői!), melyeknél rövid idő is elég, hogy az unott holmi közé kerüljenek, és már jöhet is a következő. Az egész folya- mat legfőbb nyertese a gyártó cég és forgalmazója. S ha az árukat összevet- jük, kb. 2–3 „ügyeletes szuper játék” költsége fedezheti egy-egy Lego, Knex készlet árát. Gondoljuk csak meg az utóbbiak végtelen variációs lehetősé- geit, képességfejlesztő hatásait!

Természetesen nincs biztos recept, út, csak nagy valószínűséggel látható kö- vetkezmények. Nem könnyű fáradtan, anyagi gondoktól körülvéve, időhiány- ban szenvedve találékonyan, türel- mesnek lenni, játszani a gyermekkel. A mindennapi betevőért, a számlák ki- egyenlítéséért folytatott küzdelemen túl azonban fontosági sorrendet kell fel- állítani: — még több játék, ruha ... vagy a gyerekre fordítható idő, energia. Gyermekeink a babákat, a ruhákat ha- mar elfelejtik, a jó szó, a rájuk szánt idő mély nyomokat hagy bennük! Ha valaki azt mondja, hogy valamelyik utcasarkon egy fegyveres ember vár, nem javasolnánk-e másik útvonalat gyermekünknek. Ezen fenti „apró” kér- désekben is az életéről döntünk. A vár- ható következmény nem olyan egyér- telmű, de a károkozás nagy valószínű- séggel bekövetkezik.

Mindenki szeretné, ha gyermeke jól teljesítene az iskolában, megállná helyét az „Életben”. Ez rajtunk is múlik! A fentiek alkalmazása segíthet ebben. Ne szégyelljünk szakkönyveket kézbe venni, hiszen minden tevékenység megfelelő szintű ellátásához szaktudás is szükséges. Segítséget kaphatunk belőlük szakemberektől egy-egy problé- ma megoldásához, vagy gyermekünk jobb megismeréséhez, megértéséhez. Megismerésük fontos adottságaik, irá- nyultságaik, kedvelt tevékenységeik felfedezéséhez, illetve hiányosságaik, ügyetlenségeik korrigálásához, fejlesz- téséhez.

Próbáljuk meg legjobb tudásunk sze- rint, lehetőségeinkhez mérten megadni gyermekeinknek az igazi játék, alkotás, ismeretszerzés, képességeik fejleszté- sének valódi örömét.

Ha a szándék létezik, a megvalósítás is előbb-utóbb sikerülni fog!

Szülői Fórum Egyesület
Gyermekvédelmi munkacsoport

Trásy Ferenc-Kovalik Marianna
1163 Budapest, Enikő u. 6.

Tel.: 407-1311

Az „Érted vagyok” című közösségi és családi folyóirat februári száma Csapody Tamás 45 pontos összefoglaló (és — mint olvastuk — harmadára rövidített) írását közli Magyarország és a NATO-bővítés címmel. Az Alba Kör szövívője terjedelmes bírálatában azt igyekszik — adatokkal, számokkal — bizonyítani, hogy „a két minisztérium (Külügy és Honvédelmi) gyakorlatilag megvásárolta a magyar elektronikus és írott sajtó nagy részét” — mármint a NATO-csatlakozás propagálására. Igen, lehetséges, hogy ez lényegében igaz. De amikor 27. pontjában rögzíti, hogy „A valamilyen szempontból alternatívnak számító lapok éppen úgy elzárkóztak a NATO-tagságot megkérdőjelező írások közlésétől, mint a nem alternatív lapok”, s hogy a Liget folyóirat sohasem adott helyt NATO-csatlakozást vitató írásoknak”, akkor — legalábbis számunkra — hitelét veszti az egész korábbi és későbbi vád-folyam. De sajnos, a *hitelvesztéstől nem lesz hitele a megvásároltsággal vádolt „elektronikus és írott sajtó nagy részének” sem.* Napi munkánk (életünk) során lépten-nyomon tapasztaljuk, milyen keservesen nehéz egyértelműen, határozottan és ugyanakkor differenciáltan állást foglalni. Mégis, makacsul, ehhez próbálunk ragaszkodni. Eszünk ágában sincs (sohasem volt) az irodalom „függetlenségére”, „emelkedettségére” vagy bármilyen egyébre hivatkozva elzárkózni „politikai”, és akár szélsőségesen kritikai vélemények közlésétől, sőt! (Ezért volnánk alternatívák? S mi az — ebben az összefüggésben?) De minthogy a Liget imprcsszumában nem szerepel, hogy „minden írásért szerzője felelős”, és úgy véljük, egy kulturális lapban igenis a szerkesztő felelős többek között és mindenekelőtt az írások színvonaláért, nem közlünk gondolatilag és nyelviileg amorfi, csak kinyilatkoztatató szöveget. Kérjük tehát a szövívőt, ha árnyaltan fogalmaz, igényes tanulmány-kézirattal találkozunk, amelyik vitatja Magyarország NATO-csatlakozásának szükségességét és ésszerűségét, vagy magát a NATO szükségességét és ésszerűségét, ajánlja publikációs fórumként a Ligetet — Csapody Tamás lapunknak küldött és most olvasott műve írásunk szerint nem felel meg az igényes tanulmány feltételeinek.

a szerkesztők

1998. november 16-án lesz egy éve, hogy a magyar választópolgárok Magyarország NATO-csatlakozása mellett döntöttek. Lapunk hasábjain több NATO-csatlakozást ellenző írást is megjelentettünk. Az „Érted vagyok”, ez évi februári számában megjelent Csapody tanulmányra reflektált a Liget szerkesztősége a Liget áprilisi számában. (Ld. a keretes anyagot!) Csapody Tamás írásának kifogásolt pontja egy mindenki által ellenőrizhető tényről szól: a Liget valóban nem adott helyet NATO-csatlakozást vitató írásoknak, egyáltalán, semmiféle formában nem foglalkozott ezzel a kérdéssel. Tisztelettel kérdezzük a Liget szerkesztőitől, egy ellenőrizhető tény közlése miatt ingatja meg számukra más, szintén ellenőrizhető tények közlésének hitelét? A továbbiakban a Liget szerkesztői bennfoglaltan elismerik a Ligetre vonatkozó, általuk nehezítve állítást, amikor indokolják hallgatásukat ebben a Magyarországon messze túlmutató ügyben, hogy az akkor rendelkezésükre álló tanulmányok nem feleltek meg a Liget színvonalának, stílusának és szerkesztői ízlésének.

1997. okt. 31–nov. 1. között „NATO nélküli világ” címmel nemzetközi konferenciát szervezett Budapesten az Alba Kör, e tanácskozás egyik előadásának szerkesztett változatát közöljük az alábbiakban. Úgy gondoljuk, hogy szemlélete és gondolati háttere ma is sokat mondhat a NATO-tagságot áhító magyar polgároknak. Színvonala és stílusa pedig — reményeink szerint — elnyeri a Szerk.

bár az eszmefuttatás időszéri politikai utalásain túllépett a népszavazás, szemlélete és gondolati háttere ma is sokat mondhat a NATO-tagságot áhító magyar polgároknak. Színvonala és stílusa pedig — reményeink szerint — elnyeri a Szerk.

Thomas Wallgren

A NATO-terjeszkedés és a modernitás kulturális válsága

1. Az előadás tárgya

Bár már csak két hét van hátra addig, hogy a magyar polgárok döntsenek az ország NATO-csatlakozásáról, én most mégis a távolabbi jövőt mérlegetem.

Bár elsősorban olyan döntésekről beszélünk, amelyek csak Közép-Európára hatnak közvetlenül, én mégis globális kérdésekről kívánok szólni.

Bár elsősorban a biztonsági és katonai kérdésekre összpontosítunk, én mégis a kultúrával szeretnék most foglalkozni.

Bár minket elsősorban a NATO-terjeszkedés más országokra (különösen Oroszországra) kifejtett hatásai érdekelnének, én azt javaslom, beszéljünk arról, mit tesz és mit fog tenni a NATO velünk, akik már eddig is tagállamainkban laktunk, vagy akik rövid idő múlva tagállamunkban fognak élni.

Miért választottam ezeket a témákat?

Azért, mert a NATO-hoz fűződő kapcsolatunk kulturális modelleken alapul. Sok cseh, finn, magyar, észt, román, orosz, svéd vágyik a NATO-tagságra, mert azt gondolják, hogy az vezet a nyugati szabadság termékeny birodalmába, ahol részeseivé válhatnak a világ fejlődésének és ahol biztosított a demokrácia és a modern nyugati értékek.

Mondanivalómat röviden úgy foglalhatnám össze, hogy a Nyugat ma már nem ugyanaz, ami valaha volt (vagy

talán sosem volt): nem létezik az a barátságos birodalom, amelyhez csatlakozhatnánk, hanem csak egy modern nyugati kultúra létezik, amely válságban van. Ha meg akarjuk érteni azt, hogy mit jelent ma a NATO-tagság, meg kell értenünk a NATO jelentőségét a modernitás jelenlegi kulturális válságában.

Az én alap gondolatom az, hogy a NATO legfőbb jellemvonása alapvetően káros természete. A NATO mint katonai egyezmény csak akkor játszik szerepet, ha a Nyugat úgy dönt, hogy a modernitás korai optimizmusáról — amely tovább már nem tartható — egy újszerű cinizmusra vált át, amelyben azok az erkölcsi törekvések, amelyek megadták a modern kultúra emberi arculatát (még a gyarmatosítás, a világháborúk, a kizsákmányolás mellett is), nem léteznek többé.

Hogy mondanivalómat érthetővé tegyem és tételemet igazoljam, ki kell tennem a modernitás filozófiai vonatkozásaira.

2. A modern Nyugat értelmezése

A filozófia egyik feladata azoknak a kérdéseknek a megválaszolása, hogy: ki vagyok én? kik vagyunk mi? miben reménykedünk és mitől félünk? meddig jutottunk eddig, hol tartunk most, és mi vár még ránk?

Egy bizonyos szinten az ezekre a kérdésekre adható válaszok kulturális érák jellemzésében keresendők. Az európai népek identitásának legfőbb vonása évszázadokon át az volt, hogy részesei a MODERN KULTÚRÁNAK. Modernizálók, avagy modern nyugatiak vagyunk. De mit jelent mindez?

Ahhoz, hogy a modern ember identitását meg tudjuk érteni, meg kell tudnunk, mi az, ami a modern népekre, a modern kultúrára, vagy egyszerűen csak a modernitásra jellemző. Mi különbözteti meg ezt a kultúrát a többiétől vagy akár attól, amilyen a mi kultúránk volt más történelmi korokban?

Egy kultúra jellemzése akkor kecsegtet eredményekkel, ha először megpróbáljuk megérteni ideáljait, ambícióit, jövőképeit, amelyeket a kultúrában élő emberek dédelgetnek, amelyekre büszkék, amit kötelességüknek tekintenek és ami felé irányulnak. A modern kultúra jellemző módon nyolc ideált akar megvalósítani. Ezek mindegyike a történelem folyamán fejlődött ki.

A modernitásra jellemző kulturális kötelezettségek közül ötnék ősi időkbe nyúlnak vissza a gyökerei, míg három új keletű. Időrendi sorrendben fogok rólok beszélni.

- 1) A modernitást az ésszerűség iránti elkötelezettség jellemzi. Furcsa, hogy még ma sem értjük pontosan, mit is takar ez. Vannak, akik azt állítják, hogy azt az erőfeszítést, amellyel az „okot keressük”, amelylyel ésszerű társadalmat, kultúrát, életmódot teremtünk. Mások szerint az ésszerűség iránti nyugati elkötelezettség néhány elvont entitás megvalósítását jelenti. Ésszerűségnek hívják, ám ez inkább az ésszerűség fogalmának meghonosítása dolgainkban, párhuzamosan a kulturális és társadalmi jelenségek állandóan növekvő sorával. A modernisták azt kérik, hogy amikor elvetik a magot és amikor felnéznek az égre, akkor ők vajon ésszerűek-e? Feltehetik ugyanezt a kérdést, amikor vacsorát készítenek, vagy amikor gyermekekkel játszanak.
- 2) A modernitás elkötelezett a demokrácia mint ideális politikai berendezkedés iránt is.
- 3) Az erkölcsi életben a legszembetűnőbb modern törekvés az egyetemesség. A görög sztoikusoktól a Názáreti Jézuson át Kantig és az ENSZ Emberi Jogok deklarációjáig megfigyelhetjük azt az alapeszmét, hogy minden emberi lény egyenlő, elidegeníthetetlen és korlátlan méltósággal és értékkel rendelkezik, mert az említett erkölcsi források az emberiséget kultúránk alapértékének tekintik. (Az utóbbi évtizedek során az egyetemességre törekvés a morális életben az embereken túl kiterjedni látszik az összes élőlényekre.)
- 4) A modern Nyugatot fogva tartja a misszionárius lelkesedés, amelynek két fő aspektusa van. Először is a modernisták hajlanak arra, hogy higgyenek bizonyos értékek egyetemes érvényében (tudás, vallásos hit, gazdasági felemelkedés stb.), amelyeket ők maguk alakítottak ki. Másrészt pedig a modernisták köteleességüknek tartják, hogy globális, homogén kultúrát teremtsenek a saját képükre.
- 5) A legutolsó jellemzően modern törekvés, amely a mediterrán kultúrákban tűnt fel először, az az elképzelés, amely szerint a pénz a gazdasági viszonyok fő mozgatója és szervezője. (A pénz meglehetősen új szerepet kapott: árfolyamok, kötvények, értéktőzsde, nyugdíjpénztár, magánvállalkozás, bankok, kamatok stb.)

Három további törekvést kell megemlítenünk, amelyek hozzájárulnak a modern Nyugat jelenlegi identitásának repertoárjához:

- 6) A szabadság kétféle módon döntő szerepű a modernitás számára. Ezeket néha nem könnyű összeegyeztetni:

A szabadság jelenthet autonómiát vagy önrendelkezést. A szabadság mint autonómia vagy pozitív szabadság mindenekelőtt a részvétel politikai ideája, amely a szabadságot etikai egyetemességgel és demokráciával kapcsolja össze. Akkor vagyok szabad, ha olyan társadalomban élek, amelynek törvényeit a magaménak tudom. A demokráciában (ideális esetben) rendelkezhetünk ilyen szabadsággal.

A szabadság értelmezhető egyéni szabadságként vagy önmegvalósításként is. Ezt a fajta szabadságot gyakran tekintik „negatív szabadságnak”, mert politikai és társadalmi kötelezettségektől és kötelekségektől eloldozott állapotra utal. A szabadság ilyen „atomisztikus” felfogása szerint akkor vagyok szabad, ha önmegvalósításom semmilyen módon nem ütközik más emberek, a közösség vagy a társadalom vágyaival, törekvéseivel vagy igényeivel.

- 7) Két-három évszázad óta a történelmi gondolkodás nagyon mélyen áthatotta a modern kultúrát. A történelmi gondolkodás lényege, hogy életkörülményeink a jövőben sosem lesznek ismét olyanok, amilyenek most vagy amilyenek korábban voltak. A jövő új feltételeket teremt és ezek a feltételek egyre inkább ember által teremtettek lesznek. Ezt az ember teremtette változást gyakran azonosítják a fejlődéssel. Ez helytelen. A modern politika a haladás utáni vágyba ágyazódik. De a haladás mindig sérülékeny és sosem biztos. A modern politika küzdelem azért a jogért, hogy a történelem során felmerülő lehetőségekkel és fenyegetésekkel számot vehessünk.

- 8) Végül pedig kb. két-háromszáz éve a modernistáknak megvan az a fantasztikus álma vagy mondhatnám ígérete, hogy a tudomány, a monetáris piac és technológia intelligenciájával megvalósítható az állandóan növekvő gazdagság.

A modern kultúra ezzel a nyolcféle ideállal, eszközzel és ambícióval évszázadokkal ezelőtt felöltötte mostanin megközelítő formáját. Láthatjuk, mindez hogyan működött. Az az energia, amellyel a modern Nyugat megváltoztatta a Föld arculatát, teljességgel példátlan az emberiség történetében.

3. A modernitás jelenlegi válsága

A kultúrát természetesen nemcsak ideáljai, hanem más tényezők is alakítják. Ilyen alakító tényező a kultúra sajátjának tekintett ideáljai közötti feszültség. Ezek a feszültségek dinami-

kus, változó kapcsolatban vannak a kulturális fejlődés külső feltételeivel.

Az a tény, hogy a „posztmodern” a kulturális és intellektuális vitákban nagyon divatos kifejezés vagy legalábbis sokáig az volt Nyugaton, minden másnál jobban bizonyítja, hogy kultúránk elvesztette önbizalmának — egyesek szerint naivitásának és önteltségének — jókora részét.

De miért bukkan fel most a posztmodern? És miért válik nagy intellektuális divattá, és miért nem marad meg a modernitásról az elefántcsonttoronyban folytatott viták tárgyának?

Mindannyian ismerünk bizonyos alapvető törvényszerűségeket az egyének növekedésére és érésére vonatkozóan. A gyerek az állandó jelen ártatlanságában él, ám ahogy növekszik, úgy kezdi kialakítani ideálok és ambíciók egész sorát (legalábbis a modern individualista kultúrákban). Annak érdekében, hogy érett felnőtté válhassunk, be kell látunk, hogy nem tudunk mindent könnyűszerrel elérni — ha meg akarunk néhányat valósítani álmainkból, szelektálnunk kell, életcélokat kell választunk és azokat a többi elé kell helyeznünk. A választás gyakran nehéz, és gyakran a kamaszkori válságként ismeretes állapothoz vezet.

Szerintem a posztmodern azért jött divatba, mert történelmi jelentőségű kamaszkori válságot tükröz vissza és önt formába: az a kor, amelyben most élünk, a modernitás serdülőkori válságának kora.

A válságnak nagyon is valós gyökerei vannak azokban a körülményekben, amelyeket nem tudunk megváltoztatni, de reagálunk rájuk, és ez haladással van kulturális identitásunkra — akár akarjuk ezt, akár nem. A válság oka néhány szóban összefoglalható: ez pedig a környezet és a fejlődés kettős globális válsága.

A környezeti katasztrófák nyilvánvalóvá tették, hogy a technikai és gazdasági terjeszkedésnek határai vannak. A gyantatosítás utáni kor fejlődési problémái rábresztettek minket arra, hogy a gazdagság modern formája és víziója összeegyeztethetetlen az etikai egyetemesség és a politikai demokrácia (más) modern ideáljaival.

A fejlődési válság tovább csökkentette a modern kultúra önbizalmát. A nyugati modernisták már nem hagyhatják figyelmen kívül azoknak a hangját, akik nyugatról vagy a világ más tájáról megkérdőjelezzik a Nyugat által felállított kulturális normák általános érvényét. Az individualizmust a közösség oldaláról bírálják, a racionalizmust a jelentés elveszejtésével vádolják, a változás eszményével az állandóság és a stabilitás igényét állítják szembe.

A modern Nyugat kulturális válsága olyan mélyen gyökerezik az emberi befolyás kereteit meghaladó tényezőkben is, hogy nem kerülhetjük el a következő megállapításokat.

A fent leírt kulturális konstelláció tovább már nem tartható. A modern Nyugat elérkezett serdülőkori válságához.

Mostantól kezdve el kell hagynia fiatalkori optimizmusát, és választania kell egyfelől az etikai ideálok, másfelől az erő, a növekedés, az uralom és a terjeszkedés szándéka között.

A globális kulturális homogenitás nem egyeztethető össze a demokráciával, sem az egyén és közösség azon jogával, hogy megvédje, táplálja és fejlessze saját identitását.

Egy olyan gazdaságba történő globális integráció, amelyre az a nyugati törekvés jellemző, hogy állandóan növelje a már így is gazdagok vagyonát — nem egyeztethető össze a minden embernek kijáró egyenlő tisztelet ideáljával.

Nem egyeztethető össze a szabadság mint autonómia és demokrácia képzete sem a világ fölötti tudományosan megalapozott technológiai uralommal. A modern Nyugat előtt három út áll.

Az egyik, hogy nem választunk, hanem megpróbáljuk egyszerre tartani magunkat minden eddigi modern ideálhoz. Ez **infantilis reakció**, amely csupán azt szolgálja, hogy a modernisták időt nyerjenek és leplezzék zavarukat és kétségbeesésüket. Ez a „technológiai megoldás” modernitása, amely nem ismeri el azt az egyszerű tényét, miszerint elképzelhetetlen egy olyan technológiai javítás, amely hosszú távra biztosítaná a világméretű gazdagságot és növekedést.

A másik szerint választhatnánk a gazdagság, a fejlődés és a fogyasztóatomisztikus önmegvalósítás nyugati

értékeit, amelyekért az etikai egyetemesség és demokrácia értékeivel kéne fizetni. Ez a **„cinikus modernitás”** programja, amely az infantilis reakciókkal együtt jelenleg a legjellemzőbb a nyugati világra. Globális szinten és az egyes országokat nézve is a vezető nyugati országok egyre több energiát fektetnek abba, hogy saját elitjük számára biztosítsák az egyre növekvő gazdagságot még akkor is, ha ennek az országok közötti és azokon belüli, egyre növekvő egyenlőtlenség, a biodiverzitás helyrehozhatatlan károsodása és az emberek politikai részvétele az ára. Holott ez utóbbi lenne a demokrácia sarkköve.

A harmadik lehetőség a nyugati hagyomány kulcsfontosságú **erkölcsi értékeinek védelme**. Ilyenek az etikai egyetemesség, az autonómia és a demokrácia — amelyekért a terjeszkedési törekvésekkel kell fizetni.

4. A NATO a válság viszonylatában

A modernitás diagnózisának háttéréről hadd térjek most vissza a NATO-hoz.

Hangsúlyoznom kell, hogy én a valódi NATO-ról fogok beszélni, nem pedig arról a NATO-ról, amelyet az utópisták elképzelnek és amely csak az álmokban szerepel. A valódi NATO — katonai egyezmény. Létjogosultságát a modern Nyugatot fenyegető veszély képzetéből szerzi, miszerint a Nyugatnak joga van ahhoz, hogy megvédje önmagát. A NATO politikájának középpontjában az áll, hogy biztonságot teremteni és megőrizni csak atomfegyverekkel lehet.

El tudom fogadni, hogy röviddel ezelőtt, amikor még két feltétel fennállt, a NATO a modern nyugati kultúra törvényes részét képezte. Az egyik feltétel az volt, hogy a modernitás még nem jutott el serdülőkori válságának korszakába. A másik pedig, hogy a szovjet birodalom valós katonai fenyegetettséget jelentett a modern etikai ideálok megvalósításával szemben. Ezen feltételek mellett szükség lehetett a NATO-ra a nyugati törekvések, a demokrácia és az egyetemes fejlődés érdekében.

Ezek a feltételek ma már nem állnak fenn. Következésképpen a NATO létjogosultsága, amit a globális modernizáció jó szándékú kultúrvonatkozású tervei igazoltak, elhalványult.

Ilyen körülmények mellett a NATO egyre inkább a modernitás fiatal, naiv, ám optimista kultúrája és a Nyugat cinikus modernitása közötti átmenetet is tükrözi. Ma már nincs értelme azt mondani, hogy a NATO létét az emberek szabadságba, demokráciába és fejlődésbe vetett hitének védelme indokolja.

A NATO egyre inkább pajzssá és kényszerítő erővé válik, amelyre a modern Nyugatnak azért van szüksége, hogy fedezze terjeszkedési törekvéseit egy olyan világban, amelyben már senki sem gondolja, hogy egy finn filozófiaprofesszor fizetése mellette, vagy a jutalék, a haszon- és piaceresedés növekedés a Nokiában vagy a Shellben összemérhető lenne a világ szegényeinek vagy a veszélyeztetett fajoknak a problémáival.

5. Összefoglalás:

Miért lenne elhibázott lépés

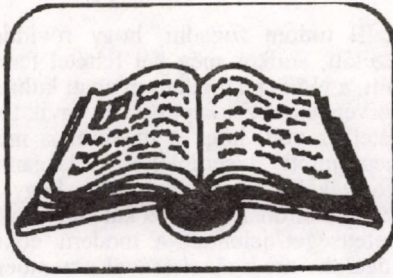
belépni a NATO-ba?

A modernitás erkölcsi örökségének megőrzése érdekében — érte ezen az egyetemes demokráciát és igazságosságot — az európai, valamint az észak-amerikai népek tartós biztonságát és fejlődését olyan külkapcsolatokkal kellene elérni, amelyek a sokféleség tiszteletének elvén, a legitím gazdasági érdekek és kulturális törekvések elismerésén, az ellenségkép lerombolásán, az agressziómentességen és a demokratizált ENSZ-rendszer globális biztonságban betöltött szerepének megerősítésén, valamint egy nem kizárólagosságra törekvő, együttműködő biztonsági rendszeren alapulnak, mint amilyen az EBESZ.

Ennek a programnak a megvalósításához a következő években nem katonai szövetségre, hanem atomfegyvermentes, a biztonsági és külpolitikai kérdésekben egymással együttműködő országokra van szükség a Baltikumtól a Mediterráneumig, az Északi-tengertől a Fekete-tengerig.

A NATO kiterjesztése Magyarországra, Lengyelországra és a Cseh Köztársaságra minden bizonnyal megüti ezt az elképzelést.

BIBLIA

Az októberi elmélkedéseket Kovács László, a novemberieket a soproni közösség tagjai: Némethné Szigethi Katalin, Csizovszki Róbert, Valkó János, Csiovszkiné Szabó Erzsébet és Schaul Árpád készítették.

Október 4. — Évközi 27. vasárnap — Lk 17,5–10 —

Jó-e, ha engedelmességre nevelünk?

Igen, jó, ha engedelmességre nevelünk, mert ez a világ rendje és ez Jézus tanítása.

Nem jó, ha engedelmességre nevelünk, mert nem ez a világ rendje és nem ez Jézus tanítása.

1. Igen

A természet engedelmeskedik az embernek, a szolga az úrnak, az ember az Istennek. Ez a természet rendje.

És mit tanít Jézus?

Jézus buzdít a hitre, mellyel hegyeknek lehet parancsolni, eperfát lehet a tengerbe gyökereztetni.

Jézus példaként állítja tanítványai elé a szolga engedelmisségét ura iránt. Jézus a példa alapján tanítja tanítványait az Isten parancsának szolgai teljesítésére, amiért még köszönet sem jár.

Jó az engedelmisség, mert így épül fel a világ: az alacsonyabbrendű engedelmeskedik a magasabbrendűnek, és így zavar nélkül működik a világ. A parancsuralmi rendszer a legtökéletesebb rendszer, mert az élettelen létezőtől az Istenig

biztosítja a rendet. Érthető módon a legnagyobb bűn az engedetlenség, mert baj származik abból, ha a kő, a gaz, a ló nem engedelmeskedik az embernek; baj van abból, ha a gyermek nem engedelmeskedik a szülőnek, a munkás a munkaadónak, az állampolgár az államnak, a hívő az egyháznak stb.

Engedelmisségre kell tehát nevelnünk a családban, az iskolában, a katonaságnál, a templomban. Mégpedig úgy, hogy az engedelmeseket megjutalmazzuk, az engedetleneket megbüntetjük, kiközösítjük, kivégezzük. Így tartható fenn az Istentől alkotott világ rendje a földön.

2. Nem

Nem az engedelmeskedtetés és engedelmeskedés a világ rendje; nem az engedelmeskedtetés és engedelmeskedés Jézus tanítása, hanem a kölcsönös szolgálat.

Az ember alatti világ azért van, hogy az ember javát szolgálja. De az ember is azért van, hogy a természetet védje.

Az emberek világa is azért van, hogy az egyik ember a másik ember javát szolgálja.

Az ember azért van, hogy az Isten dicsőségét szolgálja, és az Isten is azért van, hogy az ember javát szolgálja.

A kölcsönös szolgálat rendje a világ rendje.

A kölcsönös szolgálat pedig nem ismer egyoldalú engedelmisséget, vagyis engedelmeskedtetést és engedelmeskedést, ahol alá-fölérendeltségi alapon a följebbvaló parancsol, az alattvaló engedelmeskedik, ahol a felettes jutalmaz és büntet, az alattvaló pedig készségesen fogadja a jutalmat vagy büntetést.

A világ rendje nem uralkodási rend, hanem szolgálati rend. A világ rendje nem parancsuralmi rendszer, hanem a szolgáló szeretet rendje. Az Isten rendje nem hierarchia = „szent uralom”, hanem pandulia = „mindenki szolgálata”.

Jézus egész tanítása csak ebben a szeltemben értelmezhető, mert különben elentmondásba kerül a szeretet lényegével, amely nem ismer uralkodást, megtorló büntetést, engedelmeskedtetést. Csak a szeretetből való egymásra-hallgatás fér össze a Szeretet-Istennel, Jézus szeretet-tanításával, az ember boldogságával, a természet békéjével.

—Ne engedelmisséget papoljunk tehát gyermekeinknek, hanem egymásra-figyelést, egymás-segítést, egymásszolgálatot tanítsunk nekik. Mégpedig az élettelen és élő természet világától az emberek világán át egészen az Istenig.

Október 11. — Évközi 28. vasárnap — Lk 17,11–19 — Jobbá tesz-e a vallás?

Igen, mert minden vallás célja, hogy jobbá tegye az embert.

Nem, mert minden vallás célja az, hogy nagygyá tegye az Istent.

1. Igen

Vallásra szükség van, mert csak jót tanít és jóra int.

Megnézhetjük hazánkban is, hogy az ateista kommunista diktatúra negyven éve alatt hová jutott az ország.

Hitoktatás és valláserkölcsi oktatás nélkül elvadul az ember és embertelenné válik. A vallás jobb embereket nevel. Mert pl. a zsidó és keresztény vallás Tízparancsa nélkül csak erkölcsi összeomlás várhat a társadalomra.

A Tízparancs ugyanis megköveteli, hogy a szülőket tiszteljük; hogy ne öljük egymást; hogy hűségesek legyünk házastársunkhoz; hogy ne vegyük el a másét (sem tulajdonát, sem házastársát); hogy ne hazudjunk és hamisan ne tanúsodjunk.

A vallás nagy áldása az emberiségnek, mert az Isten tekintélyével parancsol jót az embereknek, amit képtelen elérni valamiféle Isten nélküli „laikus erkölcs”.

A vallás egyértelműen jobbá teszi az embert.

2. Nem

Nem így van! A fenti határozottsággal mondhatja bárki, hogy vallásra nincs szükség, mert miközben jót tanít és jóra int, félrevisz és elembertelenít.

Erkölcsei válságba nem a vallás hiánya miatt jut egy ország, hanem az erkölcsi nevelés hiánya miatt. Nem a valláserkölcsi, hanem pusztán az erkölcsi nevelés hiánya miatt.

Gondoljunk csak meg, hogy hitoktatással és valláserkölcsi oktatással hová jutott a „keresztény” Európa! Nem vadult el és nem vált embertelenné?

A két világháborút a keresztény országok produkálták. Vagy a keresztény talajon fogant holokauszt, emberek tömegeinek elgázosítása hol történt? Ázsiában? Afrikában?

A vallás, konkrétan a „keresztény vallás” nem jobb embereket nevelt Európában, hanem tömeggyilkosokat és tömeggyilkosok kiszolgálóit.

A valláserkölcsi normái ugyanis, mint pl. a Tízparancs, már bibliai magyará-

zataik szerint is ferdék, hisz mind a boszú törvényére épül.

Mert ugye a szülői és egyéb (állami, egyházi) tekintély megsértőit meg kell büntetni; a gyilkosokat meg kell gyilkolni; a házasságtörőket meg kell kövezni; a magántulajdon szentségének megsértőit meg kell torolni; a hamis tanúkat meg kell büntetni.

A vallás, miközben megbocsátásról prédikál, mindig az igazságszolgáltatás híve és a mindenkori hatalom kiszolgálója. A megtorlásra épülő valláserkölccsel pedig az Istenre hivatkozva csak fokozza a rosszat, mert a rosszra rosszal válaszol és ezt a „bosszút” szentesíti. A valláserkölcs ezzel többet árt az emberiségnek, mint bármilyen laikus erkölcs, amely az alapvető emberi humánnumot képviseli. A „természetes” erkölcs ugyanis arról szól, hogy azt tegyem másnak, amit magamnak is szeretnék.

Jézus valláskritikája pedig éppen erről az elembertelenedett „valláserkölcsnek” szól. Az ember egyik legemberibb vonása a hála. Ám a kilenc zsidó leprásnak a vallási előírás szerint a papokhoz kell men-

nie, míg az egy szamariai, akire nem vonatkozik a zsidó vallási törvény, megmarad embernek és visszamegy hálát adni jóttevőjének. A legegységesebb emberi magatartást, a hálát és köszönetet nem oltja ki belőle semmiféle magasabbrendű törvény.

Október 18. — Évközi 29. vasárnap — Lk 18,1–8 — Igazságot szolgáltat-e az Isten?

Igen, igazságot szolgáltat az Isten, mert az Isten igazságos: a jókat megjutalmazza, a rosszakat megbünteti.

Nem szolgáltat igazságot, mert az Isten nem igazságos, hanem jóságos, aki felderíti napját jókra és gonoszokra egyaránt.

1. Igen

Hogyne szolgáltatna az Isten igazságot, mikor az Isten a legfőbb Bíró! Ő a Legfelsőbb Bíróság, aki elől egyetlen bűnös sem tud megszökni, és aki előbb vagy utóbb igazságot tesz, mégpedig örökre szólóan. A jókat örök boldogságba, a mennyországba, a rosszakat pedig az örök kárhozatba, a pokolba küldi.

Ezt követeli az ember mélyeséges igazságérzete, hogy egyetlen bűn se kerülje el a méltó büntetését. Mert ha már itt a földön nincs is igazság, és az igazságszolgáltatást ki lehet játszani, kell lennie egy végső elszámolásnak és leszámolásnak, ahol nincs többé mentség és nincs többé irgalom. Az Isten kielégíti igazságszomjunkt!

Jézus még tovább megy az igazságtalan bíróról szóló példabeszédében. Az Isten bár nem ver bottal, vagyis nem büntet azonnal, de az állhatatos kérés és a szüntelen imádkozás a végítéletnél előbbre hozhatja az isteni igazságszolgáltatást.

Ugyanis ha már a gonosz bíró is meghallgatja állhatatos és erőszakos kérése miatt a panaszoszt, mennyivel inkább tesz így a jó Isten a hozzá könyörgő híveivel? Hinni kell, hogy az Isten a választotta-

Október 25. — Évközi 30. vasárnap — Lk 18,9–14 — Meg kell-e alázkodnunk?

Igen, meg kell alázkodnunk, mert aki magát megalázza, azt felmagasztalják.

Nem kell megalázkodnunk, mert egyrészt az ember helyes önértékelése az emberi méltósághoz tartozik, másrészt az öngyalázó alázatos ember Isten és ember előtt is visszataszító.

1. Igen

Alázatosnak kell lennünk, mert a hengegő, dicsekvő, büszkélkedő, gőgös ember visszatetszést vált ki és előbb-utóbb nevetségessé válik, megalázódik.

Ezért jobb magunkat leértékelni, értékeinket és jótetteinket lebecsülni, személyünket lekicsinyelni, vagyis senkinek és semminek mondani, mert akik ezt hallják, kényszerűen érzik arra, hogy minket cáfoljanak és értékeinket, tetteinket, személyünket dicsérjék.

Az Istenre hivatkozó „magasabbrendű” törvények és előírások egyébként sem az Isten nagyságát vannak hivatva szolgálni, hisz Istennek nincs szüksége a megmagasításra, inkább az Isten képviselőinek hatalmát erősítik, függő viszonyban tartva a szerencsétlen hívőket.

inak, akik éjjel-nappal hozzá kiáltanak, hamarosan igazságot szolgáltat. Egyetlen egy baj van, hogy kevesen hiszik ezt. Ha pedig ez így megy tovább, az Emberfia, aki eljön az ég felhőiben végső vérfürdőt rendezni, talán már nem is talál hitet a földön.

Erősítsétek meg hát magatokban a hitet a büntető, igazságos Istenben, akkor Isten nem vár a végítéletig, és nem fogja már sokáig túrni a földön a gonoszokat.

2. Nem

Nem szolgáltat az Isten igazságot sem most, sem a végítéletkor, mert nem ez az Isten foglalkozása. Az igaz ember sem az igazságtételre szomjazik, hanem az irgalomra.

Az apokaliptikus példabeszéd a maga nyelvén legfeljebb az állhatatos imádságra buzdíthat, de nem Isten manipulálására, hogy ő megtorló ítéleteket hajtson végre.

Mindezt azért nem taníthatja, mert Isten nem igazságosztó Bíró, hanem irgalmas Atya. „Ő jóságos a hálátlanok és a gonoszok iránt...Legyetek tehát irgalmasak, amint a ti Atyátok is irgalmas” (Lk 6,35b.36)!

Azért sem taníthatja Jézus, mert ő „Megmentő” és nem „ítélő”. „Nem azért jöttem, hogy elítéljem a világot, hanem hogy megmentsem” (Jn 12,47).

A bűnnek van következménye, mint ahogy annak is, ha nekimegyek a falnak. De annak, hogy bevertem a fejemet, annak oka én magam vagyok, mint ahogy a bűnöm következményének is. Én bűn-

—A Szeretet-Istenbe vetett „hit” jobbá tesz, mert a szeretetre (a bűnös szeretetére is) indít; a „vallás”, vagyis a vallások Istenébe vetett hit mindig gyűlöletre, bosszúra, megtorlásra, igazságtételre uszít. Ezzel és ezen felül is elembertelenít.

tetem magam. Az Istent hagyjuk ki ebből! Ha az Isten követne el bűnt, akkor ő is büntetne, de nem más, hanem magát. Morális felelőssége a bűn bűnhődéséért csak a bűnösnek van.

Azt pedig, hogy a másik ember bűne nekem is rossz, azt az ellenem vétőknek megbüntetésével nem lehet megszüntetni, csak megbosszulni. Ez pedig kétszeres „hiba”, mert a rossz duplázódik: a büntetés fáj annak, akinek okoztam, de kárt okoz bennem is, aki a rosszra rosszal válaszoltam.

Az igazságos büntetés tudva és akarva elkövetett szeretetlenség, vagyis bűn. Ezen az sem változtat, hogy egy bűnöző ellen követtem el.

Isten tehát nem lehet a bűn megtorlója, mert így maga is ugyanazt tenné, amit büntet: szeretetlenséget szeretetlenséggel viszonzna. Vagyis bűnt követne el! Az ember ennek megfelelően nem kérheti az Isten igazságos büntetését a bűnösökre, mert Istent bűn elkövetésére kérné.

— Most van II. János Pál pápa megválasztásának 20. évfordulója. A papi naptár előírja, hogy erről ma ünnepélyesen megemlékezzünk. Mít is kívánhatnánk a katolikus egyház fejének az igazságtalan bíróról szóló evangélium kapcsán, mint azt, hogy se igazságtalan, se igazságos bíró ne legyen az egyházban. Értse meg ő is, hogy a bűn magában hordja a bűnhődést. Az Isten és az ember sem tehet mást, mint hogy a bűnöst jobban szereti, hogy megtérjen, és aztán ő maga is a bűne következményeinek jóvátételére törekedjen.

nak, vissza ne vágjunk. Mert akkor kilóg a lóláb, és beigazolódik rajtunk az ismert mondás: „Minél alázatosabb, annál gyalázatosabb!”

2. Nem

Nem kell senki előtt megalázkodnunk! Nem kell azzal a céllal, hogy felmagasztaljanak. De nem kell azért sem, mert az öngyalázás Isten és ember ellen való véték is, hiszen lebecsüli az Isten képére és hasonlatosságára teremtett ember személyi értékeit. De az sem elhanyagolható szempont, hogy elutasítsuk a megalázkodás szellemét, mert a sunyi megalázkodás mindig jól jön a világi vagy egyházi hatalomnak, amit a függőség kiépítésére és a nagyok kiszolgálására használnak fel.

De hát csak van az alázatnak pozitív értelme is?!

Az igazi alázat tárgyilagos önismeret és önértékelés. Elismeri egészséges önértékeléssel saját értékeit, ugyanakkor hiányosságait sem akarja letagadni. Helyes önismeret és önértékelés nélkül személyi torzó lesz az ember, valóban hitvány féreg. A büntudat és bűnbánat nélkül pedig az előbbi mellett még felfűjt hólyag is, aki kinevetni és megvetni való.

Jézus példabeszédében nem az a farizeus bűne, hogy értékeinek és teljesítményeinek tudatában van, hanem az,

hogy ezzel túlzottan büszkélkedik. Ezenfelül pedig leginkább az, hogy miközben magát igaznak tartja, másokat lenéz, megvet, megszól.

A vámosnak pedig nem abban van a megigazultsága, hogy önmagát gyalázza. Hanem abban, hogy önmagát helyesen ítéli meg, tudatára ébred bűnösségének, azt meg is vallja és Istentől vár segítséget. Nem mentegeti, nem hasonlítgatja magát, hanem őszintén feltárja jelen állapotát.

— Az alázatnak tehát semmi köze a taktikus öngyalázáshoz, a sunyi megalázkodáshoz, még a beteges kisebbségi komplexushoz sem. Az alázat egészséges öntudat, önértékelés, ami a bűn felismerésére, beismerésére is vonatkozik, de az értékek és teljesítmények örömteli tudatára is. Ez utóbbitól nem lesz gőgös és büszke az ember, hanem megőrzi lelke egészségét, és Isten előtt is kedves. Végül az alázat nem használható fel a világi és egyházi hatalomtól való függőség megalapozására sem.

November 1. — Mindenszentek ünnepe — Mt 5,1–12 — Útmutatás a boldogsághoz

Az ösmozgató, a legfőbb erő valamennyiünkben nem a Hatalomra, hanem Boldogságra törekvés. Ahány ember, annyiféle kísérlet, hogy ezt a mindennél erősebb vágyat kielégítse. Álmodni, reménykedni lehet, vágyódni is nagyon, de amikor döntésre kerül a sor, általában az a lépést tesszük meg, amely a vélt boldogságunk irányába vezet. Ha megakarod ismerni az embert, ne azt nézd, mit mond, mit szeretne, mi után sóvárog, hanem mi az a konkrét lépés, amit megtesz, mert ez mindig az az irány, ahol boldogságát sejtí. Ez mutatja meg utólag, mi volt benne a legerősebb, mi volt az a „boldogság”, amiért minden más irányú készletet áldozatul dob.

Jézus a Hegyi Beszédben megmutatja nekünk a helyes irányt, mankókat ad,

hogy megtaláljuk az utat a Boldogsághoz. Jézus ezt mondja: Boldog lesz az ember:

ha megvilágosodik előtte, mennyire „szegény” saját gyakorlati életének napi igazságaiban, beszédében és cselekedeteiben;

ha az emberbaráti szeretet törvényét gondolati és gyakorlati valósággá teszi; csak a szelíd gondolkodású emberek lehetnek örökösei a Földnek;

ha tud még sírni, mert őt még meg lehet vigasztalni; ha úgy sír, hogy van vigasztalója; ha úgy sír, hogy vigasztal is;

ha úgy vágyik az Isteni Igazságok után, mint az éhezõ az étel és a szomjazó az ital, egy korty víz után;

ha szívében növekszik a szeretetet, megvalósítja, gyakorolja az irgal-

masságot, akkor vele is benne is valami hasonló fog történni;

ha imádságban kontrol alatt tartja életét, szívében megtisztul, s így meghallja Isten szavát;

ha az erő szelidségében a fölsímet igazságokkal, és a megkapott szeretettel, ahol csak erre lehetőség van, helyreállítja a békességet; így Isten barátjának fogja őt hívni;

ha minden körülmény közt vállalja az igazságot: a szeretet tüzen lángol, mint az életadó nap.

Jézus életprogramot hirdet: Keressétek hát Isten országát és cselekedjétek meg, éljétek az Igazságot, a Békét és a Szeretetet, hogy életetekben választottként eljussatok a menyegzői lakomára, az Isten országába!

November 8. — Évközi 32. vasárnap — Lk 20,27–38 — A teremtés kiteljesítése

Kevés biztos információnk van a halál utáni életről. Az evangéliumokban Jézus szájába adott eszkatologikus kijelentések a legvitatottabb helyeknek számítanak a szakemberek körében. Amit biztosan tudhatunk, hogy Jézus korában is voltak olyan vallási-társadalmi csoportosulások, e kérdéskörre építették fel nézeteiket, nem a jelennel, nem az életükkel, nem a megoldandó feladatokkal foglalkoztak, hanem az emberi ész határain túlmutató, biztosnak nem mondható dolgokkal. Bár a halottak feltámadása hitének nyomait felfedezhetjük az Ószövetség legkülönbözőbb helyein, s e hit erősödését tapasztalhatjuk, ha a történelemben Jézus kora felé haladunk, a szaduceusok jelentős rétege ezt megkérdőjelezte. Nem derül ki egyértelműen, hogy a maguk igazának megerősítéséről van-e csak szó kérdésfeltevésükben, vagy tudatos csapdaállításról, de ha Jézus bele-

bonyolódik az általuk felvetett teológiai vitába, az mindenképpen tőrbecsalását jelenti.

Jézus válasza nem dönti el a kérdést. Hogy létezik egy más világ, mint ez a földi élet, hogy ezzel a másik világgal, a túlvilággal szoros kapcsolatban lehetünk már itteni életünkben is, az Jézus életéből és tanításából egyértelmű. Összehasonlításából kiderül, hogy az a világ más. Más összefüggésekben és más létmódban élhető ott egy transzcendens szellemi élet. A földi kategóriák ott nem érvényesek. Nősülés, férjhez menés, hűség kapcsolatok, szexualitás ismeretlenek és nem léteznek. Egy következtetést biztosan levonhatunk Jézus szavaiból: a mi emberi, lehatárolt kategóriáinkkal a túlvilágra kérdezni értelmetlen.

Az Exodus 3,6 idézésével egy csapásra kihúzza a talajt az őt faggatók alól. A Jahve név tartalmára fordítja a figyel-

müket. A Teremtő Isten, Ábrahám, Izsák és Jákob Istene nem a holtak, hanem az élők Istene. És ez a lényeg. A mi Istenünk velünk akar kezdeni valamit. Értünk, az e világon élő emberekért létezik. Értünk van minden a teremtésben, ami nem befejezett. Neked is, nekem is tennem kell azért, hogy kiteljesedjék. Erre az alapvető emberi küldetésre mindenkit hív. Jézus is azért jött, hogy már itt a földön megvalósuljon valami abból az országból, amelynek hírnöke. Azért, hogy erre a hivatásra őt követve igennel válaszoljunk. Ha ő az élők Istene, akkor nekünk is elsősorban e világi feladatainkra, a jelenünk, közvetlen környezetünk alakítására kell figyelmünket irányítanunk, nem pedig olyan gondolatokra, amelyek értelmetlen időtöltések: életünk pótcselekvései.

November 15. — Évközi 33. vasárnap — Lk 21,5–19 — Tedd azt, ami megtehető!

Vajon tényleg a világvégéről beszél Jézus ebben a részben? Nem inkább csak egyszerűen a világról? Gondoljuk csak végig az emberiség történelmét Jézus óta. Nem teljesebbek be ezek a szörnyű jóslatok az elmúlt 2000 év alatt?

„Nemzet nemzet ellen és ország ország ellen támad...” — Meg tudjuk számolni, hány kisebb-nagyobb háború volt akár csak az elmúlt évszázadban? „Földren-

gés, éhínség, dögvész...” — ha bekapcsolod a tv-t, a rádiót, másról se szólnak a hírek, mint ezekről a szörnyűségekről. „Sokan jönnek majd az én nevemben és azt mondják: Én vagyok”, „...kezet emelnek rátok, üldözni fognak benneteket”. — Vajon nem kísérte végig a kereszténység egész történelmét a magukat „egyedül igaznak” mondók fellépése és

a valóban Krisztushoz tartozók üldöztetése?

Nem, ezek a jóvendölések nem a világvégéről szólnak, hiszen ezek beteljesedésében él az emberiség. Mégis megborzongok, amikor ezeket a sorokat olvasom. Megborzongok, noha nap mint nap szembesülnöm kell ezekkel a szörnyűségekkal. Mi nyomaszt akkor mégis? Hiányzik belőle az elkerülés lehetősége.

Hiányzik belőle az a mondat, hogy „de rajtatok múlik, hogy ezek bekövetkeznek-e vagy sem”. Jézus kijelentése azt sugallja, hogy ezek ellen nem lehet tenni: ez a világ jövője, és nincs lehetőség ezt megváltoztatni. Nagyon jól ismerte az embert, és tudta, hogy ezen még az őt követők lelkesedése sem tud változtatni. A világot nem tudjuk megváltani...

Mikor jó pár évvel ezelőtt először rádőbentem arra, hogy az egész világot nem lehet megtéríteni, napokig nem tértem magamhoz. De aztán megértettem, hogy van egy másik világ. Egy csupa nagybetűs világ. Az ÉN VILÁGOM. A környezetem, a körülöttem élő emberek: rokonok, testvérek, barátok, ismerősök és alkalmi ismerősök, a néni a buszon, a részeg az utcán, a cigánygyerek az iskolánkban... Ők mind az én világomhoz tartoznak. És amennyire tehetetlen vagyok a „nagyvilág” történéseivel szem-

ben, annyira rajtam múlik, hogy az én kis világomban milyen jövő vár az ott élőkre. Ez az én igazi felelősségem, itt kell igazán becsülettel megélnem a hitemet. Igaz, hogy nem lehet olyan nagy, látványos dolgokat tenni, hogy az egész világ felfigyeljen rá. Igaz, hogy háborúkat nem tudok megszüntetni, de két gyűlölködő ember között segíthetek békét teremteni. Igaz, hogy nem tudom megmenteni Afrikát az éhezéstől, de a mellettem élő szegényeken van lehetőségem segíteni. Igaz, hogy nem tudom a világot megtisztítani a gyűlölettől, a kirekesztéstől, de én nyújthatok kezet az alkoholistának, a cigánynak, a megvetettnek...

Gondolkozunk csak egy kicsit: a szélmalomharc nagyon látványos, de vajon van-e eredménye? Nem estem-e bele abba a hibába, hogy az egész világot akarom megváltoztatni, ugyanakkor a saját

világom mindennapi feladatait nem veszem észre? Weöres Sándor azt írja: „Az igazság sosem az emberiséget, mindig csak az egy-embert válthatja meg.” — Vajon míg az emberiséget akarom megváltoztatni, nem feledkezem-e meg az egy-emberről? Szeretném, ha a világban kevesebb lenne a rossz, a szeretetlenség, az igazságtalanság. De amíg ezért „hajtok”, vajon marad-e erőm mosolyogni, kezet nyújtani, ölelni, szeretni...?

Úgy gondolom kétféle világ van: van a „nagyvilág”, és van százezer másik világ, a számomra nagy, számodra nagy, az ő számára nagy... Próbáljunk meglegedni a saját világunk határaival, de ott aztán tegyünk meg minden tőlünk telhetőt. És hogy az én világom, te világod hatással lehet-e a nagy világra? Hát...!?

November 22. — Krisztus Király ünnepe — Lk. 23,35–43 — Minket gazdagító Király

Megértő vagyok. Az áruház királyokat nehéz felismerni. Ha én is ott álltam volna a tömegben, valószínűleg én is ugyanolyan értetlenül figyeltem volna az eseményeket, mint az akkori emberek nagy része. Hitetlenkedve, értetlenül, meg egy kicsit reménykedve is. Azt gondolom, ez a természetes, ez az emberi.

Egy királynak, pláne ha megváltónak mondja magát, mégiscsak különböznie kell az átlagemberektől. Jézus azonban külsőre teljesen átlagos ember volt. Egy zsidó a zsidók közül. Honnan is kellett volna tudniuk kortársainak, hogy igazat beszél és tényleg király!? A válasz teljesen kézenfekvő. Tettei alapján láthaták volna igazoltnak a szavait. De ez miért természetes? A tettei nem azok

voltak, amelyeket a zsidó Messiástól vártak. Ez fel is tűnt. Kevesbé az átlagembereknek, inkább elitelőinek. Számukra ettől volt veszélyes. Királynak mondta magát és új alapokra helyezett királyságról beszélt. A földhöz ragadt, anyagba beágyazottan gondolkodó hatalmaságok megérezték az új királyság veszélyes voltát. A hatalom akkor érzi biztonságban magát és királyát, ha az anyag irányíthatja. Az anyag pedig a pénz, a mammon. Jézus veszélyt jelentett számukra, mert hamar kiderült róla a Lélek vezetése. Az ő királysága lélektől-lélekgig hatóan működik. Birodalmában a Lélekből élők a polgárok.

Olyan királyság ez, amely csak a lelkeken keresztül átlátható. Nincs koroná-

ja, államhatára, kincstára és hadserege. De odafigyelő polgárai vannak. Lélekre figyelők, egymásban is a Lelket figyelők. Ez Jézus hatalmának alapja. Általa megtanulhatunk belső életet élni. Mindent belülről értékelni, elfogadni. Egy olyan Király „alattvalói” leszünk ezáltal, aki minket gazdagít, és nem aranyban növeli hatalmát.

Jézus király. De csak azok számára látható ez, akik megtapasztalták a Lélek vezetését. Az olyan életet élők, akik bensőjükben hordják szemüket. Meglátni Jézusban a mindenség királyát, ez életünk egyik nagy feladata. Ekkor válik hitelessé, ráhagyatkozásunk a lélek vezetésére.

November 29. — Advent 1. vasárnapja — Mt 24,37–44 — Virrasztás: életodaadás

„Bármit teszel, gondold a halálodra, akkor sohasem fogsz bünt elkövetni” (Sir 7,36).

Virrasztás. — Aki tud VIRRASZTANI, az csendet tud teremteni maga körül.

Csend. — Aki csendet tud teremteni magában, az gondolataiban Istenre tud figyelni.

Életátalakítás. — Aki Istenre tud figyelni, az tettekre tudja váltani Jézus tanítását.

Virrasztás. — Aki Jézus tanítása szerint él, abban meg van az erő a VIRRASZTÁSHOZ.

Aki olvassa az Evangéliumokat és bennük Jézus szavait, tetteit, abban előbb-utóbb fölmerül a kérdés: merre irányítsa, mihez szabja végül is az ember az életét?

Jézus végérvényes kiállást követel Isten ügye mellett. Mert nem elég titokban imádkozni!

Tudunk-e Jézus ügyével azonosságot vállalni? Merjük-e vállalni Jézus szeretete épülő tanítását a XX. század végén?

Tudjuk-e a szeretet parancsa szerint élni a mindennapjainkat? Merjük-e mesterrünknek tekinteni Jézust?

Jézus élete utat, példát, indítást, mintát, irányt, mértéket ad a tájékozódáshoz. Mert kell az ember életében legalább egy biztos kapaszkodási pont. Elv soha, csak élő ember bátoríthat és buzdíthat követésre ilyen mindent átfogó, elemi erővel azáltal, hogy lehetővé teszi és erősíti bennünk a bizalmat, hogy mi is végigjárhatjuk ezt az utat, és azáltal, hogy eloszlatja az emberben a kétséget, lesz-e elég ereje a jóra. Mert a jó megéléséhez erő és kitartás is kell! A VIRRASZTÁSHOZ életodaadás kell!

Az ember szabad elhatározással önmagát formáló, értelmes teremtmény. Természetének lényege az, hogy képes megismerni az igazat, képes szabadon választani a jót, és ezáltal teremően alakítani saját életét. Ha őszintén törekszik felismerni és befogadni az igazságot, ha akarja a jót választani, és azt a jót meg

is akarja élni, akkor bármely órában érkezik az Emberfia, ébren fogja találni.

De ha az igazság helyett a maga érdekeit hajszolja, a jó helyett a saját hasznát keresi, akkor ellentétbe kerül saját legmélyebb rendeltetésével, és nem fog eljutni az Isten Országába.

Jézus sorsa, élete, halála, feltámadása azt a célt szolgálja, hogy az ember a hit és a szeretet útján eljusson az igazság ismeretére és a jóság megvalósítására.

Az ember egész életét a választás irányítja: vagy a jóság, a szabadság, Isten felé, vagy az önérdék, szenvedélyek, ösztönök felé. Csak az az ember tud jól, „istenien” választani (a jó és a rossz között), aki egész életében képes ébren tartani az akaratát, a lelkét.

Aki a jóra éber, a rosszra álmos. E világban sokszor úgy látszik, hogy aki virrasztva éli az életét, az pórul jár, és a furfangosok, a lelkiismeretlenek diadalmaskodnak. De ez csak a látszat. Mert van Isten!

Molnos Angéla

Az élet értelme, közösségtudatunk, nyelvünk és lelkünk egészsége

Bevezetés

Hosszú címet adtam e cikknek. Négy fogalomból áll: az élet értelme — közösségtudatunk — nyelvünk — és lelkünk egészsége. E négy fogalom, azaz jelenség összefüggéseit igyekszem kifejtetni.

Bevezetőül két dolgot mondanék el magamról, ami szorosan idetartozik. Az egyik az, hogy lélekgyógyász vagyok, a másik pedig, hogy az utóbbi években a magyar nyelv művelésével foglalkozom, és különösképpen a lélektani szaknyelv magyarításával.

Lélektant tanultam, és másodsza-
kon nyelvészetet olasz és nyugat-
német egyetemeken. Azután taní-
tottam, szakfordításokat készítet-
tem, verseket írtam Buenos
Airesben, majd Montevideóban. Pi-
ackutatásokat végeztem Svájcban
és Nyugat-Németországban, 1963-
tól 1973-ig társadalomlélektani ku-
tatásokat Kelet-Afrikában. Csak
ezután sikerült megvalósítanom azt,
amire mindig vágytam, és lélek-
gyógyász lettem. Mint ilyen majd-
nem húsz éven át dolgoztam Lon-
donban.

Amikor 1989 végén az angol té-
vében megláttam a temesvári ese-
ményeket, még nem tudtam, hogy
ezzel megint új szakasz kezdődött
életemben. Akkor szinte végzetse-
rűen és elkerülhetetlenül hazafelé
fordultam, életem első nagy szerel-
me, a magyar nyelv felé. Ötven-
négy év külföldi tartózkodás után
visszaköltöztem nyelvünk térségé-
be, és 1996 májusa óta Debrecen-
ben lakom.

A következőket tehát mint lélek-
gyógyász és egyben mint nyelvmű-
velő fogalmaztam meg eddigi, két
éves magyarországi megfigyelé-
simekből és tapasztalataimból kiindul-
va.

Alapgondolatom a következő.
Tudjuk, hogy a lélek és a test egy-
séget alkotnak. Nem lehet szétvá-
lasztani őket. Ha az egyiket gyó-
gyítjuk, akkor a másik egészségére
is kell ügyelnünk. Az ember lelke
azonban nemcsak testével alkot el-
választhatatlan egységet, hanem a
közösséggel is, amelyhez tartozik,
amellyel azonosítja magát. Ennek
az egyén-közösség kapcsolatnak fő

megnyilvánulása és biztosítéka a
közös nyelv. A magyar nyelv ösz-
szeköt a közös múlttal is. Még ma
is benne élnek elfelejtett, elfojtott
ősműveltségünk nyomai és az utol-
só ezer év.

Nálunk az anyanyelv még szoro-
sabban összefügg a közösség lelki
állapotával, még fontosabb a lét-
fenntartáshoz, mint más nemzetek-
nél. Széchenyi István így írt erről:

„Az egészséges nemzetiségnek ...
egy főkisérője a nemzeti nyelv, mert
míg az fennmarad, a nemzet is él,
bármí sinlődvé is sokszor..., de ha
az egyszer elnémul, akkor csak
gyászfüzt terem a hon, mely a vol-
takért szomorúan eregeti földre
lombjait” (Hitel).

Századunk elején Tolnai Vilmos
a következőképpen fogalmazta
ugyanazt:

„Vedd el a nemzet nyelvét, s a
nemzet megszűnt az lenni, ami volt:
nyom nélkül elenyészik, beleolvad,
belehal az őt környező népek ten-
gerébe” (Halhatatlan magyar
nyelv).

Lelki egészségvédelem

A közösség lelki egészségvédel-
me akkor működik jól, ha az a lelki
egészség minden feltételére kiter-
jed. Az egyszerűség kedvéért a lelki
egészség feltételeit három csoport-
ba szedhetjük: a mindennapi, a fej-
lődéslelektani és a közösségi felté-
telek.

A mindennapi feltételeken azt ér-
tem, ahogyan az emberek érintkez-
nek, beszélnek egymással a boltok-
ban, hivatalokban, barátok, család-
tagok között és a kiszolgáltatottság
állapotában. A nyelvhasználat fon-
tos szerepet játszik a futó emberi
kapcsolatokban, a meghitt viszo-
nyokban és a tekintélyes szemé-
lyekkel való érintkezésben. A lelki
egészség fejlődéslelektani feltételei
erősen gyökereznek az anyanyelv
használatában, abban, ahogyan az
anya gyermekével társalog, és aho-
gyan az iskola és a gyerek egész
környezete őt az anyanyelv szere-
tetére és művelésére neveli. Végül
is a lelki egészséghez szükséges,
hogy az egyén azonosuljon közös-
ségével, és a közösség mint egész

becsülje meg magát, hagyományait
és főleg közös nyelvét.

Mindezen kívül létezik egy szo-
rosabb értelemben vett lelki egész-
ségvédelem is (angolul *mental hy-
giene*). Főként a lélek- és elmegyó-
gyászat ismeretein alapuló
gyakorlati tudomány ez, amelynek
célja a lelki és elméleti bántalmak
megelőzése (Benedetti, 1984, 426).

Az egészségvédelemben a meg-
előzés három lépcsőfokát ismerjük.
Az első fokú megelőzés az okok
kiküszöbölésével óv meg a károsodástól. A másodfokú megelőzés a
korai kezeléssel igyekszik elejét
venni annak, hogy a már elkezdőd-
ött baj idültté váljon. A harmad-
fokú megelőzés a meggyógyult be-
teg visszaesését igyekszik megaka-
dályozni. Ennek a lényege az
utókezelés, a beteg visszahelyezése
a hasznos és őt kielégítő munkába,
valamint a rá jó hatású társadalmi
környezetbe.

A lelki sérülések és bántalmak
megelőzése, amelyeket manapság a
mindennapi életben úgyszólván
mindenki kap és ad is Magyaror-
szágon, csak az általános állapotok
javulásával lehetséges. Ez nem is
közegészségügyi, hanem hosszú tá-
vú családpolitikai, közoktatási,
közgazdasági, politikai, nemzeti
feladat.

Az anyanyelv révén a család és
az iskola együtt adják át sok ez-
redéves örökségünket a következő
nemzedéknek. Ha nem teszik ezt,
akkor az eljövendő nemzedék ön-
azonossága bizonytalan lesz, és
egyben lelki egészsége is veszé-
lyeztetett.

Ahhoz viszont, hogy a mai anyák
és az iskolák sikeresen végezzék
feladatukat, nyugodtabb, anyagilag
és lelkileg kedvezőbb közállapotok
szükségesek.

Ami a másodfokú és harmadfokú
megelőzést illeti, azaz a lelki be-
tegekről való korai, gyors gondos-
kodást s a gyógyult betegek utóke-
zelését, Magyarországon ehhez is
hiányosak a jelenlegi közösségi fel-
tételtek, az orvosok, a személyzet
munkakörülményei az egészség-
ügyi intézményekben.

Az élet értelme

De mi is tulajdonképpen a lelki egészség lényege? Van-e valami alapfeltétele, amely minden egyébnél fontosabb? Szerintem van, éspedig az életakarát. Nevezhetjük életkedvnek is. Az, hogy az illető minden megpróbáltatás ellenére élni akar, úgy érzi, hisz abban, hogy az életnek van értelme. Amikor egy nyomott lelkiállapotú beteg komolyan úgy véli, hogy az emberi életnek, a saját életének nincs sem értelme, sem célja, akkor a lélekgyógyász hiába igyekszik ezt megcáfolni, hiába magyarázza a betegnek, hogy milyen jó élni. Rábeszéléssel nem adja vissza életakarát. A halálvágy ellenszerét a betegnek saját magának kell felfedeznie. A gyógyász ebben csak óvatos kerülő úton segíthet a betegnek, küszködése és fájdalma iránti tisztelettartással, megértő türelemmel, kitartással, mély emberi őszinteséggel.

Valamikor Tamási Áron Ábele egyszerű választ talált a megválaszolhatatlanul nehéz kérdésre, hogy miért is vagyunk a világon, mi a létünk értelme. A válasz körülbelül így szól: „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.” E kijelentés súlyát növeli, hogy Ábel ezt nem csak úgy vaktában dobta oda. Sokat hányódott-vetődött, tapasztalt és szenvedett már, amikor e ragyogóan tiszta gondolat egyszer váratlanul felvillant agyában és szavakra talált. Válaszában benne rejlik az önazonosság érzése, a közösség és a nyelv, amelybe az ember születik, az otthon térben és időben.

En magamévá teszem e választ a következő módosítással. Úgy hiszem, mindnyájan ismerjük az anyaföld varázsát. E szétszaggatott ősmagyar föld elemi erővel szorítja magához azokat, akik el akarják hagyni, és szüntelenül hívja haza azokat, akik idegen tájakra szakadtak. Evtizedeken át én is makacsul, csöndben hallgattam e hívó szót. Ennek ellenére az otthont nem az anyaföld jelentette, ahol születtem, de az ország sem, ahol éppen tartózkodtam. Az igazi otthonom, a haza, melyet mindig magammal hordoztam, a magyar nyelv volt. En ápoltam, és cserébe ő adta a valahová tartozás tudatát, közösségtudatomat. Más világvándorok is írnak erről. Nemrégiben bukkantam rá Márai Sándor egy verstördékére. Idézem:

Otthon vagy? Hol vagy 'otthon'?

Csak a nyelvben.

Minden más fonák, zavaros, homályos.

Mint egy barokk képen — arany keretben

Egy férfi —, idegen vagy és magános.

(Márai Sándor: Versciklus 1944–45)

Közösség, önazonosságunk és a magyar nyelv

Az ember önazonossága a múltban gyökerezik. Nemcsak az egyéni múltban, abban, amit születésünktől kezdve átélünk, hanem a nemzedékekre, ezredékekre visszanyúló múltban is, egészen távol az idők mélyében. Tizenkilenc éves voltam, amikor átléptem a határt Zágráb felé. Azután három földrészen, sok országban éltem. Több nyelvet megtanultam, néhányat anyanyelvi szinten. Majdnem valamennyi országot és minden nyelvet szerettem. Minden nyelv élményekkel gazdagítja az embert, gondolati kincset, történelmi múltat sűrít magába és sok szépséget. Ebbe a világba be lehet tekinteni, ezt meg lehet

csodálni, ha megtanultuk az illető nyelvet. De egyesülni vele csak belülről lehet, ha az ember beleszületett. Szóval nem teljesen igaz, amit az előbb mondtam, hogy anyanyelvi szinten megtanultam több idegen nyelvet. Nem, mert a szó valódi értelmében az ember csak egy nyelvbe merülhet bele azon a mély szinten.

Mi anyanyelvünknek mondhatunk egy csodálatos és egyedi nyelvet. Szókincse hallatlanul gazdag, szerkezete rugalmas, kifejezőképessége tömör és erőteljes, alkalmas a legszebb költészetre, ki tudja fejezni az érzelmek minden árnyalatát, és meg tud felelni minden tudomány szaknyelvi követelményének.

Most József Attilát idézem: „Nyelvünk izei gazdagon kiforrtak. A magyar szóból finom műszer lett, zajtalan sebességű gép, mellyel a mérnöki elme könnyedén alakíthatja fogalmait. De a lélek homályos vidékeit is lágyan kiemeli mélyeiből költőink ihlete. Nyelvünkkel megmintázhatjuk a kővágó motorok pergő zaját s az udvar sarkában gubbasztó maroknyi szalmaszemét alig-alig zizzenő rebbenését. Egyszóval nyelvünk ősi és modern, erdei, mezői és városi, ázsiai és európai” (Töredékek).

Az egyén lelki egészsége, azaz lelki egyensúlya szorosan összefügg az önazonosság érzésével, azaz, hogy tudja, ő ki. Hogy nem kételkedik önazonosságában és nem rágódik ezen a kérdésen.

Az anyanyelv sokkal több, mint közlési eszköz, különösen nekünk. A magyar nyelv önazonosságunk záloga és legtokéletesebb kifejezője, vagyis lelki egészségünk kulcsa, egyik sarkalatos tényezője. A nyelv összeköt múltunkkal és mindazokkal, akik ma szintén magyarul beszélnek.

Íme két híres idézet, amelyekben Kosztolányi Dezső felülmúlhatatlan pontossággal fogalmazza meg nyelvünk és önazonosságunk egységét: „Csak anyanyelvemen lehetek igazán én. Ennek mélyeséges mélyéből buzognak föl az öntudatlan sikolyok, a versek. Itt megfélekezem arról, hogy beszélék, irok” (Erős várunk a nyelv). „Az a tény, hogy anyanyelvem magyar, és magyarul beszélek, gondolkozom, irok, életem legnagyobb eseménye, melyhez nincs fogható. Nem külsőséges valami, mint a kabátom, még olyan sem, mint a testem. Mélyen bennem van, vérem csöppjeiben, idegeim dúcában, metafizikai rejtélyként” (Abécé a nyelvről és lélekről).

Anyanyelvünk bomlása

Ha igaz, hogy „nyelvében él a nemzet”, akkor abból az is következik, hogy egészséges nyelv nélkül nincs egészséges közösség. A beteg nyelv a beteg nemzet egyik kórtünete, vagy inkább mindketten együtt, a nemzet és nyelve ugyanabban az önazonossági válságban szenvednek.

Nyelvünkhöz hasonlóval aligha dicsekedhet más nép, és erre nagyon büszkék lehetnénk. Emelt fővel állhatnánk a világ előtt e nyelv tudatában, melyet magas műveltségű nemzedékek végelethetetlen sora alkotott. Ehelyett más nyelveket majmolunk, legalábbis Magyarországon és főleg a fővárosban. Saját nyelvünk szókincsét folyamatosan

sutba dobjuk, hogy csúnya, torzított és pontatlan nemzetközi szóáradattal helyettesítsük. Kifinomodott rendszerét napról-napra bomlasztjuk, hozzá nem illő, más, idegen rendszert erőszakolva rá. Ugyanígy satnyítjuk és hamisítjuk meg kiejtésünket, beszédünk zenéjét.

Mint már említettem, két évvel ezelőtt, azaz ötvennégy év után hazatértem anyanyelvünk bomladozó közegébe. Amikor elmentem, még nem tudtam, hogy az ember elfelejtheti anyanyelvét. Miután szembeütem ezzel a kinos ténnyel, nekiláttam a magyar nyelv folyamatos művelésének. Míg én messze idegenben ápoltam, vigyáztam erre a közös kincsre, Magyarországon más történt. Hazatértemkor rádöbbenem egy másik fájdalmas igazságra, amit addig szintén nem tudtam: egy egész nemzet is elfelejtheti anyanyelvét, ha a többség úgy akarja. Minden jel arra mutat, hogy Magyarország kezdi elfelejteni őseink nyelvét azzal, hogy egyszerűen nem használja. Aki azt mondja, hogy ez túlzás, az nem figyel a magyar rádiót és tévét, és nem járt Budapesten.

Jó, hát tekintsük túlzásnak. Talán a hatás kedvéért felnagyítottam a képet, de azért, ugye, mégiscsak „fántasztikus, hogy a finanszírozók, menedzserek és imedzsmérek, akik oda koncentrálnak, hogy a nemzet életét hezitáció nélkül pozitívan és globálisan privatizálják, valamint internacionálisan szponzorálják, azaz orientálják, a médiák fórumain és kanálisain mekkora akció és kommunikációs vehemenciával penetrálnak neuronjaink centrumába, és mily transzparenzen preferálják eme régióban ősi nyelvünk graduális destrukcióját... Objektive garantálom, hogy ez nem koncepcionális konstrukció, se nem tendenciózus definíció”, hanem igaz való. Még hozzátehetném a hivatalos pszichológia terminológiáját a lélektani szaknyelv helyett, a mentálhigiénét a lelki egészségvédelem helyett, a primér prevenciót az első fokú megelőzés helyett, a rehabilitációt az utókezelés helyett, a fittséget az edzettség helyett, és így tovább. De inkább hagyjuk. Kosztolányi Dezső így is sokszor megfordul sirjában. Kazinczyról, Kölcseyről és a többiek hosszú soráról nem is beszélve.

Magyarország állítólag közeledni akar az úgynevezett haladó Nyugat felé, de ilyen nyelvhasználattal, ilyen önérték és tartás nélküli magatartással csak eltávolodik. Ez már nyelvrendszerünk bomlása, ősbabé-li nyelvkeveredés, lélekhasadásos szósaláta. A szép angol nyelvet is

bántalmazza és sérti. Ebből egy kukkot sem ért se Mariska néni, se János bácsi, de a művelt külföldi látogató sem. Ő csak hitetlenkedve hegyezi fülét. Ugy rémlik neki, mintha valami pidgin English-t hallana, mert pont így beszéltek a bennszülöttek is a gyarmatokon.

A nyelvbomlás okai

Sokat töprenghetünk azon, vajon mi is az igazi oka ennek az általános nyelvromlásnak. Az emberi mértékeken túl gyorsuló műszaki fejlődésnek kétségkívül szerepe van a nyelvek bomlásában.

A mai világban a beszéd sokat veszített érzelmi tartalmából és elszegényedett. Divik az érzelemmentesség a beszédben, az arcjátékban és a taglejtésben. A szaporodó nemzetközi szakszavak élmény- és életidegenek. A tudományosság és a korszerűség álarca alatt terjednek. Ugyanez észlelhető az angolban is, azonban mindez nem kielégítő magyarázat ahhoz, hogy megértsük a magyar nyelv rohamos és nagyméretű bomlását.

Az uralkodó idegennyelv-majmolás nemcsak azt mutatja, hogy tetszenek az új angol-amerikai kifejezések, hanem azt is, hogy már nem bízunk saját nyelvünkben, nem tartjuk eléggé érdekesnek, korszerűnek. Le akarjuk tenni, mint egy elnyűtt kabátot. Már nem szeretjük. Magyarországot ki akar vedelni saját magából, önazonosságából. Mintha már nem is akarnánk igazán magyarok lenni. Ez nagy baj, mert nem lehetünk mások. Mindhalálig azok maradunk, ha akarjuk, ha nem. Aki ezt nem fogadja el, az lelki kárt okoz saját magának és környezetének. Önazonossága elbizonytalanodik, lelki egyensúlya meginog.

Miért is akarna egy egész nemzet kivetkőzni nyelvéből? Mi erre a magyarázat? Az egyik lehetséges válasz talán egy lélekgyógyászati esetben rejlik (Matulis, 1977). Elmondom. Egy valaha több nyelvet beszélő, tudathasadós beteg alig volt képes érthetően kifejezni magát angol anyanyelvén. Mondatszerkezete szétbomlott, és betolakodó, oda nem illő gondolatárítások zavarták beszédét. A szintén angol anyanyelvű és ugyanazokat az idegen nyelveket beszélő gyógyász rájött, hogy ennek ellenére a beteg kitűnően tudott fordítani a másik két nyelvre, oroszra és németre. Egy beszélgetés alkalmából, amelyhez valami nyugtató hatású szert (sodium amyntal, azaz amyto-barbitone sodiumot) adtak a betegnek, megkérdezte tőle a gyógyász, hogy melyik nyelven sze-

retné, ha folytatnák a gyógykezelést. „Azon a nyelven, amelyen a legkevésbé érzek”, szolt a válasz.

Felötlik a gondolat, hogy java részünk életében túl sok fájdalom kötődik magyar mivoltunkhoz, anyanyelvünkhöz. Talán nem bírjuk már az ezer éve elviselt közös fájdalmakat. Nyelvünkben benne van egész múltunk, a lelkünk és őseink lelke is, minden eddig kiállt szenvedésünk. Közös tudattalanunk menekül a fájdalom elől, és az a tévhit vezérli, hogy minél nagyobb mennyiségben zúdítjuk az idegen szót a magyar nyelvre, minél jobban eltemetjük azt, annál kevésbé fáj majd. Talán itt rejlik a legmélyebb ok, abban a vak reményben, hogy a kiűzött lélek nem fáj... De sajnos, az még jobban fáj.

Van még egy másik, nagyon is nyilvánvaló oka nyelvünk bomlásának a határokon innen és túl, majdnem mindenütt a Kárpát-medencében. Mint mondtam, nyelvünk szorosan összefügg az egyén és a közösség öntudatával. Itt az ok és az okozat kölcsönösen hatnak egymásra: a bomladozó nyelv árt önazonosságunk tudatának, és bizonytalan önazonosságunk árt nyelvünknek. Minden hatás, amely megingatja önazonosságunkat, s leértékeli, lekicsinyli azt, amiben hiszünk, amihez sok ezer év óta ragaszkodunk, árt nyelvünknek is. Ismerjük ezeket a romboló hatásokat. A legveszélyesebbek azok, amelyek palástoltan, sokszor hallgatólagosan mint lassú méreg szivarognak szellemi életünk talajába. Magyarországon még ma is működnek eme történelmet fosztó erők.

„Napoleon, amikor 1805-ben Bécsbe érkezett, megkérdezte tanácsadójától, Franz Talleyrand-tól: 'Mit tegyek a magyarokkal?' Talleyrand így válaszolt: 'A magyarok becsülik nagyjaikat és büszkék múltjukra. Vedd el múltjukat, és azt teszel velük, amit csak akarsz!'” (Kiszely, 1996, 7). E párbeszédet Kiszely István idézi A magyarság őstörténete című könyvének előszavában, és folytatja így: „Sikerült elvenni múltunkat, büszkeségünket és önbecslésünket. Múltunkat illetően ma még mindig a Habsburg monarchia idejének ... szintjén vagyunk” (uo.). Szerinte a törökök 150 éves uralma közel sem okozott annyi kárt az országnak, mint az elmúlt 150 éves szellemi megszálás (uo., 6). De talán jobb a teljes igazsággal szembenézni és elfogadni Kolozsvári Grandpierre Endre még fájdalmasabb tételét. Szerinte a múltunktól való megfosztás folyamata már a X.–XI. században el-

kezdődött „a mindaddig szabad magyarságnak titkos idegen uralom alá vetése során”. Szavait idézve ekkor történt „a magyar nép fölötti legfelsőbb vezetés idegen kézre átjávása, idegen szelleművé tétele... a magyar nép kiszorítása a hatalomból és a közéletből... megfosztása a művelődés és tudás lehetőségeitől”. Ennek az orvrlásnak egyik fő eszköze a nyelv volt. Szintén ekkor történt „a latin nyelv hivatalos nyelvvé emelése, a magyar nyelv közel egy ezredévi időre történő háttérbe szorítása”.

A nyelv

és a lelki egészség feltételei

Mit tehetünk mi, e cikk olvasója vagy jómagam, egy ilyen hatalmas, ezredéves folyamat megfordítása érdekében? Térjünk vissza a jelenbe, a mai valóságba. Nyelvünk és öntudatunk kétségtelenül egyszerre sínylődnek. Ahelyett, hogy az okot és okozatot megkísérelnők elválasztani, inkább állapítsuk meg, hogy hol érintkezik az anyanyelv művelése közösségünk lelki jólétével.

A beszéddel mint az emberi kapcsolatok egyik megalapozójával kell foglalkoznunk. Nyelvhasználatunk meghatározza a mindennapi emberi érintkezések jellegét. A nyelvi illemtant, az anyanyelvtanulással együtt, kora gyermekkorban sajátítjuk el. Az otthon, a család és az iskola feladata, hogy teljességében továbbadják anyanyelvi örökségünket a következő nemzedéknek. Ahogy a mai anyák figyelnek és válaszolnak a csecsemők első gügyögéseire, a szeretet és gyöngédség, amellyel igazítják, javítgatják a kisgyermek első nyelvi kísérleteit, ahogy az apa és az egész család beszél, figyel vagy nem figyel a nyelvhasználatára, meghatározza, hogyan beszélnek majd egymással az emberek húsz-harminc év múlva.

Az iskolás gyerekekre nemcsak az elsajátított anyag hat, hanem a nevelők, oktatók, tanárok anyanyelvi műveltsége, a magyar nyelv iránti szeretete. A nyelv és a gondolkodás éppúgy összetartoznak, mint gondolataink és érzelmeink, mint az érzelmek és a nyelv. Amikor lélehasadásos módon meg akarunk szabadulni érzéseinktől, nyelvünktől, akkor saját gondolkodóképeségünknek is ártunk. Egyben ártunk az eljövendő nemzedékek gondolkodóképeségének is.

A nyelvhasználatban tükröződnek a gyermekkori környezet társadalmi viszonyai is. Hogy miért

más ma a valaha igazságszerető, megfontolt, nyugodt, de jó kedélyű magyar ember, miért más még a beszéde is, az főleg e század eseményeire vezethető vissza. Az okok a korai gyermekkorban, az anya-gyerek viszonyokban, a szülők és nagyszülők keserves sorsában rejlenek. Ki mondhatná el ma Árpád vezér földjén, hogy szüleinek, nagyszüleinek könnyű és kellemes élete volt?

Zárószó

Még tovább lehetne sorolni anyanyelvi műveltségünk, nyelvhasználatunk szoros összefüggését az egyén és a közösség lelki egyensúlyával, testi-lelki egészségével. De akármilyen hosszasan fejtegetnénk is ezt, megmaradna a fő kérdés: Mit tehetünk? Hol lehet és hol kellene hozzáfognunk ehhez az óriási feladathoz? Hiszen minden mindennel összefonódik. De talán éppen a nyelv esetében egyszerűbb a válasz. Anyanyelvünk az utolsó kincsünk. Nem veheti el tőlünk senki, ha mi nem akarjuk. Csak rajtunk múlik, hogy ápoljuk, műveljük, korszerűsítjük, vagy eldobjuk és sárba taposunk. Anyanyelvünk sorvadásával együtt mi is sorvadunk. Aki szereti e nyelvet és érzi, hogy nélküle meghal a lelke, sokat tehet a saját nyelvhasználatának művelésével, példaadással. Nem könnyű feladat, de megéri az erőfeszítést. Egyek vagyunk anyanyelvünkkel. Egyforma emberfeletti életerő lüktet bennünk is és a magyar nyelvben is. Talán ha kölcsönösen támogatjuk egymást, mi a nyelvet és ő minket, akkor megmaradunk, és mesebeli hírmondóként járjuk be az eljövendő ezredévet.

Irodalom és források

- Benedetti, G., (1984), Psychohygiene. Battegay, R. et al., Handwörterbuch der Psychiatrie, Stuttgart, 426–429.
Grandpierre K. Endre, (1997), Miként menthető meg a magyar nemzet? Titokfejtő Kiadó, 9–10. o.
Kiszely István, (1996), A magyarság őstörténete (Mit adott a magyarság a világnak), Budapest.
Matulis, Anatole C., (1977), Language ... a hope: an introduction to metaglossotherapy. Detroit, Mich., USA: National Research Institute for Psychoanalysis and Psychology.
Molnos Angéla, (1997), Hazatérés az anyanyelv bomladozó közegébe. Szabadság, kolozsvári közéleti napilap, június 12.
Molnos Angéla (1997a), Honlap a magyar nyelvért. <http://fox.klte.hu/~keresofi> (a világhálón 1997 novembere óta).

TARTALOM

Tanulmány

- Demeczky Jenő: A világválság lélektani okai 2–5
 Gyökössy Endre: Öregedés — öregség 5–9

Reflexiók

- Robertson McQuilkin: Jóban—rosszban 10–11
 Bulányi György: Vallomásom a Bibliáról 12–15

Könyvismertetés

- Gergely G. András: Szélringató (Berényi Rita verseskötetéről) 16

Gyerekeknek Moha-mese

- Az igazi barát — javulni segít 17–18

Családi oldal

Trásy Ferenc – Kovalik Marianna:

- Kisiskolás korú gyermekeink fejlesztéséről 19–20

Erőszakmentesség

Thomas Wallgren:

- A NATO-terjeszkedés és a modernitás kulturális válsága 21–23

Elmélkedések

- Vasárnapi szentírási elmélkedések 24–27

Környezetvédelem

- Molnos Angéla: Az élet értelme, közösségtudatunk,
 nyelvünk és lelkünk egészsége 28–31

A júniusi számunkban a **dévai gyermekotthonról** közölt cikkhez (16. o.)
 a következő kiegészítést fűzzük:

Lehetőség van a dévai Szent Ferenc Alapítvány
forinttal történő támogatására
 a Tartozom Alapítvány elkülönített bankszámláján keresztül.

A számla száma: Kereskedelmi és Hitelbank Rt.

10403356–33516442–70070000

Szent-Györgyi Albert

„Mikor láttunk téged éhezni?”

Éhes voltam, — és ti azt válaszoltátok, hogy várjak.

Éhes voltam, — és ti bizottságot szerveztetek.

Éhes voltam, — és ti a holdra repültetek.

Éhes voltam, — és ti azt válaszoltátok nekem:

„A szegények szüksége más mint a miénk.”

Éhes voltam — és ti azt válaszoltátok:

„Nem foglalkozunk azokkal, akik 35 éven felüliek.”

Éhes voltam — és ti ezt válaszoltátok: „Idegenekkel másképp bánunk.”

Éhes voltam — és ti ezt válaszoltátok:

„A szegény hihetetlenül buta, lusta, zavargó és tisztességtelen.”

Éhes voltam, — és ti ezt válaszoltátok: „Szegények mindig lesznek.”

Éhes voltam — és ti ezt válaszoltátok:

„Egy gép már elvégzi a ti munkátokat.”

Éhes voltam — és ti 80 gyermek neveltetése helyett

felfegyvereztetek és kiképeztetek egy katonát.

Éhes voltam — és 40.000 gyógyszer-tár felszerelése helyett

készítettetek egy vadrepülőgépet.

Éhes voltam — és ti 150.000 lakás építése helyett

készítettetek egy tengeralattjárót.

Éhes voltam — és 520 iskolaterem (mindegyikük 30 gyermek számára)

felszerelése helyett gyártottatok egy tankot.

Éhes voltam — ezért testvéreitek közül 50 millió hal éhen minden évben.

Uram, mikor láttunk téged éhezni?

„Érted vagyok”

(Exodus 3,14)

Közösségi és családi folyóirat

IX/5. (51.) szám. Megjelenik évente hatszor.

Alapította: Simonyi Gyula

Szerkeszti a Szerkesztőbizottság.

A szerkesztőbizottság titkára: Garay András

Laptulajdonos: Család Alapítvány

Számlaszám:

10200964-20210809 Magyar Hitelbank Rt.

Budapest V., Szabadság tér 5–6.

Olvasóink a Család Alapítvány fent jelzett
 számlájára „Érted vagyok” megjelöléssel
 támogatást küldhetnek lapunknak.

Az Alapítványnak adott összeg
 az adóalapból levonható!

Felelős kiadó: Vincze Endre

Kiadóhivatal: 1476 Budapest, Pf. 40.

Szerkesztőség: 1076 Budapest, Thököly út 11. I. 6.

E-mail: jeno@demec.zpok.hu

Internet: <http://c3.hu/~idory/ev/ev.htm>

A lap az „Ingyen kaptatok, ingyen is adjátok”
 (Mt 10,8) szellemében szerzői honoráriumot nem váró
 írásokat közöl.

Minden írásért szerzője felelős és nem feltétlenül a
 szerkesztőség véleményét fejezi ki.

Az „Érted vagyok”-ban közölt anyagok (a szerző hoz-
 zájárulásával) tartalmi torzítás nélkül szabadon közöl-
 hetők, a forrás megjelölésével. A szerkesztőség
 ezúton kér az újraközlés esetén tiszteletpéldányt.
 Kéziratot nem őrzünk meg, s nem küldünk vissza.

Bimonthly newspaper of „Family Foundation for
 communities and families”, about gospel, charity,
 third world, ecology, nonviolence, family life, edu-
 cation and radical renewal movement in the Hun-
 garian Catholic Church.

Editor: GARAY András

Adress: H-2120 Dunakeszi, Berzsényi u. 5/c

The materials published by „Érted vagyok” can be
 republished free, without distortion of contents. The
 editorial board hereby asks for complimentary cop-
 ies in case of republication.

Előfizetés és terjesztés:

Kovács László („Érted vagyok”)
 1076 Budapest, Thököly út 11. I.6.

Előfizetést *belföldi postautalványon* a fenti címre
 lehet küldeni. Kérjük, az utalvány értesítés részén
 a név és cím olvashatóan, pontosan legyen rajta, és
 a hátán, a közleményben világosan legyen leírva,
 hogy a pénzt a feladó mire küldte.

Előfizetési díj 1998-ra (postaköltséggel):

Belföldre: 600 Ft
 szociális előfizetés
 a szerkesztőséggel történt egyeztetés szerint

Külföldre:

Itthon előfizetés:
 a szomszédos országokba 600 Ft
 egyéb külföldre 2400 Ft
Nyugaton: 36 DM

Köszönjük a szerzők, a szerkesztők és a sokféle
 segítő ingyenes szolgálatát. Köszönjük a bátorító
 kritikákat, javaslatokat és biztatásokat. Köszön-
 jük az adományokat és a terjesztők munkáját.
 A lap esetleges jövedelmét a Család Alapítvány
 szociális célokra fordítja.